

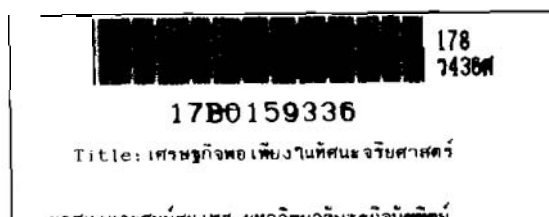

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะจริยศาสตร์และปรัชญาสังคม

Sufficiency Economy in Ethics and Social Philosophy perspective

นายวันนาร จะนุ

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

2545

ISBN 974-9554-36-1

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ หลายองค์ประกอบด้วยกันทั้งในส่วนของความรู้หรือความคิด และความรู้สึก ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อบุคคลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

บิดาและมารดา ผู้เป็นทุกสิ่งของบุตร คุณครูเสาร์วัน และคุณครูถาวร จะ누
ผู้ที่จุดประกายความคิด ชี้แนวทาง ให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะท้อไปในวิถิต่าง
แห่งการคิดทางปรัชญา ผู้เป็น “ครู” ที่มีเมตตา กรุณา ต่อผู้วิจัยเสมอมา as. us.
นิพาดา เทวกุล รองศาสตราจารย์ สุเชาว์ พลอยชุม และศาสตราจารย์ as. ยิมรอน มะลูลิม
คณาจารย์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
และ คณาจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ความรู้
ต่อผู้วิจัยทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

รองศาสตราจารย์ ดร. มารค ตามไท รองศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา ผู้ที่
ทำให้ผู้วิจัยได้เห็น “แบบ” ของการนำวิธีคิดทางปรัชญามาสู่การรับใช้สังคม

as. สุนทรี ศาสตรสาระ ที่ปรึกษาอาวุโสอธิการบดี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
“ผู้มีเมตตา” ต่อผู้วิจัยเสมอมา

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อดุลย์ วิริยะเวชกุล คณบดีคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ที่ช่วยแสดงความคิดเห็น และสนับสนุนเป็นอย่างดี ให้ผู้วิจัย
ทำงานวิจัยชิ้นนี้

รองศาสตราจารย์ ดร. สรชัย พิศาลบุตร และอาจารย์ สันธะวา คามดิษฐ์ ผู้ให้คำ
แนะในเรื่องงานวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ต่อผู้วิจัยอย่างดีเสมอมา

as. เสน่ห์ เดชะวงศ์ “ผู้ทรงความรู้” ที่ช่วยให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี
ที่ ๆ ห้อง ๆ คณาจารย์ในหมวดศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
อัญชลี ทองเอน และ อาจารย์วิไลลักษณ์ สายเสน่ห์ ผู้เป็น “พี่” ที่ดีเสมอมา

“น้องเอก” อาจารย์เอกวิน ขุนบุญจันทร์ ที่ช่วย “ถกเถียง” แสดงความเห็นต่าง 3
ที่ดีและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้

“น้องมัส” อาจารย์ยุพภรณ์ อารีพงษ์ ที่คอยถามไถ่ คอยช่วยให้คำแนะนำที่ดีใน
เรื่องต่าง ๆ เสมอมา

“สาวน้อยหน้าใส” “น้องไม้” ลูก “น้องหมี” ที่คอย “ขัดขวาง” ไม่ให้ผู้วิจัยทำงาน
อย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้ต้องกลับมาทบทวนงานที่เขียนไปแล้วบ่อย ๆ เพื่อความแน่ใจว่าได้
เขียน “อะไร” ลงไป

ศิลปิน KITARO, BOB MARLEY, SANTANA, วงคาราวาน, พงษ์เทพ กระโดน
ชำนาญ, คาราบาว, คนด่านเกวียน และอื่น ๆ ที่สร้างงานเพลง อันไพเราะ และทรงพลัง
ให้กับผู้วิจัย

วันวาร จะนุ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	(1)
บทที่ 1	บทนำ
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
	วัตถุประสงค์ของงานวิจัย
	สมมุติฐานการวิจัย
	ขอบเขตของการวิจัย
	นิยามศัพท์
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
บทที่ 2	จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
	ความนำ
	ลักษณะทั่วไปของจริยธรรม
	จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “คุณค่า”
	จริยศาสตร์
	จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
บทที่ 3	เป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
	ความนำ
	โลกทัศน์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
	เป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา
	เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา
	เป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
	เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
	ระบบจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 4	ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง	
	ความนำ	64
	แนวคิดทางปรัชญาสังคมที่สำคัญในยุคปัจจุบัน	66
	เป้าหมายของปรัชญาสังคม	72
	คุณค่าทางสังคมสูงสุดของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง	73
	ลักษณะมโนทัศน์ทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยศาสตร์แบบคุณธรรม	74
	ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง	78
	สรุปปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง	95
บทที่ 5	บทสรุปและเสนอแนะ	100
	บรรณานุกรม	103
	ประวัติผู้วิจัย	107

ชื่อเรื่อง : เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะจริยศาสตร์และปรัชญาสังคม

ผู้วิจัย : นายวันนอร์ จะนุ

สถาบัน : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปีที่พิมพ์ : 2546

สถานที่พิมพ์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

แหล่งที่เก็บรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวนหน้างานวิจัย : 107 หน้า

: ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

คำสำคัญ : เศรษฐกิจพอเพียง

ลิขสิทธิ์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

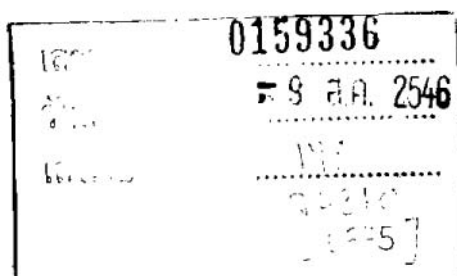
บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะจริยศาสตร์และปรัชญาสังคม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาเพื่อวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์ของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง และ เพื่อวิเคราะห์หาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะการศึกษาเป็นการศึกษาในทางวิชาปรัชญา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง จริยศาสตร์ และปรัชญาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงในฐานะระบบจริยธรรมแบบหนึ่งที่มีทั้งปรัชญาหรือความเชื่อและด้านปฏิบัติ โดยในด้านปรัชญานั้นเป็นเรื่องของการมองโลกที่มีความเปลี่ยนแปลง โดยใช้ความรู้และคุณธรรมต่าง ๆ เพื่อเป้าหมาย คือความมั่นคงและยั่งยืน

ระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง หากวิเคราะห์ในทางจริยศาสตร์ทั้งในส่วนของเป้าหมายสูงสุดและเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำจะได้ข้อสรุปว่า ในส่วนของเป้าหมายนั้นสอดคล้องกับระบบปรัชญาวิมุตินิยม ในส่วนของเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำนั้นได้ข้อสรุปว่า สอดคล้องกับจริยศาสตร์คุณธรรม

ในส่วนของปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจได้ข้อสรุปว่า ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา และปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธี

Title : Sufficiency Economy in Ethics and Social Philosophy perspective

Researcher : Mr. Wanvorn Janu

Institution : **Dhurakijpundit** University

Year of **Publication** : 2003

Publisher : Dhurakijpundit University

Sources : Dhurakijpundit University Research Center No. of page 107 page

Keyword : Sufficiency Economy

Copy right : Dhurakijpundit University

Abstract

Sufficiency Economy in Ethics and Social Philosophy perspective is a qualitative study and focuses on an analytical study to find out the purpose and ethical criterion in Sufficiency Economy and to find out the social and economic philosophy that is consistent with the purpose and criterion of Sufficiency Economy morality. The scope of the study is concentrated on philosophical view through documents concerning Sufficiency Economy morality. Ethics and Social philosophy.

It is found out that Sufficiency Economy, as a morality system, consists of both philosophy or belief and practice. In philosophical side, it focuses on the changing world by using knowledge and virtue to gain its purpose ; sustainability.

From the morality analysis of Sufficiency Economy both in its ultimate good and criterion, it may be concluded that it is consistent with Liberationism by its ultimate good, and with virtue ethics on the aspect of criterion.

In social philosophy and economy, it indicates that social and economic philosophy that can be consistent with Sufficiency Economy morality is socialism and economic philosophy in Theravade Buddhism and Gandhian economy.

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่ประชาชนชาวไทย เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เนื้อหาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้เป็นหลักการทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ได้ครอบคลุมไปในหลักการอื่น ๆ ด้วย เช่น ศาสนา สังคม การเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น นั่นก็หมายความว่า ถ้าใครหรือสังคมใดดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่สมบูรณ์แบบแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นเสมือนวิถีชีวิตทั้งหมดของคนหรือสังคมนั้น ๆ

จากการที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีชีวิตดังกล่าว เมื่อพิจารณาในเรื่องความคิดทางปรัชญา โดยเฉพาะสาขาจริยศาสตร์ เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นระบบจริยธรรมแบบหนึ่งที่มีระบบของคุณค่าในการดำเนินชีวิต ทั้งในด้านเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่า

คุณค่าในทางจริยธรรมหมายถึง อะไรเป็นสิ่งที่ควรกระทำ หรือไม่ควรกระทำ ทั้งในด้านเป้าหมาย และเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าอันนั้น เช่น ระบบจริยธรรมแบบพุทธศาสนา ถ้าจะถามว่า อะไรคือเป้าหมายที่ควรกระทำ พุทธศาสนาจะตอบว่า คือ การดับทุกข์หรือนิพพาน โดยมีเกณฑ์ในการตัดสินให้ไว้ด้วยว่า การกระทำแบบใดที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เช่น เกณฑ์ที่ว่า การกระทำใดเป็นการกระทำที่ดี การกระทำนั้นต้องสอดคล้องกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคแปด เป็นต้น โดยที่เป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินจะสัมพันธ์กัน กล่าวคือ หลักมรรคแปดจะนำไปสู่เป้าหมาย คือนิพพาน ในระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกัน

คุณค่าในเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องสำคัญที่สุดต่อระบบจริยธรรมทุกระบบ เนื่องจากถ้าคนหรือสังคมใดเชื่อในคุณค่าแบบใด ระบบอื่น ๆ ในสังคม เช่น การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จะจัดระบบเพื่อนำไปสู่การเกิดและรักษาคุณค่าอันนั้น ดังเช่น ระบบจริยธรรมแบบพุทธที่มีเป้าหมายอยู่ที่นิพพาน ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจะต้องให้สอดคล้องกับเป้าหมายอันนั้น กล่าวคือ ในระบบการเมืองจะต้องเป็นการเมืองแบบพุทธหรือไม่ขัดแย้งกัน ในระบบเศรษฐกิจก็ต้องเป็นแบบพุทธหรือไม่ขัดแย้งกัน ในด้านสังคมและวัฒนธรรมก็ต้องเป็นสังคมและวัฒนธรรมแบบพุทธหรือไม่ขัดแย้งกัน เป็นต้น

ในปัจจุบันสังคมไทยได้มีการตื่นตัวและนำไปสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม แต่ยังไม่มีการพิจารณากันอย่างเป็นระบบในฐานะเป็นระบบจริยธรรมแบบหนึ่ง ทำให้ยังขาดความชัดเจนในเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินใจทางจริยธรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ขาดความชัดเจนตามมาด้วย โดยเฉพาะปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ ดังเช่นมีความเห็นที่อ้างระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่นำไปสู่ความเห็นต่อระบบปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน เช่น บางกลุ่มเห็นว่าระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยม โดยใช้เศรษฐกิจแบบทุนนิยม บางกลุ่มเห็นว่าสอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยม แต่ไม่สอดคล้องกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยม น่าจะเป็นเศรษฐกิจแบบชุมชนนิยมมากกว่า และในสายองค์กรพัฒนาเอกชนบางกลุ่มเห็นว่าน่าจะสอดคล้องกับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมากกว่า

จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะวิจัยแสวงหาคำตอบว่า เป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินใจคุณค่าของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงในทางจริยศาสตร์คืออะไร และมีลักษณะอย่างไร

คำตอบจากการวิจัยเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินใจของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว จะเป็นข้ออ้างเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์หาคำตอบในเรื่องอื่น ๆ ได้ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะหาคำตอบในเรื่องระบบปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถทำให้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นได้ในทางสังคม

เนื้อหาและคำตอบในงานวิจัยนี้จะแบ่งเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการศึกษาทางปรัชญาในสาขาจริยศาสตร์บริสุทธิ์ ส่วนที่สองนั้นเป็นการศึกษาในสาขาวิชาจริยศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งทั้งสองประเด็นนั้น ในทางคำตอบทางปรัชญาจะอยู่ในรูปแบบการวิพากษ์ชุดการอ้างเหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยมีข้อมูลจากศาสตร์อื่น ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น ลักษณะคำตอบจะเป็นการประเมินคุณค่าว่า “ควรเป็นอย่างไร” ไม่ใช่ “ต้องเป็นอย่างไร” ซึ่งลักษณะคำตอบประเด็นหลังนั้นเป็นศาสตร์ที่แสวงหาข้อเท็จจริงเป็นหลักไม่ใช่การประเมินคุณค่า ซึ่งศาสตร์ในการประเมินคุณค่านั้นเป็นลักษณะเฉพาะของปรัชญาสาขาจริยศาสตร์

มีการแบ่งกลุ่มความเห็นของนักคิดต่าง ๆ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง, “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์”, รวบรวมโดย อภิชาติ พันธเสน, จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ปาลาซา , วันที่ 16 กันยายน 2545, หน้า 9-13.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์ของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อวิเคราะห์หาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

3. แนวเหตุผล ทฤษฎี สมมติฐาน

ระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการสำคัญคือ หลักทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักการที่มีฐานความคิดมาจากพุทธปรัชญา ระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำโดยอิงกับพุทธปรัชญา ซึ่งพุทธปรัชญานั้นเป็นระบบปรัชญาที่มีเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำที่เป็นระบบของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ทำให้ในส่วนของปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงสอดคล้องกับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา ซึ่งมีความแตกต่างกับปรัชญาเสรีนิยมและสังคมนิยม

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตกว้าง ๆ สองส่วนคือ ส่วนแรก เป็นส่วนของเนื้อหาทางจริยศาสตร์ ในเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยตีความตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ทั้งโดยตรงและที่เกี่ยวข้อ และจากความคิดและการตีความของบุคคลต่าง ๆ

ส่วนที่สอง เป็นส่วนของปรัชญาสังคม ซึ่งผู้วิจัยจะหมายความรวมถึงปรัชญาทางเศรษฐกิจด้วย เนื่องจากปรัชญาสังคมมีความหมายกว้างมาก **ปรัชญาเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาสังคม** ในการศึกษาปรัชญาสังคมนั้นผู้ศึกษาอาจแยกพิจารณาระหว่างปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจได้ แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นภาพรวมของปรัชญาสังคม ดังนั้นผู้วิจัยจะพิจารณาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจไปด้วยกัน และให้ความสำคัญต่อปรัชญาสังคมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามในการพิจารณาผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ” ควบคู่กันไป

ในส่วนของปรัชญาสังคมดังกล่าว ผู้วิจัยจะพิจารณาวิเคราะห์เฉพาะในส่วนของความคิดทางปรัชญาสังคมและลัทธิทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยจะไม่ลงเอยในรายละเอียดทางจัดระบบการปกครองและในรายละเอียดเรื่องการค้าและการทางเศรษฐกิจในลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ขอบเขต

ทั้งสองส่วนที่กล่าวมาในข้างต้นเกี่ยวข้องกับความคิดทางปรัชญาสาขาจริยศาสตร์ และปรัชญาสังคม

ในขอบเขตทั้งสองส่วนนั้นผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะตีความมโนทัศน์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสอดคล้องทางเหตุผลกับมโนทัศน์ทางจริยศาสตร์และปรัชญาสังคมแบบใดเท่านั้น ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดในภาพกว้าง โดยเน้นการเชื่อมโยงมโนทัศน์ในส่วนที่เหมือนมากกว่าส่วนที่ต่างกัน และ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการพิสูจน์หรือเชื่อมโยงในประเด็นเฉพาะต่าง ๆ ที่ยกมาอ้างในงานวิจัย

อย่างไรก็ตามผลจากการวิเคราะห์ว่ามโนทัศน์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจัดอยู่ในหลักการทางจริยศาสตร์แบบใด และสอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบใดจะสามารถนำไปวิเคราะห์ในประเด็นรายละเอียดต่าง ๆ เช่นเรื่องเศรษฐกิจ และการจัดระบบทางสังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาในโอกาสต่อไป

ขอบเขตแต่ละบท

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หาระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีลักษณะอย่างไร ทั้งในด้านปรัชญาหรือความเชื่อ และด้านปฏิบัติ โดยมีข้อมูลหลักมาจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานเพื่อเป็นแนวทางให้มีความเห็นร่วมกัน พร้อมกับความเห็นและการตีความของนักวิชาการ **ข้อสรุปในบทที่ 2** จะได้เป็นระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความชัดเจนและเป็นระบบ

ในบทที่ 3 ผู้วิจัยนำระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นข้อสรุปในบทที่ 2 มาวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินใจการกระทำเพื่อแสวงหาระบบจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการในการวิเคราะห์เกิดจากการนำทฤษฎีทางจริยศาสตร์ในเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินใจการกระทำที่ได้รับการยอมรับจากนักปรัชญาโดยทั่วไปมาหาความสอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง **ข้อสรุปที่ได้จะสามารถจัดระบบของจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นระบบจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อที่ 1**

วิธีการในการวิเคราะห์ดังกล่าวมาจากการจัดให้จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับจริยศาสตร์แบบพุทธปรัชญา ซึ่งมาจากเหตุผลจากตัวระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเอง โดยมีเหตุผลสำคัญว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความคิดมาจากพุทธปรัชญา จากนั้นผู้วิจัยจะใช้กรอบทางจริยศาสตร์แบบพุทธปรัชญามาวิเคราะห์หาระบบจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเหตุนี้จะทำให้การจัดระบบจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความถูกต้อง ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากจริยศาสตร์แบบพุทธปรัชญาถือว่าเป็นเนื้อหาทางจริยศาสตร์ที่เป็นระบบในทางจริยศาสตร์

ในบทที่ 4 ผู้วิจัยจะใช้ข้อสรุปจากระบบจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียง ในบทที่ 3 มาวิเคราะห์เพื่อหาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ข้อสรุปที่ได้จะแสดงให้เห็นว่าปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะอย่างไร สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบใด และเป็นการเสนอทางออกว่า หากสังคมไทยต้องการให้จริยธรรมแบบเศรษฐกิจเกิดขึ้นจริงควรใช้ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบใด ซึ่งเป็นการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

5. นิยามศัพท์

1. **เศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง แนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตแนวคิดหนึ่ง ที่มีพื้นฐานความคิดมาจาก การได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และจากผู้สนใจอื่น ๆ ที่เห็นความเห็นที่สอดคล้องกับความคิดพื้นฐานดังกล่าว
2. **จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง หลักการที่เป็นแนวปฏิบัติตามวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
3. **จริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง เป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำในทางปรัชญาหรือจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
4. **พุทธปรัชญา** หมายถึง แนวคิดหรือหลักการของพุทธปรัชญาเถรวาท

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. เป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์ที่มีความชัดเจนจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้นในระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
2. จากข้อ 1 สามารถนำไปสู่วิธีปฏิบัติตามระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ชัดเจนและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ทั้งระดับบุคคลและสังคม
3. จากข้อ 2 สามารถเป็นแนวทางให้แนวปฏิบัติในเรื่องอื่น ๆ ที่ต้องการดำเนินชีวิตตามจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความชัดเจนและถูกต้องมากยิ่งขึ้น เช่น วัฒนธรรม กฎหมาย การทำธุรกิจ เป็นต้น

บทที่ 2

จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ความนำ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการทางสังคมหลักการหนึ่ง ที่มีจุดเริ่มต้นจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงชี้แนะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งในชีวิตประจำวัน และเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้แก่พสกนิกรชาวไทยในช่วงที่เกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งหลักการนี้แท้จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะเพื่อเป็นหลักการในการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า 25 ปี ก่อนที่สังคมไทยจะเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยอยู่ในรูปแบบของการให้พสกนิกรมีความเป็นอยู่แบบประหยัด พอมีพอกิจ พึ่งพาตัวเอง เป็นต้น

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าว ได้มีนักวิชาการรวมทั้งผู้สนใจในวงการต่าง ๆ ได้ร่วมกันคิดร่วมกันศึกษา ทำการอธิบายโดยมีรายละเอียดต่าง ๆ มากขึ้น จนสามารถสรุปเป็นหลักการทางสังคมซึ่งประกอบด้วยหลักปรัชญาหรือความคิด และวิธีการที่จะนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา หลักการเศรษฐกิจพอเพียงได้มีผู้สนใจและนำไปปฏิบัติจนสามารถเกิดผลที่ดีพอสมควร โดยเฉพาะในส่วนของปัจเจกบุคคล ด้วยเหตุนี้ทำให้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเริ่มถูกนำไปใช้ในทางสังคมมากขึ้น เนื่องจากมีความเชื่อและคาดหวังว่าจะทำให้ชีวิตของคนในสังคมไทยมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หลักการเศรษฐกิจพอเพียงจึงเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงสามารถจัดให้เป็นระบบจริยธรรมแบบหนึ่งได้ เพราะการที่บุคคลและสังคมใด ๆ มีวิถีชีวิตแบบใดแบบหนึ่ง บุคคลและสังคมนั้น ๆ ย่อมต้องมีจริยธรรมแบบใดแบบหนึ่งเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานให้กับแนวปฏิบัติ เพื่อให้วิถีชีวิตนั้น ๆ ดำเนินไปได้อย่างเป็นปกติตามที่สังคมนั้น ๆ ต้องการ วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็เช่นเดียวกัน ต้องมีจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้สนใจโปรดดูพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องในโอกาสต่าง ๆ ในอภิธาน พันทสาน เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง, “เศรษฐศาสตร์พอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์”, จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ฟลาซา , วันที่ 16 กันยายน 2545, หน้า 1-10.

เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานหรือนวปฏิบัติให้เกิดวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้น ทั้งระบบ
ปรัชญาและวิธีการปฏิบัติ

2.2 ลักษณะทั่วไปของจริยธรรม

การที่จะสามารถวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินคุณค่าในทางปรัชญาของจริย
ธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ จำเป็นต้องวิเคราะห์หาระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
ก่อน ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ต้องมีความเข้าใจลักษณะทั่วไปของจริยธรรมเสียก่อน เพื่อช่วยให้
เข้าใจขอบเขตกว้าง ๆ ของจริยธรรม ซึ่งจะสามารถช่วยให้มีความเข้าใจระบบจริยธรรมของ
เศรษฐกิจพอเพียงดีขึ้น

จริยธรรม (morality) มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าศีลธรรม (moral) จริยธรรมและ
ศีลธรรมมีความเกี่ยวข้องกัน จนบางครั้งการที่จะเข้าใจลักษณะทั่วไปของจริยธรรมได้จะต้องเริ่ม
ต้นทำความเข้าใจกับลักษณะทั่วไปของศีลธรรมก่อน เพราะทั้งศีลธรรมและจริยธรรมมีความ
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรืออาจแยกจากกันไม่ได้ เพราะโดยทั่วไปศีลธรรมจะนำไปสู่การเกิด
จริยธรรม นั่นเอง

ศีลธรรมโดยทั่วไป หมายถึง **ความประพฤติที่ดีหรือถูกต้อง ตรงกันข้ามกับผิดศีล
ธรรม (immoral)**¹ ศีลธรรมหมายความรวมถึง

**วิธีการปฏิบัติ (manner) ธรรมเนียมปฏิบัติ (custom) หรือความ
ประพฤติ (conduct) ของมนุษย์ โดยที่เห็นว่าการกระทำนั้น 7 ดี ชั่ว
ถูก ผิด หรือการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง หรือเกี่ยวกับวิธีการ
ปฏิบัติของบุคคลในการมีความสัมพันธ์ (relationship) ต่อบุคคลอื่น 7 ²**

ส่วนจริยธรรม (morality) นั้นมีหลายความหมาย แต่ละความหมายจะมีความสอด
คล้องกัน โดยทั่วไปจริยธรรมหมายถึง **ส่วนที่เป็นแก่นสารของระเบียบกฎเกณฑ์ที่ว่าด้วย
ความผิดชอบชั่วดี ที่สังคมกำหนดไว้ให้สังคมนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติ**³

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินติ้ง,
2532), หน้า. 75.

² Peter A. Angeles, Dictionary of Philosophy (New York : Barnes & Noble book,
1981), p. 176-179.

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, หน้า 75.

จริยธรรมเป็นหลักการของความประพฤติหรือ **ประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์**⁴ ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคมที่ปัจเจกบุคคลหรือสังคมนั้น ๆ เชื่อว่าเป็นสิ่งดี ชั่ว ถูก ผิด เหมาะสม ไม่เหมาะสม หรือเป็นขอบเขตลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ หลายลักษณะที่สังคมนั้น ๆ มีหรือเป็นอยู่

ด้วยลักษณะความหมายดังกล่าวสามารถสรุปลักษณะทั่วไปของจริยธรรมได้เป็นสองลักษณะคือ

1. **ลักษณะที่สังคมต้องการ** คือพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้นและให้การสนับสนุนแก่ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ยกย่องสรรเสริญให้เป็นผู้มีเกียรติในสังคม
2. **ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการ** คือพฤติกรรมที่สังคมประณามว่าไม่ดี ไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมและไม่สนับสนุนผู้กระทำโดยวิธีการลงโทษให้ผู้มีพฤติกรรมเช่นนั้นรู้สึกว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้องและไม่ควรกระทำต่อไป⁵

จึงสรุปได้ว่าศีลธรรมและจริยธรรมถึงแม้จะมีความแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ศีลธรรมนั้นเป็นกระทำที่มีความสำนึกที่เกิดจากภายในหรือเป็นส่วนตัว แต่จริยธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับสังคมมากกว่า แต่มีลักษณะบางอย่างร่วมกัน (หรือแยกจากกันไม่ได้) กล่าวคือ **เป็นการกระทำหรือความประพฤติของมนุษย์ที่เห็นว่าการกระทำนั้น ๆ ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ทั้งต่อตนเองและสังคม** เช่น แสดงเห็นว่าการโกหกเป็นสิ่งไม่ดี แสดงจึงไม่โกหก แสดงว่า แสดงเป็นคนมีศีลธรรม การที่แสดงไม่โกหกนั้นแสดงมีสำนึกในศีลธรรม เห็นว่าการโกหกไม่ควรทำ ขณะเดียวกันจริยธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคมก็ถือว่าการโกหกเป็นพฤติกรรมที่สังคมควรประณาม เป็นต้น

⁴ กิริติ บุญเชื้อ, ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ผู้เริ่มเรียน (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2534), หน้า4.

⁵ ลำควน ศรีมณี, จริยธรรมและจริยศาสตร์คว้นออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า4.

2.3 จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “คุณค่า”

จากที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่ 2.2 การที่จริยธรรมมีคำที่กล่าวถึง ความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ความผิด ความเหมาะสม ไม่เหมาะสม ลักษณะจริยธรรมจึงเป็นหลักการกระทำที่แสดงถึง “คุณค่า” ของอะไรบางอย่างในหลักการที่มนุษย์ปฏิบัติอยู่ เป็น **คุณค่าของความประพฤติในสังคมที่ถือว่าถูกต้องดี หรือสิ่งที่ถือว่าผิดและไม่ควรประพฤติ แล้ววางหลักกำหนดเป็นมาตรฐานไว้**⁶ หรือ **เป็นระบบคุณค่าเกี่ยวกับการกระทำและการดำเนินชีวิต**⁷

เช่นสมมุติว่าจริยธรรมทางการแพทย์ได้วางมาตรฐานไว้ว่า คนที่เป็นแพทย์นั้นควรเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อคนป่วย แสดงว่าการเสียสละของแพทย์นั้นเป็นสิ่งที่ควรกระทำ นั่นก็หมายความว่า การเสียสละของแพทย์นั้นเป็นสิ่งที่มีความค่านั่นเอง คุณค่าอันนี้อาจมาจากประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำที่เสียสละ เช่นคนป่วยได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดีและเกิดความมั่นใจ หรือการเสียสละนั้นอาจไม่เกิดประโยชน์อันใดเลยก็ได้ แต่สังคมก็คาดหวังให้แพทย์กระทำดังกล่าว เพราะการเสียสละนั้นเป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง ไม่ว่าจะมีความเสี่ยงหรือไม่มีความเสี่ยงการเสียสละก็ควรกระทำเป็นต้น แพทย์ที่มีจริยธรรมดังกล่าวจะได้รับการยกย่องจากสังคมว่าเป็นแพทย์ที่ดี ที่แพทย์คนอื่น ๆ ควรเอาเป็นตัวอย่าง ซึ่งผลจากการเป็นแพทย์ที่ดีนั้นอาจมีได้หลายอย่าง เช่นสังคมอาจตอบแทนโดยการให้รางวัลที่เป็นชื่อเสียงเกียรติยศ หรือทรัพย์สินเงินทอง ขึ้นอยู่กับสังคมนั้น ๆ จะมีระบบการให้รางวัล (และการลงโทษ) ต่อคุณค่าของแพทย์อย่างไร

คุณค่าจึงเป็นความเชื่อทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมที่เชื่อว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดี หรือไม่ดี ซึ่งลักษณะของคุณค่าของระบบจริยธรรมต่าง ๆ นั้นอาจมีได้หลายระดับในระบบเดียวกัน ตั้งแต่ระดับชีวิตประจำวันจนถึงระดับสูงสุด เช่น ความเชื่อในระบบจริยธรรมแบบลัทธิเต๋า ที่มี ความเชื่อเรื่องการปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เรียบง่าย สันโดษ จนถึงความเชื่อว่าคุณค่าสูงสุดของชีวิตมนุษย์ที่ควรแสวงหาคือ การบรรลุในความเป็นเจ้า เป็นต้น

ระบบจริยธรรมทุกระบบจะมีการกล่าวถึงคุณค่าสองลักษณะคือ

1. คุณค่าของเป้าหมาย
2. เกณฑ์ในการตัดสินคุณค่านั้น ๆ

คุณค่าในลักษณะที่หนึ่งนั้น เป็นเรื่องของเป้าหมายทั้งของปัจเจกบุคคลและสังคม เช่น จริยธรรมแบบพุทธที่ว่า เป้าหมายของมนุษย์คือการดับทุกข์ และมีเป้าหมายสูงสุดคือ ภาวะที่เรียกว่านิพพาน แสดงว่าจริยธรรมแบบพุทธเชื่อว่าการดับทุกข์เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ควรทำ การกระทำที่นำไปสู่ความทุกข์มากยิ่งขึ้นเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ควรทำ คุณค่าอันนี้เป็นสิ่งที่

⁶ พระยาอนุมานราชธน, ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม (พระนคร : บรรณาคาร, 2516), หน้า 409.

⁷ ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “การทำวิจัยเชิงจริยศาสตร์ศึกษา”, รวมบทความและรายงานพิเศษศาสนาและปรัชญา (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), หน้า 103.

จริยธรรมแบบพุทธแสวงหา และคาดหวังให้สังคมบรรลุเป้าหมายดังกล่าว เป็นต้น

คุณค่าในลักษณะที่สองนั้น เป็นเรื่องเกณฑ์หรือมาตรฐานในการกระทำ ซึ่งจะต้องมีคู่กันมากับคุณค่าในลักษณะที่หนึ่ง เนื่องจากระบบจริยธรรมทุกระบบจะต้องมีเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะบอกว่า การกระทำแบบไหน อย่างไร ที่จะเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ดี เช่น จริยธรรมแบบพุทธ เป้าหมายในลักษณะที่หนึ่งอยู่ที่การดับทุกข์ จริยธรรมแบบพุทธต้องมีเกณฑ์หรือมาตรฐานมาบอกว่า การกระทำแบบใดที่จะทำให้ดับทุกข์ได้

คุณค่าในลักษณะที่หนึ่งจะเป็นหลักการหรือขอบเขตให้คุณค่าในลักษณะที่สองมีเป้าหมาย ขณะที่คุณค่าในลักษณะที่สองจะเป็นมาตรฐานวัดว่าจะเกิดคุณค่าในลักษณะที่หนึ่งได้ (ตามระบบความเชื่อเรื่องคุณค่านั้น ๆ)

2.4 จริยศาสตร์ (Ethics)

จริยศาสตร์ในความหมายโดยทั่วไปหมายถึง **ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความประพฤติและการครองชีวิตให้รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด หรืออะไรควร อะไรไม่ควร⁸**

จริยศาสตร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับวิชาปรัชญา ในวิชาปรัชญาให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า **เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไหนถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม⁹**

ปรัชญาเป็นศาสตร์ ๑ หนึ่ง ที่ว่าด้วยเรื่อง **หลักแห่งความรู้และความจริง¹⁰** ซึ่งหมายถึงเป็นความรู้และความจริงที่รวมถึงเรื่องคุณค่าด้วย จริยศาสตร์จึงเป็นวิชาหรือศาสตร์ทางปรัชญาที่ว่าด้วยความรู้และความจริงทางคุณค่า และจากที่ได้กล่าวไปในหัวข้อ 2.3 จริยธรรมเป็นการกล่าวถึงเรื่องคุณค่า จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรม นั่นเอง จริยศาสตร์จึงอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า จริยปรัชญา (Moral Philosophy) ซึ่งแปลตรง ๆ

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2538), หน้า 217.

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**, หน้า 37.

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, หน้า 512.

^{*} จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถศึกษาเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าได้ทั้งหมด ไม่เฉพาะแค่จริยธรรมเท่านั้น อาจศึกษาเกี่ยวกับศีลธรรม ค่านิยม บรรทัดฐาน กฎระเบียบ หรือกฎหมาย เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจริยศาสตร์จะศึกษาเรื่องจริยธรรมเนื่องจากคุณค่าในหลักการอื่น ๆ นั้นมักจะจัดให้อยู่ในระบบจริยธรรมได้ ในงานวิจัยนี้ก็จะกล่าวถึงการศึกษาในเรื่องจริยธรรม

ได้ว่า การศึกษาเรื่องจริยธรรมในทางปรัชญา วัตถุประสงค์สำคัญของวิชาปรัชญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีสามลักษณะคือ

1. แสวงหาความรู้และความจริงของโลกและมนุษย์
2. การประเมินผลวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือ (assumption) และข้อโต้แย้ง (argument) ต่าง ๆ อย่างรอบคอบและมีเหตุผล
3. การทำให้มีโน้ตส์ (concept) ต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดเจนนมากขึ้น

นักปรัชญาในอดีตสนใจทำหน้าที่ในข้อที่ 1 มาก แต่ในปัจจุบันนักปรัชญามักจะสนใจทำหน้าที่ในข้อที่ 2 และ 3 และปรัชญามีความก้าวหน้ามากในข้อที่ 3 นักปรัชญาในปัจจุบันส่วนใหญ่จะใช้ข้อเท็จจริงหรือความรู้ในเรื่องโลกและมนุษย์จากศาสตร์อื่น ๆ เป็นข้อมูล ถ้านักปรัชญามีความสนใจในเรื่องอะไรที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางปรัชญา (หรืออาจไม่เกี่ยว) นักปรัชญาจะทำการประเมินผลวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ ด้วยการทำหน้าที่ดังกล่าวจะมีผลทำให้มีโน้ตส์ต่าง ๆ ของประเด็นต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ มีความกระจ่างชัดเจนตามมา หรือนักปรัชญาอาจมีจุดประสงค์ที่จะทำให้มีโน้ตส์ต่าง ๆ ที่สนใจมีความกระจ่างชัดเจนเป็นวัตถุประสงค์หลักก็ได้ โดยไม่ต้องวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือ

หน้าที่ของจริยศาสตร์ในปัจจุบันก็มีลักษณะเหมือนกับปรัชญาในปัจจุบันดังกล่าว กล่าวคือจะทำหน้าที่ในการประเมินผล วิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องคุณค่าของความประพัตติลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์อย่างรอบคอบ พร้อมกับทำให้มีโน้ตส์ต่าง ๆ ในเรื่องคุณค่าของความประพัตติของมนุษย์มีความกระจ่างชัดเจนตามมา

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะศึกษาหลักจริยธรรมของเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้วิธีการทางจริยศาสตร์แนวปัจจุบันดังกล่าว นั่นคือ การวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยการวิเคราะห์หาคุณค่าในเรื่องเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง และเกณฑ์หรือมาตรฐานในการตัดสินคุณค่าอันนั้น ผลของการวิเคราะห์จะทำให้มีโน้ตส์เรื่องจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความกระจ่างชัดเจนตามมาเช่นเดียวกัน

2.5 จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จริยธรรมทุกระบบจะมีองค์ประกอบอยู่สองส่วนคือ

1. ส่วนของปรัชญาหรือแนวความคิด
2. ส่วนของการปฏิบัติ

จริยธรรมจะมีส่วนของปรัชญาหรือแนวคิดหรือความเชื่อ และจะมีหลักปฏิบัติจากแนวความเชื่อนั้นโดยที่ปรัชญาเป็นจุดสำคัญที่จะนำไปสู่หลักปฏิบัติ เพราะมนุษย์โดยทั่วไปต้องคิดหรือเชื่ออะไรบางอย่างก่อนที่จะลงมือกระทำ การตอบคำถามว่าทำไมมนุษย์ต้องทำแบบนั้น จึงต้องหาคำตอบให้ได้ว่าเขาคิดหรือเชื่ออะไร ในจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็เช่นเดียวกัน การจะเข้าใจระบบจริยธรรมแบบนี้อย่างถูกต้อง ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจในปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในงานวิจัยนี้จะพิจารณาจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของปรัชญาเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากผู้วิจัยมีเป้าหมายในการวิเคราะห์ความคิดทางปรัชญา ไม่ใช่แนวปฏิบัติ ในส่วนของแนวปฏิบัตินี้ได้มีผู้เสนอไว้พอสมควร และมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ที่จะนำไปปฏิบัติผู้สนใจสามารถพิจารณาได้จากเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จัดโดย Thailand Development Research Institute Foundation (T.D.R.I) ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี วันที่ 19-19 ธันวาคม 2542 และเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ฟลาคา วันที่ 16 กันยายน 2545

2.5.1 ปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในงานวิจัยนี้มีขอบเขตความคิดมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นแกนหลักสำคัญ โดยมีความคิดเห็นของนักคิดคนอื่น ๆ เป็นประเด็นเสริม ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกันความคิดที่เป็นแกนหลักสำคัญนั้น

เป็นเรื่องยากพอสมควรที่จะสรุปปรัชญาจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความรัดกุมเพียงพอ เนื่องจากได้มีกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายครั้งในโอกาสต่าง ๆ กัน ทั้งพระราชดำรัสโดยตรง และพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีการตีความในวงการต่าง ๆ เหมือนกันบ้าง แตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีความพยายามที่จะประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสให้เป็นหลักการเดียวกัน และเสนอขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้เป็นหลักการที่เห็นร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี¹¹

คำอธิบาย

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นสากลสำหรับสังคมไทย กล่าวคือ ใช้ได้สำหรับประชาชนทุกคน ไม่ว่าคนคนนั้นจะเป็นใคร มีอาชีพอะไร เกิดที่ไหน ยากดีมีจนอย่างไร ชายหรือหญิง วัยไหน จบการศึกษาอะไร ระดับใด นอกจากนั้นใช้ได้กับทุกหน่วยในสังคม กล่าวคือ ใช้ได้ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ เป็นต้น

จากปรัชญาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แกนกลางของแนวคิดทั้งหมดคือ คำที่ว่าทางสายกลาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงวางอยู่บนฐานความเชื่อเรื่องทางสายกลาง ซึ่งการจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความพอเพียง ความพอเพียงกับทางสายกลางเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่ไปด้วยกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเกือบเป็นสิ่งเดียวกัน ถ้าไม่มองกระบวนการปฏิบัติ

¹¹ เอกสารประกอบการสัมมนา, เศรษฐกิจพอเพียง, จัดโดย Thailand Development Research Institute Foundation (T.D.R.I) ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน, 18-19 ธันวาคม 2542, หน้า 3

ความพอเพียงจะเกิดขึ้นได้ จะต้องทำให้คุณลักษณะสามประการเกิดขึ้นคือ

1. ความพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล
3. การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี

ถ้าลักษณะสามประการดังกล่าวเกิดขึ้น หมายความว่าความพอเพียงได้เกิดขึ้น การจะทำให้เกิดลักษณะสามประการดังกล่าวได้จะต้องอาศัยคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. ความรอบรู้
2. ความรอบคอบ
3. ความระมัดระวัง
4. สำนึกในคุณธรรม
5. ความซื่อสัตย์สุจริต
6. ความอดทน
7. ความเพียร
8. ความมีสติ
9. ความมีปัญญา

คุณลักษณะ 9 ประการดังกล่าวสามารถสรุปเป็นสองส่วนด้วยกันคือ

1. เรื่องของความรู้
2. เรื่องของคุณธรรม

ทั้งเรื่องของความรู้และคุณธรรมนั้นหมายถึง **การมีความรู้หรือใช้ความรู้และการมีคุณธรรมต่าง ๆ โดยมีปรัชญาเรื่องทางสายกลางเป็นแก่นหลักนั่นเอง**

นอกจากนั้นเบื้องหลังของปรัชญาทางสายกลางดังกล่าว ยังมีปรัชญาหรือความเชื่อในเรื่องโลกและความเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย กล่าวคือ การที่ควรใช้ปรัชญาทางสายกลางเนื่องจากโลกและสังคมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และในยุคโลกาภิวัตน์ความเปลี่ยนแปลงยิ่งเพิ่มความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเชื่อว่าภายใต้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ควรใช้ปรัชญาทางสายกลางในการดำเนินชีวิต**

ลักษณะความเชื่อดังกล่าวเป็นการกำหนดท่าทีในการมองโลกของมนุษย์ **จริยธรรมของมนุษย์ล้วนเกิดมาจากท่าทีในการมองโลกทั้งสิ้น พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นลอย 9 แต่เกิดมาจากการกำหนดท่าทีระหว่างมนุษย์กับโลก** ดังเช่น สังคมที่มีจริยธรรมแบบลัทธิเต๋า ที่มีความเชื่อว่าโลกมีลักษณะของสิ่งตรงกันข้าม (หยิน-หยาง) รวมอยู่ด้วยกัน ท่าทีของมนุษย์ต้องกำหนดให้สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องโลก กล่าวคือพฤติกรรมของมนุษย์ต้องมีความสมดุลระหว่างสิ่งตรงข้ามในเรื่องต่าง ๆ ของชีวิต เช่นเดียววิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเชื่อเรื่องความเปลี่ยนแปลงของโลก จึงกำหนดท่าทีในการกระทำ โดยใช้ทางสายกลางดังกล่าว **นั่นก็หมายความว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อว่า ทางสายกลางสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องโลกที่เปลี่ยนแปลงนั่นเอง**

การกำหนดท่าทีในความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องโลกดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องมีท่าทีเดียว ขึ้นอยู่กับความเชื่อของสังคมนั้น ๆ สมมุติว่ามีสังคมที่เชื่อว่าโลกมีความเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน แต่กำหนดท่าทีในความสัมพันธ์ตรงข้ามกับหลักการทางสายกลางก็ได้ เช่น เข้าไปต่อสู้กับโลกที่เปลี่ยนแปลงให้มีความเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด หรือไม่มีเลย หรือยอมเคลื่อนไหวตามโลกที่เปลี่ยนแปลงนั้นโดยไม่ต้องทำอะไรเลย เป็นต้น

ถามว่าทำไมจึงควรใช้ปรัชญาทางสายกลางในการดำเนินชีวิต คำตอบไม่ได้กล่าวไว้อย่างตรง ๆ ในข้อความที่ได้กล่าว อย่างไรก็ตามได้มีความคิดอื่น ๆ ได้กล่าวถึงเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจเอาไว้ และมีความสอดคล้องกับข้อความ เป้าหมายอันนั้นคือ **เพื่อให้เกิดความมั่นคงหรือความยั่งยืน (Sustainability)** ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี 2541 ก็ทรงเสริมคำว่า “พอดี” เพราะเมื่อเรารู้ว่าจุดใดคือ “พอ” เมื่อนั้นเราจะเกิดความพอใจ เมื่อรู้จักพอใจก็จะรู้จักพอประมาณ เมื่อรู้จักพอประมาณก็จะรู้จักการให้ เมื่อรู้จักให้ก็เริ่มเกิดการแบ่งปัน เกื้อกูลกัน เกิดความสงบในสังคม เกิดความเข้มแข็งในชุมชน เกิดศักยภาพ และท้ายที่สุดจะเกิดความมั่นคงและยั่งยืน¹²

ในการสรุปผลการประชุมด้านการปฏิบัติการในด้านการพัฒนาการเกษตรและชนบท ได้กล่าวไว้ว่า

เป้าหมายหรือหลักชัยของการพัฒนาเกษตรและชนบท ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน และครอบครัวเกษตรกร (ทุกคน ทุกอาชีพในสังคม) ซึ่งไม่ได้หมายถึงรายได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงด้านคุณภาพชีวิต ซึ่งหมายถึงสุขภาพที่แข็งแรง ครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมทั้ง

* มีข้อสังเกตจากข้อความนี้กล่าวคือ ผู้ที่กล่าวข้อความนี้มองว่า เมื่อมีความพอเพียงจะนำไปสู่การให้การแบ่งปัน การเกื้อกูลกัน และจะเกิดความสงบในสังคม ประเด็นนี้เป็นการกล่าวถึงการมีคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความเมตตา กรุณา ความยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นความคิดที่เชื่อว่า จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความเกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องคุณธรรมต่าง ๆ ประเด็นนี้ผู้วิจัยจะพิจารณารายละเอียดในบทที่ 3 ว่าด้วยเรื่องระบบจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

¹² อานันท์ ปันยารชุน, คำกล่าวเปิดงานสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง, อ้างในเอกสารประกอบการสัมมนา, เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 4.

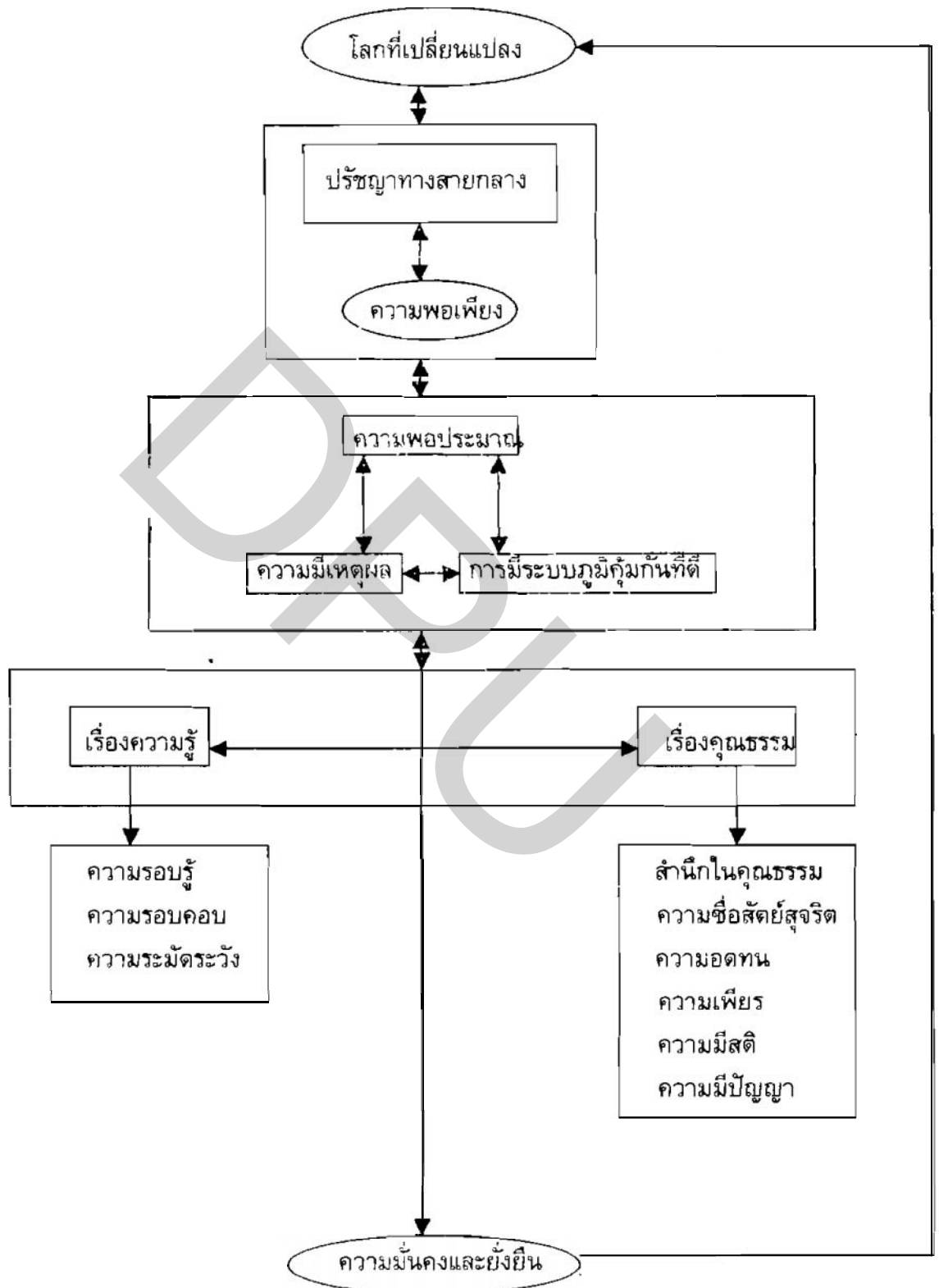
การบรรลุเป้าหมายทางสังคมและการเมือง¹³

สรุปได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาทางสายกลางในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกเรื่อง โดยมีเป้าหมายในด้านความมั่นคงและความยั่งยืนทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

DPU

¹³ สรุปผลการประชุม กลุ่ม 4 แนวปฏิบัติทางด้านการพัฒนาการเกษตรและชนบท, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง, วันที่ 18-19 ธันวาคม 2542 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ซิตี้ จอมเทียนพัทยา จ.ชลบุรี, หน้า 1-2.

สามารถสรุปหลักปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบได้ดังนี้

จากหลักปรัชญาดังกล่าวจึงนำไปสู่หลักปฏิบัติต่างๆ ด้วยเหตุนี้ หากมีใครหรือสังคมใด นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต จะทำให้หลักการเศรษฐกิจพอเพียง เป็นวิถีชีวิตรูปแบบหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงสามารถจัดให้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบจริยธรรมแบบหนึ่งได้ เนื่องจากกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อมาอยู่ร่วมกัน จะเกิดเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม มีการกำหนดแบบแผนของพฤติกรรมให้อยู่ในรูปบรรทัดฐาน (norm) ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในด้านโลกทัศน์และคุณค่า และจะนำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคมต่างๆ

อาจมีข้อสงสัยได้ว่าหลักการเศรษฐกิจพอเพียงแท้จริงแล้วสามารถจัดเป็นระบบจริยธรรมทางสังคมได้หรือไม่ ประเด็นนี้อาจมีการถกเถียงกันได้ต่อไป เนื่องจากยังไม่ได้มีการพิสูจน์อย่างชัดเจนว่าหลักการเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบสังคม แต่ในทัศนะผู้วิจัยถือว่าหลักการเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบจริยธรรมทางสังคม เนื่องจาก ผลของการวิเคราะห์หลักปรัชญาดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนว่า หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักปรัชญาทั้งในด้านโลกทัศน์และคุณค่า และมีการนำปรัชญาอันนั้นไปปฏิบัติอย่างมากมายในปัจจุบัน ทั้งระดับครอบครัว สังคม และรัฐ

เป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 ความนำ

ผลการวิเคราะห์หาระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบทที่ 2 เป็นผลสรุปที่มาจากการศึกษาจริยธรรมในลักษณะการพรรณนา หรือลักษณะเชิงประจักษ์ (descriptive-empirical study) การศึกษาลักษณะนี้มีจุดประสงค์เพื่อต้องการอธิบายจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นระบบ และเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกัน

ในบทที่ 3 นี้ผู้วิจัยจะนำผลสรุปของระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบทที่ 2 โดยเฉพาะในส่วนปรัชญามาศึกษาโดยใช้วิธีการทางปรัชญาหรือจริยศาสตร์ วิธีการทางจริยศาสตร์นั้นอาศัยการวิพากษ์ชุดการอ้างเหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญ ขอบเขตที่ศึกษาเป็นจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน (normative ethics) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงเป้าหมายหรืออุดมคติในการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือการกระทำ รวมถึงมาตรฐานการตัดสินทางจริยธรรม

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาเพื่อวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่เป็นบรรทัดฐาน ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป้าหมายของการศึกษา คือการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่าสิ่งที่ดีสูงสุดหรือเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร มีลักษณะอย่างไร และมีเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำหรือสิ่งที่ควรกระทำในลักษณะใด ข้อสรุปในบทนี้จะเป็นการตอบคำถามซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในข้อที่ 1

3.2 โลกทัศน์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ก่อนที่จะวิเคราะห์เพื่อหาเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีประเด็นที่สำคัญและเกี่ยวข้องโดยตรงต่อเรื่องเป้าหมาย คือ ประเด็นเรื่องความเชื่อเรื่องโลก หรือโลกทัศน์ หรือท่าทีในการมองโลก ระบบจริยธรรมทุกระบบในโลกล้วนมีความเชื่อเรื่องโลกทัศน์เป็นความเชื่อพื้นฐานทั้งสิ้น กล่าวคือ ถ้ามนุษย์เชื่อว่าโลกที่แท้จริงเป็นอย่างไร มนุษย์ก็จะมีการทำที่ต่อโลกตามที่เชื่อว่าเป็นที่ที่ดีที่สุด เพื่อเป้าหมายของชีวิตที่ควรจะเป็น

จากที่กล่าวในบทที่ 2 จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความเชื่อพื้นฐานเรื่องโลกที่มีความเปลี่ยนแปลง โลกทัศน์แบบนี้จะมีสาเหตุหรือที่มาอย่างน้อยสองสาเหตุด้วยกันคือ

1. เกิดจากการรับรู้จากประสบการณ์ที่ปรากฏจากอดีต ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่เรื่องผิดธรรมชาติแต่อย่างใด กล่าวคือ เห็นได้ชัดว่ามีความเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งในสังคมโลกและสังคมไทย และคาดหมายได้ว่าในอนาคตความเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดขึ้นตามมา ในการเปลี่ยนแปลงนั้น มีทั้งที่เป็นคุณประโยชน์และเป็นโทษต่อมนุษย์และธรรมชาติ ยิ่งในสังคมโลกและสังคมไทยในยุคปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากขึ้น และเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านที่เป็นโทษมากกว่าที่เป็นประโยชน์ จนทำให้มนุษย์ปรับตัวไม่ทันเกิดเป็นวิกฤติทางด้านต่าง ๆ ตามมา เช่น วิกฤติสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น วิกฤติต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้มนุษย์เกิดความทุกข์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสังคมไทย ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นทางแก้ปัญหาวิกฤติดังกล่าว

2. มีพื้นฐานความเชื่อ (assumption) จากโลกทัศน์ของพุทธปรัชญา กล่าวคือ พุทธปรัชญา เชื่อว่าโลกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่เรียกว่า กฎปฏิจจสมุปบาท ด้วยเหตุนี้ทำให้โลกมีลักษณะสามประการหรือที่เรียกว่าไตรลักษณ์ กล่าวคือ มีลักษณะเป็นอนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา หรือที่เรียกกันว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้นเอง

อนิจจตา (Impermanence) คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

ทุกขตา (Stress and Conflict) คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้อยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อย่างด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปทาน

อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) คือ ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน'

ที่มาของโลกทัศน์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวสอดคล้องกัน หรือเป็นสาเหตุที่ประกอบกัน กล่าวคือ การเกิดวิกฤติต่าง ๆ ทำให้เกิดความทุกข์ ประกอบกับสังคมไทยมีความเชื่อพุทธปรัชญาเป็นส่วนใหญ่ และพุทธปรัชญาได้วางหลักการต่าง ๆ ไว้อย่าง

¹ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ประยุตโต) **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 68.

ชัดเจน ทำให้พุทธปรัชญาถูกนำมาใช้ในการอธิบายและแก้ปัญหาอีกครั้ง ดังจะเห็นได้ว่าในระบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาโดยตรง เช่น คำว่าทางสายกลาง ความพอประมาณ ความเพียร ความมีสติ ความมีปัญญา เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่านอกจากปรากฏการณ์ที่เกิดวิกฤติแล้ว เบื้องหลังความคิดของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือความเชื่อในการมองโลกและการกำหนดท่าทีของพุทธปรัชญา ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญต่อระบบจริยธรรมทุกระบบ และการวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์ เนื่องจากระบบจริยศาสตร์ทุกระบบเกิดจากความเชื่อเรื่องโลกและการกำหนดท่าทีในการมองโลกทั้งสิ้น ดังนั้นการได้คำตอบว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีโลกทัศน์แบบพุทธปรัชญาจะสามารถนำกรอบทางพุทธปรัชญามาใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อหาระบบจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีความรัดกุมและถูกต้องมากยิ่งขึ้น

อาจมีคำถามเกิดขึ้นในประเด็นนี้ กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลง ทำไมต้องกำหนดท่าทีในการ “อยู่กับโลก” ด้วยหลักจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คำตอบคือ คนไทยและสังคมไทยเกิดความทุกข์จากการกำหนดท่าทีแบบเดิม ๆ ทำให้ในการปฏิบัติจะต้องเกิดความทุกข์ตามมามากขึ้นเรื่อย ๆ นั่นก็หมายความว่าสังคมไทยไม่มีความมั่นคงและยั่งยืนนั่นเอง จึงควรกำหนดท่าทีแบบใหม่ที่จะสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ซึ่งคาดหวังว่าจะสามารถลดความทุกข์และมีความสุขที่แท้จริงตามมา

3.3 เป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา

จากความเชื่อเรื่องโลกทัศน์เรื่องความเปลี่ยนแปลงของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีที่มาจากโลกทัศน์ของพุทธปรัชญา จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีรากฐานมาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาเช่นเดียวกัน หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งได้ว่าเป็นการประยุกต์จริยธรรมแบบพุทธปรัชญากับชีวิตในยุคปัจจุบันนั่นเอง

ข้อสรุปในประเด็นนี้นอกจากมีเหตุผลจากเรื่องโลกทัศน์ในข้อ 3.2 แล้ว ยังมีเหตุผลอื่น ๆ สนับสนุนอย่างน้อยสองประการคือ

ท่าทีแบบเดิม ๆ อาจหมายถึงได้หลายลักษณะ ลักษณะหนึ่งหมายถึง การกำหนดท่าทีที่ขัดแย้งกับโลก เช่น โลกมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติ มนุษย์ก็อยากให้มีความแน่นอนตายตัว(ไม่ใช่มั่นคงและยั่งยืน) โดยการเข้าไปต่อสู้ แก้ไขให้มีความคงทน แน่นอน ตายตัว เป็นต้น หรือในด้านจริยธรรมอาจเป็นการกำหนดท่าทีแบบการแก่งแย่งแข่งขัน การต่อสู้ การเน้นความสุขเป็นเป้าหมาย โดยการทำลายธรรมชาติและสังคม เป็นต้น

1. เป็นเหตุผลสำคัญที่วิเคราะห์ได้จากหลักการของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ ทั้งหลักปรัชญาและหลักปฏิบัติ ได้มีหลักการหรือคำต่าง ๆ ที่มาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา เช่น หลักการทางสายกลาง ความพอประมาณ ความเพียร ความมีสติ และความมีปัญญา เป็นต้น

2. เป็นเหตุผลรองที่มาจากเหตุผลประการแรก กล่าวคือ เป็นการยอมรับของนักคิด นักวิชาการ และผู้สนใจในจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานมาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง การลดความอยากลงมาสู่ระดับที่พึงพาตนเองได้พอเพียง เป็นสิ่งเดียวกับภูมิปัญญาไทย และเป็นการประยุกต์ศาสนาเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้นมีได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่น ๆ... ดังนั้นถ้าจะทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจพอเพียง นักเศรษฐศาสตร์จะต้องหันเหความสนใจจากระบบทุนและการศึกษาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในบริบทของตะวันตกซึ่งเน้นปัจเจกชน มาสนใจระบบเศรษฐกิจแบบชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของไทย²

ศาสนาในที่นี้สามารถตีความได้ว่าหมายถึงพุทธศาสนา ซึ่ง “**แท้จริงแล้วเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมิได้เป็นแนวคิดหรือปรัชญาที่อยู่เหนือพุทธเศรษฐศาสตร์**” กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณ เน้นความพอสมควรนั้น มีรากความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่ว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือรู้จักกันโดยทั่วไปว่า “**ทางสายกลาง**”

² อภิชาติ พันธเสน, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง, “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์”, จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์พลาซ่า , วันที่ 16 กันยายน 2545, หน้า 10.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

หรือพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้เสนอ “แนวทางเศรษฐศาสตร์สำหรับทางสายกลาง”⁵ ไว้ โดยทางสายกลางนั้นเป็นแนวความคิดสำคัญในพุทธปรัชญา หรือนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า

เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ ... เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสุข ความสุขคือความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งเราอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม และนี่แหละคือเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจมัชฌิมาปฏิปทา (คำในพุทธปรัชญา) เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม⁶

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นจริยธรรมที่มีรากฐานมาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา ดังนั้นในประเด็นเรื่องเป้าหมายถ้ามองอย่างภาพกว้างที่สุดแท้จริงแล้วจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายในลักษณะเดียวกันกับพุทธปรัชญา หรือมีลักษณะสอดคล้องกัน

ผู้วิจัยจึงคิดว่าการศึกษาเรื่องเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นควรอาศัยเป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาเป็นแนวทาง ซึ่งวิธีการนี้จะป็นวิธีที่ดีที่สุดและถูกต้องมากที่สุด เพราะจะทำให้เข้าใจเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน

เป้าหมายสูงสุดของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาคือ **นิพพาน** นิพพานคือ สภาวะดับทุกข์ ถือเป็นคุณค่าสูงสุดของชีวิต นิพพานเป็นเป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มุ่งสู่นิพพาน ชีวิตที่ไม่ดีคือชีวิตที่เดินสวนทางกับนิพพาน การทำความดีคือ การดำเนินไปตามหนทางนิพพาน

นิพพานจึงเป็นความมุ่งหมายสูงสุดที่จริยธรรมแบบพุทธปรัชญาแสวงหา เป้าหมายหรือความมุ่งหมายนี้ เรียกว่าอรรถะ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

⁵ ผู้สนใจโปรดดู พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2333).

⁶ ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2542), หน้า 5-6.

“ผู้ปรารถนาโภคสมบัติอันโอฬาร ยิ่ง ๆ ขึ้นไป พึงมีความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตไม่ประมาทจึงยึดเอาได้ซึ่งอรรถทั้งสองประการคือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ และสัมปรายิกัตถะ คนที่เรียกว่าเป็นปราชญ์ เป็นบัณฑิตก็เพราะ บรรลุอรรถ” อรรถ หรืออัตถะ แปลว่า เรื่องราว ความหมาย ความมุ่งหมาย ประโยชน์ ผลที่หมายหรือจุดหมาย ในที่นี้ขอแปลเอาความว่า ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรือจุดหมาย⁷

อรรถทั้งสองประการดังกล่าวนั้น เป็นระดับของความมุ่งหมาย เป็นขั้นตอนของการพัฒนาที่เป็นขั้นตอน จากขั้นต้น ไปจนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน ซึ่งอรรถทั้งสองแบบดังกล่าวใน พุทธปรัชญาสามารถแบ่งออกได้เป็นสามระดับ คือ

1. ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้ ประโยชน์ชีวิตนี้ หรือประโยชน์ปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นต้น หรือจุดหมายเฉพาะหน้า หมายถึง ประโยชน์อย่างที่ย่อมเห็น ๆ กันอยู่ที่เข้าใจกันง่าย ๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องสั้น ๆ หรือเรื่องธรรมดาสามัญที่มุ่งหมายจะเห็นในโลกนี้ ได้แก่ ลาภ อส สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น รวมถึงการแสวงหาสิ่งนี้โดยชอบธรรม การปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้โดยทางที่ถูกต้อง การใช้สิ่งเหล่านี้ทำตนและคนที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข การอยู่ร่วมกันด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องในระหว่างมนุษย์เพื่อความสุขร่วมกัน
2. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือประโยชน์ที่ลึกล้ำยิ่งกว่าที่จะมองเห็นกันเฉพาะหน้า หรือผิวเผินในภายนอก เกี่ยวกับชีวิตด้านในหรือประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไปเป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไป หรือเป็นเครื่องประกันการได้คุณค่าที่สูงล้ำเลิศยิ่งกว่าสิ่งที่จะพึงได้กันตามปกติในโลกนี้ ได้แก่ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าเติบโตขึ้นด้วยคุณธรรม ความใฝ่ใจในทางศีลธรรม ในเรื่องบุญเรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม กิจกรรมที่อาศัยศรัทธาและความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ การรู้จักปฏิบัติสุขที่ปราณีต ด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต คือฌานสมาบัติ

⁷ อ้างพุทธพจน์จากพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 593-594

เป็นขั้นที่ผ่อนคลายความยึดติดผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผล ประโยชน์ด้านอามิสสูงเกินไปจนจะต้องมุ่งไขว่คว้ายอมสยบให้ หรือ เป็นเหตุต้องกระทำความชั่วร้าย หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมความดีงาม รู้จักทำการด้วยความไม่เผลอระวังความดี รักคุณภาพของชีวิต และความเจริญงอกงามของจิตใจ

3. ประมัตตะ ประโยชน์อย่างยิ่งยวด หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต เป็นจุดหมายสูงสุดหรือที่หมายขั้นสุดท้าย ได้แก่การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่งผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นคับข้อง จำกัดด้วยความยึดติดถือมั่นห่วงหวาดของตนเอง ปราศจากกิเลสเผาลนที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไรทุกข์ประจักษ์แจ้งความสุข ประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์ สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบาน โดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุตติและนิพพาน⁸

ประโยชน์ทั้งสามระดับนี้ถึงแม้เป็นระดับขั้นตอน แต่ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด เป็นกระบวนการพัฒนาจากระดับขั้นต้นไปจนถึงขั้นสูงสุด คือนิพพาน

ประโยชน์หรืออรรถะต่าง ๆ เหล่านี้ถ้ากล่าวแบบภาษาธรรมดา ๆ ก็คือ ความสุขนั่นเอง แต่เป็นความสุขแบบพุทธปรัชญา กล่าวคือ ไม่ได้เป็นความสุขในแบบที่ทัศนะทางปรัชญาเรียกว่าสุขนิยม (hedonism)⁹ แต่พุทธปรัชญา

ไม่สอนให้บุคคลทำการต่าง ๆ เพื่อเห็นแก่ความสุข แต่ก็ยอมรับความจริงอยู่เสมอว่าความสุขเป็นส่วนสาระสำคัญที่จำเป็นของจริยธรรม เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่การประพฤติธรรม จะว่าเป็นหลักหรือฐานคำชูของการประพฤติธรรมก็ว่าได้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะพูดในระดับที่เรียกว่าการปฏิบัติ

⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 594-595.

⁹ สุขนิยมถือ 'ความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ถ้ามีสิ่งอื่นที่พอจะเรียกว่าดี ความดีของมันอยู่เพียงว่ามีพาไปสู่ความสุข หมายความว่า ความสุขมีค่าในตัวเอง การกระทำทุกอย่างมุ่งไปสู่ความสุข ความสุขในความหมายของปรัชญา เล่มนี้มีคำอธิบายมาจากหลักจิตวิทยาของมนุษย์ กล่าวคือ ถ้าเราสนองความต้องการของ เราได้ คือความสุขทั้งหมด เช่น แดงอยากกินหูลดาม ถ้าแดงได้กิน แดงก็จะเกิดความสุข ความสุขทุก ความต้องการทางร่างกายและจิตใจ หากได้รับการตอบสนอง จะได้รับความสุข เป็นต้น ผู้สนใจรายละเอียด วิจารณ์ปรัชญาสุขนิยม โปรดดู วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม

(กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 29-44.

ธรรมก็ตามหรือในระดับจริยธรรมทั่วไปก็ตาม ความสุขที่พุทธศาสนาพูดถึงนี้ หมายถึงความสุขที่เป็นพื้นฐานอยู่ภายในจิตใจ ซึ่งจิตใจสามารถสัมผัสได้เองทันที ทุกเวลา ที่มันพร้อม ไม่ต้องอิงอาศัยกระบวนการรับรู้ที่ขึ้นต่ออารมณ์ของโลกภายนอก⁹

ประเด็นเรื่องความสุขของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาดังกล่าวมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถือได้ว่าเป็นหัวใจในเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินการกระทำของพุทธปรัชญาที่ว่าได้ เพราะถ้าเป้าหมายคือความสุขที่มีลักษณะดังกล่าว เกณฑ์ในการตัดสินก็จะต้องอิงเป้าหมายดังกล่าว และแน่นอนว่าจะเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ตัดสินของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเช่นเดียวกัน

คำถามที่ตามมาคือ ความสุขแบบจริยธรรมพุทธปรัชญาคืออะไร มีลักษณะอย่างไร คำตอบคือ อยู่ที่แรงจูงใจในการกระทำ กล่าวคือ ความสุขในระดับต่าง ๆ ของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาเป็นความสุขที่เกิดจากฉันทะ⁹ ไม่ได้เกิดจากตัณหา เพราะฉันทะจะตรงกันข้ามกับคำว่าตัณหา ซึ่งพุทธปรัชญาเชื่อว่าตัณหาตัวเองที่เป็นแรงจูงใจในการกระทำที่ผิดพลาดของมนุษย์ ทั้งสองอย่างเป็นความปรารถนาเหมือนกัน แต่ฉันทะเป็นความปรารถนาด้านดี ส่วนตัณหาเป็นความปรารถนาด้านชั่ว ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้เป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธไม่ได้เป็นแบบสุขนิยม เนื่องจากสุขนิยมไม่ได้แยกเรื่องแรงจูงใจในการกระทำ การกระทำที่เกิดจากความปรารถนาทั้งหมด ถ้าสามารถตอบสนองได้จะเป็นความสุข แต่สำหรับพุทธปรัชญายอมรับความสุขที่เกิดจากฉันทะเท่านั้น ส่วนความสุขที่เกิดจากตัณหา พุทธปรัชญาถือว่าเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งที่ต้องแก้ไข

ตัณหา แปลว่าความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความแสวงหา ความร้น ความร่ำ ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ไม่รู้ อิ่ม เป็นความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการที่ไม่ดี ไม่สบาย ไม่เกื้อกูล เป็นอกุศล
ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ชอบใจ ยินดี oein รักใคร่ ต้องการที่ดีงาม สบาย เกื้อกูล เป็นกุศล¹⁰

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 556-557.

ความจริงแล้วฉันทะเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำที่มาจากแรงจูงใจที่เป็นกุศล แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่าฉันทะควบคู่ไปกับคำว่ากุศล และให้มีความหมายเดียวกัน ถึงแม้จะมีความหมายแคบว่ากุศลก็ตาม เนื่องจากฉันทะเป็นการกล่าวถึงเรื่องแรงจูงใจในการกระทำโดยสามารถมีตัวอย่างที่เห็นภาพชัดเจน เช่นเดียวกับคำว่าตัณหาที่เป็นส่วนหนึ่งของอกุศล

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 490.

กุศลแปลว่า ดีงาม ฉลาด เกื้อกูล คล่อง สบาย ไร้โรค เอื้อต่อสุขภาพ
ได้แก่สิ่งที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ สิ่งที่เป็นผลดีเกื้อกูลแก่ความเจริญงอก
งามในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและผู้อื่น¹¹

เป้าหมายที่เกิดจากแรงจูงใจที่เป็นฉันทะกับตัณหา มีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือ

สิ่งที่ฉันทะต้องการคือ ธรรมหรือกุศล พูดอย่างไทยแท้ว่าสิ่งที่ฉันทะ
ต้องการคือ ความจริงและสิ่งที่ดีงาม แล้วมีความหมายขยายไปว่า
ต้องการรู้ความจริง ต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามหรือสภาวะดีงามเกิดขึ้น
อยากทำในสิ่งที่เป็คุณประโยชน์ สำเร็จผลเป็นจริงขึ้น...ฉันทะสัมพันธ์
กับการกระทำเพื่อให้รู้ความจริง...พูดง่าย ๆ ว่าฉันทะทำให้เกิดการ
กระทำ...

ฉันทะมุ่งประสงค์ อัตถะ คือ ตัวประโยชน์ หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าแท้จริง
แก่ชีวิต (คล้ายกับปัจจุบันเรียกว่าคุณภาพชีวิต) และจึงต้องการความ
จริง สิ่งที่ดีงาม หรือภาวะที่ดีงาม ฉันทะก่อตัวขึ้นมาจากโยนิโสมนสิการ
คือความรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะและเหตุผล เป็นภาวะ
กลาง ๆ ของธรรม ไม่ผูกพันกับอัตตา และนำไปสู่อุตสาหะหรือวิริยะ
คือทำให้เกิดการกระทำ

ส่วนตัณหามุ่งประสงค์เวทนาและจึงต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสวยเวทนา
หรือสิ่งที่จะปรนเปรอตัวตน ตัณหาอาศัยอวิชชา คอยหลอเลี้ยงและให้
โอกาสพัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องตัวตน เอาอัตตาเป็นศูนย์กลางและนำ
ไปสู่การแสวงหา¹²

แรงจูงใจทั้งสองแบบนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา เพราะแรงจูงใจ
ก่อให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ยก
ตัวอย่างที่มีความชัดเจนเป็นอย่างยิ่งในการกระทำที่เกิดจากฉันทะและตัณหา ดังต่อไปนี้

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 493.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 493-494.

นาย ก. กวาดถนน ได้เงินเดือน 900 บาท (ตัวอย่างที่ 1)

ถ้าหนูน้อยอ่านหนังสือเล่มนี้จบ คุณพ่อจะพาไปดูหนัง (ตัวอย่างที่ 2)

หลายคนคิดว่า การกวาดถนนเป็นเหตุให้ได้เงินเดือน จึงสรุปว่า การกระทำคือการกวาดถนนเป็นเหตุ เงินเดือนเป็นผล การได้เงินเดือนเป็นผลของการกระทำ คือกวาดถนน แต่ความเป็นจริงแท้ ข้อสรุปนี้ผิด เป็นเพียงระบบความคิดแบบสะสมเคยชินและหลุดตัวเองของมนุษย์ ถ้าจะให้ถูกต้องเต็มสิ่งที่ขาดหายไปแทรกเข้ามาด้วย ใต้ความใหม่ว่าการกระทำคือการกวาดถนน เป็นเหตุให้ถนนสะอาด ความสะอาดของถนนจึงจะเห็นผลที่แท้จริงของการกระทำคือการกวาดถนน ส่วนการกวาดถนนแล้วได้เงินเดือนเป็นเพียงเงื่อนไขที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้น หาได้เป็นเหตุเป็นผลกันแท้จริงไม่ (เงินไม่อาจเกิดขึ้นได้จากการกวาดถนน บางคนอาจกวาดถนนแล้วไม่ได้เงิน หรืออีกหลายคนได้เงินเดือนโดยไม่ต้องกวาดถนน)...ในการเล็งสิ่งนี้จึงต้องกล่าวว่า การกวาดถนนเป็นการกระทำที่เป็นเหตุให้ถนนสะอาด แต่เป็นเงื่อนไขให้นาย ก. ได้เงินเดือน 900 บาท

ในตัวอย่างทั้งสองก็เช่นเดียวกัน...ส่วนที่เป็นเหตุเป็นผลแท้จริงก็คือ การอ่านหนังสือจบเห็นเหตุให้ได้ความรู้ในหนังสือนั้น...

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ ถ้าพฤติกรรมของนาย ก. และหนูน้อยเป็นไปตามค้นหา นาย ก. ย่อมต้องการเงินเดือน หาได้ต้องการความสะอาดของถนนไม่ และเขาก็ย่อมไม่ต้องการทำการกวาดด้วย แต่ที่ต้องกวาดก็เพราะจำต้องทำเพราะเป็นเงื่อนไขที่จะให้ได้เงิน ส่วนหนูน้อยก็ย่อมต้องการดูหนัง หาได้ต้องการความรู้จากหนังสือไม่ และโดยนัยเดียวกันก็มีได้ต้องการที่จะกระทำการอ่านหนังสือ แต่ที่กระทำ..เพราะเป็นเงื่อนไขที่จะให้ได้สิ่งที่ค้นหาต้องการคือการดูหนัง โฉนัสนี้ พูดตามกฎธรรมชาติ หรือตามกระบวนการธรรมแท้ ๆ ค้นหาไม่ทำให้เกิดการกระทำ และไม่ทำให้เกิดความต้องการที่จะทำ การกระทำเป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งตามเงื่อนไขที่จะช่วยให้การแสวงหาสิ่งเสพสวดยสำเร็จลุล่วงตามความต้องการของค้นหา

ดังอย่างทั้งสองนั้นแสดงความหมายของฉันทะชัดเจนอยู่แล้ว ฉันทะต้องการกุศล หรือต้องการวัตรธรรม ต้องการภาวะดีงามหรือความรู้เข้าใจในความจริงแท้ ถ้ามีฉันทะ นาย ก. ย่อมต้องการความสะอาดของถนน และหนูน้อยก็ต้องการความรู้ในหนังสือนั้น ความสะอาดเป็นผลของการกระทำ คือการกวาดถนน ความรู้ก็เป็นผลของการอ่านหนังสือ

ทั้งสองคนต้องการผลของการกระทำโดยตรง ผลเรียกร้องเหตุ คือชู้บ่ง หรือกำหนดการกระทำ เมื่อกระทำ ผลก็เกิดขึ้น การกระทำคือ การก่อผล หรือการกระทำคือการเกิดผล เมื่อนาย ก. กวาด ความสะอาดก็เกิดขึ้น และเกิดขึ้นทุกขณะที่กวาด เมื่อหนูหน้อยอ่านหนังสือ ความรู้ก็เกิด และเกิดเรื่องไปพร้อมกับที่อ่าน...

เมื่อบุคคลมีต้นหาคือเป็นแรงจูงใจการกระทำเป็นเพียงเงื่อนไข สำหรับการได้เสียสละมาปรนเปรอตน เขาไม่ต้องการทั้งการกระทำและผลของการกระทำนั้นโดยตรง...ในหลายกรณี การกระทำที่เป็นเงื่อนไขนั้นเป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งที่จะให้ได้สิ่งที่เขาต้องการ ดังนั้น ถ้าเขาสามารถหาวิธีการอื่นที่จะให้ได้โดยไม่ต้องทำ เขาก็หลีกเลี่ยงการกระทำนั้นเสีย หันไปใช้วิธีที่จะได้มาโดยไม่ต้องทำแทน เพราะถ้าเป็นไปได้ การได้โดยไม่ต้องทำย่อมตรงกับความต้องการของต้นหามากที่สุด และถ้าจำเป็นจริง ๆ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงเงื่อนไขนั้นได้ เขาก็จะทำด้วยความรังเกียจจำใจ ไม่เต็มใจและไม่ตั้งใจจริง¹³

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าถ้าจะเปรียบเทียบกับปรัชญาสุขนิยม ปรัชญาสุขนิยมไม่แยกระหว่างการกระทำที่เป็นต้นหาและฉันทะ และการเน้นความสุขเป็นเป้าหมายสุดท้ายนั้น ส่วนใหญ่เป็นความสุขที่มาจากต้นหามากกว่าฉันทะ เพราะการกระทำที่มาจากฉันทะนั้นบางครั้งเป็นการฝืนความรู้สึกที่เป็นต้นหา เช่น ความเกียจคร้าน ถ้าเราได้นอนหรือไม่ต้องทำอะไรเราจะมีความสุขมาก แต่เป็นความสุขที่เกิดจากต้นหา แต่ถ้าเป็นความสุขที่เกิดจากฉันทะ เราอาจต้องฝืนความรู้สึกเกียจคร้านอันนั้น ลุกขึ้นมาทำอะไรบางอย่างที่เป็นการทำงานที่ดีงาม ถูกต้อง เราก็จะเกิดความสุขตามมา แต่เป็นความสุขที่เกิดจากฉันทะ ไม่ใช่ต้นหา ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาอย่างละเอียดในเรื่องเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำและข้อวิจารณ์ลัทธิทุนนิยมจากมุมมองของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ว่าไม่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากลัทธิทุนนิยมมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องการกระทำที่เกิดจากต้นหา ไม่ใช่ฉันทะ

เป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาดังกล่าว ถ้าจะเปรียบเทียบกับทัศนะทางปรัชญาเรื่องเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์นั้นจะมีความใกล้เคียงกับ ปรัชญาวิมุตตินิยม มากกว่าปรัชญาสุขนิยม

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 495-496

ปรัชญาวิมุตตินิยม (Liberationism)

ปรัชญาวิมุตตินิยม คือ “กลุ่มความคิดทางปรัชญาที่เห็นว่าความสงบของจิตและการหลุดพ้นจากความต้องการเป็นสิ่งดีที่สุด”¹⁴ แนวคิดลักษณะนี้

เราจะพบเห็นเสมอในศาสนาต่าง ๆ เช่นพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู หรือแม้แต่ศาสนาคริสต์ คำว่า “วิมุตติ” มีความหมายกว้าง ๆ คือ ได้แก่การได้หลุดพ้นจากความทุกข์ในโลกนี้แล้วเข้าถึงความสุขอันเป็นนิรันดร์ในบาง “มิติ” ที่ศาสนาต่าง ๆ สอนเอาไว้ ในฐานะจุดหมายสูงสุดในชีวิต พุทธศาสนาเรียกสิ่งนี้ว่า นิพพาน ศาสนาฮินดู เรียกว่า พรหมณ์ ส่วนศาสนาคริสต์ เรียกว่า สวรรค์ หรือ ดินแดนของพระเจ้า¹⁵

แนวคิดนี้นอกจากศาสนาต่าง ๆ แล้ว ยังมีกลุ่มปรัชญากรีกสมัยหลังโสเครตีสตาย เช่น ปรัชญากลุ่มซินิก (Cynic) ปรัชญากลุ่มสโตอิก (Stoic)¹⁶ เป็นต้น

ปรัชญาวิมุตตินิยมเป็นแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับปรัชญาสุขนิยมที่เชื่อว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่เชื่อว่า ความสงบทางจิตใจและความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในก่อนข้างตรงกันข้ามกับปรัชญาสุขนิยม โดยปรัชญาสุขนิยมให้แสวงหาความสุขในโลกนี้

วิมุตตินิยม หมายถึง การหลุดพ้น ในความหมายกว้าง ๆ หมายถึง การมีเสรีภาพแบบหนึ่ง เป็นสภาพที่หลุดพ้นจากอุปสรรคขัดขวางมิให้บุคคลพัฒนาตนเองไปสู่ภาวะสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ เช่นพุทธศาสนาถือว่าเมื่อจิตหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาเข้าสู่ภาวะนิพพาน เสรีภาพตามนัยนี้ทางพุทธศาสนาเรียกว่าวิมุตติ หรือการหลุดพ้น (Liberation) อ้างใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินตติ้ง, 2532). หน้า. 43.

อุดมนิยม จึงเป็นทัศนะทางปรัชญาที่เชื่อว่าเป้าหมายของมนุษย์อยู่ที่การหลุดพ้นจากกิเลส เข้าสู่ภาวะสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ วิมุตตินิยมอาจมีการตีความหมายได้หลายลักษณะ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้ในความหมายที่หมายถึง ทัศนะทางปรัชญาที่เชื่อว่าเป้าหมายของชีวิตคือ การเข้าสู่ความสงบทางจิตใจ โดยการเอาชนะตนเองจากกิเลส หรือตัณหา หรือความอยาก (ดังรายละเอียดในงานวิจัย)

¹⁴ วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526). หน้า 51.

¹⁵ สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหา : ความจริงและความหมายของชีวิต (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธชาติ, 2538), หน้า 89.

¹⁶ ผู้สนใจแนวคิดกลุ่มซินิก และกลุ่มสโตอิก ที่มีลักษณะแนวคิด วิมุตตินิยม โปรดดู วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า 51 - 54.

แต่ปรัชญาวิมุตินิยมให้หลักหนึ่ความสุขในโลกลนี้ เพราะความสุขไมจึร้งย้งยึน โลกนนี้เต็มไปด้วความสุข ไม่ไ้ความสุข การมุ่งแสวงหาความสุขในโลกลจากประสาทสมัผัสต่าง ๆ แบบสุขนิยมเป็นการเดินผิดทาง เพราะเท่ากับเป็นการเดินทางไปสู่ความสุขมากย้งนึ่ ย้งแสวงหาความสุขผลที่ไ้จะย้งมีความสุข เพราะสุขนิยมมองธรรมชาติของโลกลและชีวิตผิดพลาด ปรัชญาวิมุตินิยมมองว่า

สรรพสิ่งในโลกลนี้มีธรรมชาติน้อมไปหาความแก่ชราแตกสลาย หรือเน่าเสีย ชีวิตของเราซึ่งเป็นส่วนหนึ่ของสรรพสิ่งกั้หนีไม่พ้นธรรมชาติดังกล่าวนี้ ชีวิตเราเริ่มต้นด้วการเป็นทารก ต่อมาก็เติบโตเป็นเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ แก่ชรา และที่สุดก็ตายจากโลกลนี้ไป... หากเราจะสังเกตให้ดี จะพบว่า ธรรมชาติพื้นฐานของชีวิต คือความเน่าเสีย มนุษย์มีทุกข์ติดตามตัวมาตั้งแต่เกิดอยู่ประการหนึ่ คือต้องคอยปกปิดสภาพที่เน่าเสียของชีวิต อยู่ตลอดเวลา ที่เราต้องอาบน้ำ แปรงพัน ใส่ผ้าห่ม และรักษาความสะอาดร่างกายอยู่ตลอดเวลา ก็เพื่อปกปิดสภาพที่แท้จริงของร่างกายเอาไว้ชั่วคราวเท่าที่เราสามารถจะทำได้ เพราะธรรมชาติพื้นฐานของสรรพสิ่ง คือ ความเน่าเสีย¹⁷

ปรัชญาวิมุตินิยมจึงมองว่าหากเราเข้าใจโลกลอย่างแท้จริงมนุษย์จะต้องไม่มุ่งแสวงหาความสุข เพราะความสุขไ้หลอกลวงเราหรือเป็นมายาไม่มีอยู่จริง การมุ่งแสวงหาสิ่งไม่มีอยู่จริงเป็นการแสวงหาความหมายของชีวิตที่ว่างเปล่า มนุษย์ต้องมุ่งแสวงหาความสงบสุขที่แท้จริงที่ไม่ใช่ความสุขแบบชั่วครู่ชั่วยามแบบปรัชญาสุขนิยม คำถามที่ตามมาคือ จะต้องทำอย่งไรจึงจะพบกับความสงบสุขที่แท้จริงอันนั้น คำตอบคือ

ลัทธิวิมุตินิยมเชื่อว่ามนุษย์ต้องปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติพิเศษบางประการ ข้อปฏิบัติดังกล่าวนี้ วิมุตินิยมแต่ละสำนักอาจเสนอแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งหมดจะมีลักษณะตรงกันคือ เป็นข้อปฏิบัติที่มุ่งฝึกให้มนุษย์เอาชนะตนเอง¹⁸

การเอาชนะตนเองหมายถึง การไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นตัวทำให้เรามีแต่ความสุข กิเลสคือความต้องการนั่เอง ความต้องการที่จะแสวงหาความสุขที่เป็น

¹⁷ สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, หน้า 90.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

มายา จึงก่อให้เกิดความทุกข์ มนุษย์จึงต้องฝึกฝนเอาชนะตนเอง ทำลายอำนาจของกิเลสเอาชนะความต้องการให้ได้จึงจะได้ความสงบสุขอย่างแท้จริง

การเอาชนะตนเอง ตามที่แนวคิดแบบวิมุตินิยมเสนอนี้ เมื่อแสดงออกในรูปการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย มุ่งขัดเกลาความอยากที่เกินไปกว่าความต้องการพื้นฐาน ชาววิมุตินิยมถือว่าคนเรายังมักน้อยสันโดษเท่าใด ก็แสดงว่าเขายังสามารถเอาชนะตนเองได้มากเท่านั้น ความพยายามเอาชนะตนเองด้วยวิธีจัดการความโลภ ความโกรธ และความหลงนี้ ชาววิมุตินิยมเชื่อว่าเมื่อดำเนินไปถึงจุดหนึ่ง จะส่งผลใช้ชีวิตของเราเบาสบาย ปลอดภัย คนที่สามารถเอาชนะตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบจะไม่แข่งขันกับใคร ไม่วิวาทกับใคร ไม่รู้สึกว่าตนสูง ต่ำ หรือเสมอกับใคร เขาจะสัมผัสได้กับแต่ชีวิตที่เบิกบานเต็มที่ ปลอดภัยเต็มที่ และเบาสบายเต็มที่ อย่างที่ไม่เคยรู้สึกมาก่อน¹⁹

แนวคิดนี้เสนอให้ดำเนินชีวิตด้วยการลดความอยาก หรือลดค้นหาแทนที่จะไปเพิ่มความอยาก แนวคิดนี้มองว่าความพอใจของมนุษย์เกิดจากปัจจัยสองอย่างคือ **สิ่งที่เรามีอยู่กับสิ่งที่เราต้องการ** ถ้าเราต้องการมากกว่าก็ไปแสวงหาให้เรามีมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งภายนอก แต่ถ้าหากเรามีสิ่งใดอยู่แล้วเราลดความต้องการลงมาเราก็จะเกิดความพอใจเช่นเดียวกัน และแนวคิดนี้มองว่าการลดความต้องการนั้นเป็นเรื่องภายในสามารถทำได้ทันที ความสุขแบบนี้นี้จึงเป็นความสุขที่ลดความต้องการ หรือลดกิเลส ลดค้นหา ซึ่งจะทำให้ได้ต้องเป็นการเอาชนะตนเองทั้งสิ้น และมีความแตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับปรัชญาสุขนิยม ที่เสนอให้คนแสวงหาความสุขโดยไม่แยกระหว่างความสุขที่เป็นมีแรงจูงใจจากฉันทะและค้นหา หรือความสุขจากลดความอยากและการเพิ่มความอยาก

และจากการที่ได้กล่าวไปข้างต้น ปรัชญาวิมุตินิยมถือว่าความสงบทางจิตใจเป็นเป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ควรแสวงหา การปฏิบัติตนเพื่อเอาชนะตนเองจึงมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขทางจิตใจอันนั้น ซึ่งอาจมีได้หลายระดับตั้งแต่ระดับทางโลกียธรรมไปจนระดับปรมาตมธรรม ตามแต่ความเชื่อของบุคคล ตามศาสนาที่บุคคลนับถือ แต่ทั้งหมดจะมีลักษณะร่วมในวิถีชีวิตคล้าย ๆ กัน คือการเอาชนะตนเองจากกิเลสเพื่อพบกับความสงบสุขทางจิตใจ หรือความหลุดพ้นตามระดับต่าง ๆ

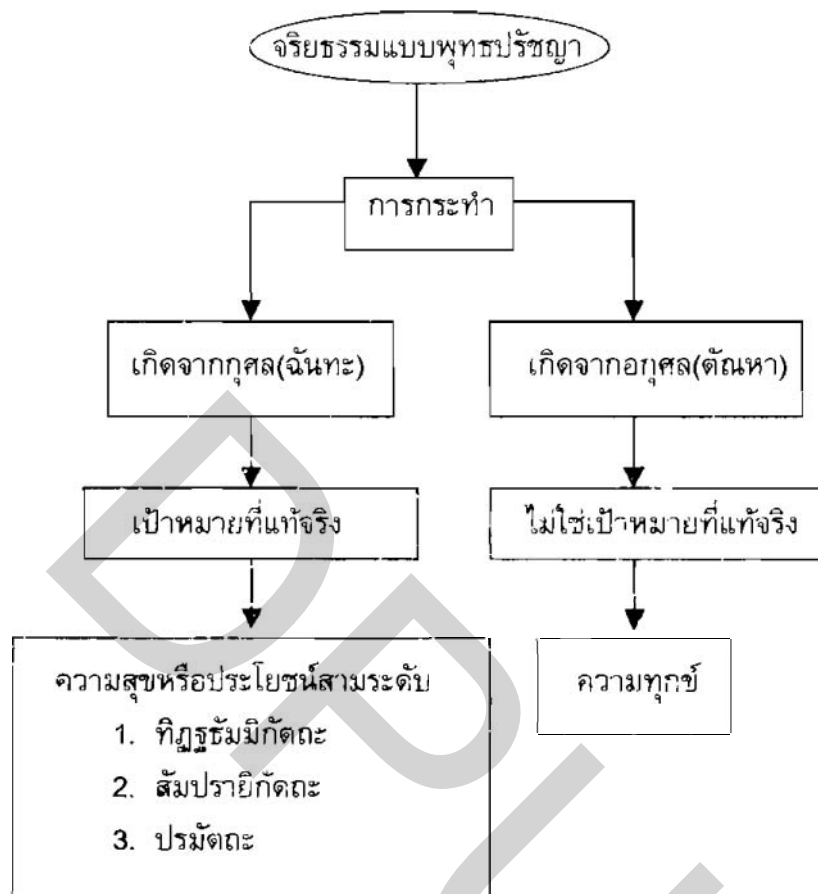
¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

แต่ความหลุดพ้นยังอาจดีความมาถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างปลอดภัย
โปร่ง เบาสบายจากการระหนักของชีวิต คือการหยุดต่อสู้ดิ้นรนและกอบ
โกยตามการบงการของกิเลส มองจากแง่หลังนี้ วิธีชีวิตแบบวิมุตตินิยม ก็
คือวิถีชีวิตแบบมุ่งสละโลกใช้ชีวิตเรียบง่ายและมีความสุขอยู่กับชีวิตที่เบา
สบายนั้น²⁰

ดังนั้น การดำเนินชีวิตแบบวิมุตตินิยมเน้นที่การเอาชนะตนเองจากกิเลส หรือ
ตัณหา ซึ่งสามารถทำได้ในระดับต่าง ๆ ทั้งชีวิตในโลกนี้ และในโลกหน้าตามความเชื่อนั้น ๆ

²⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 93.

สามารถสรุปเรื่องเป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาเป็นรูปแบบได้ต่อไปนี้

3.4 เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา

จากข้อ 3.3 เป้าหมายในชีวิตของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา คือความสุขสามระดับ พุทธปรัชญาได้ให้วิธีการในการเดินทางไปสู่เป้าหมายทั้งสามไว้ คือมรรค 8 หรือรู้จักกันในนามทางสายกลางนั่นเอง ซึ่งหมายถึงทางที่มีองค์ประกอบ 8 ประการคือ

1. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ (Right View หรือ Right Understanding)
2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ (Right Thought)
3. สัมมาวาจา วาจาชอบ (Right Speech)
4. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ (Right Action)
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood)
6. สัมมาวายามะ พยายามชอบ (Right Effort)
7. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ (Right Mindfulness)
8. สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ (Right Concentration)²¹

มรรค 8 นี้มีความสัมพันธ์กัน ในการปฏิบัติจึงไม่สามารถแยกปฏิบัติเป็นข้อ ๆ ได้ ต้องทำไปพร้อม ๆ กัน เป็นทางสายเดียวที่มีองค์ประกอบ 8 อย่าง มรรค 8 นี้ สามารถจัดให้อยู่ในรูปไตรสิกขา คือ

ศีล สมาธิ ปัญญา โดยจัด สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าเป็นหมวดศีล จัดสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้าเป็นหมวดสมาธิ จัดสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้าเป็นหมวดปัญญา”

ไตรสิกขาเป็นการกล่าวถึงมรรค 8 เพื่อให้เห็นกระบวนการปฏิบัติหรือใช้งานจริง กล่าวคือ

(ศีล) คือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ รักษาให้อื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและเจริญปัญญา

²¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 601-602.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 601.

(สมาธิ) คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด

(ปัญญา) คือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือรู้จักวางใจวางท่าทีและปฏิบัติต่อโลก และชีวิต ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์ มีจิตใจ มุ่งใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน²³

ไตรสิกขาที่เช่นเดียวกับมรรค 8 ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ต้องกระทำไปพร้อม ๆ กัน จึงจะสามารถเดินทางไปสู่เป้าหมายทั้งสามระดับได้

มรรค 8 หรือไตรสิกขานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทางสายกลาง คำถามที่ตามมาคือ ทางสายกลางหมายความว่าอย่างไร

คำอธิบายเรื่องทางสายกลางในพุทธปรัชญา

ทางสายกลาง หมายถึง

การไม่เข้าไปข้องแวะกับที่สุดสองอย่าง (แต่ไม่ใช่อยู่ตรงกลางระหว่างที่สุดทั้งสอง)คือ

1. กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกาม (the extreme of sensual indulgence หรือ extreme hedonism)
2. อตตกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง (the extreme of self-mortification หรือ extreme asceticism)²⁴

หมายความว่า ทั้งสองอย่างนั้นทำให้เกิดความทุกข์ เป็นทางไม่ถูกต้อง เป็นทางที่ทำให้เกินพอดี หรือเกินพอเพียง และเป็นทางที่ขาด ไม่พอดี หรือไม่พอเพียง ถ้าเป็นเรื่องของวัตถุ หมายถึง มีมากเกินไป และมีไม่พอเพียง ถ้าเป็นเรื่องของจิตใจ หมายถึง จิตใจที่ฟุ้งซ่าน ติใจเกินขอบเขต เป็นต้น และจิตใจที่หดหู่ เศร้าหมอง เป็นต้น

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 604.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 582.

ทางสายกลาง จึงเป็นความพอดี พอเพียง ถ้าเป็นเรื่องของวัตถุ หมายถึงมีพอดี โดยมีเกณฑ์อย่างน้อยต่ำสุดคือ ปัจจัยสี่ เป็นต้น ถ้าเป็นเรื่องของจิตใจ หมายถึง จิตใจที่สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ห่อหุ้ม เสร้าหมอง เป็นจิตใจที่เบิกบาน เป็นต้น

ทางสายกลาง เป็นการกระทำที่มาจากแรงจูงใจที่เป็นกุศล เป็นฉันทะ ส่วนทางทั้งสองแบบที่ทำให้เกิดความทุกข์ดังกล่าวนั้น เป็นการกระทำที่มาจากแรงจูงใจจากอกุศลหรือตัณหา นั่นเอง

มรรค 8 หรือไตรสิกขา หรือทางสายกลางนี้ เป็นแนวทางในการมุ่งไปสู่เป้าหมาย

หมาย อย่างไรก็ตามทางเหล่านี้เป็นเหมือนกรอบที่ให้ไว้พิจารณาการกระทำ แต่ไม่ใช่เกณฑ์ที่ใช้อธิบายการกระทำ เนื่องจากในชีวิตประจำวันมีการกระทำที่เป็นการกระทำเฉพาะมาก เช่น การบริจาค การขโมย การช่วยคนข้ามถนน เช่น ถ้าเรากล่าวว่าการขโมยเป็นการกระทำไม่ดี เพราะไม่สอดคล้องกับทางสายกลาง การกล่าวเช่นนี้จึงต้องมีเกณฑ์บางอย่างมาพิจารณาการกระทำนั้นด้วย

จริยธรรมแบบพุทธปรัชญาจึงมีเกณฑ์ที่กล่าวถึงการกระทำที่สอดคล้องกับหลักมรรค 8 อีกลักษณะหนึ่งมาใช้พิจารณาการกระทำ ในประเด็นนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้รวบรวมสรุปเป็นหลักการดังต่อไปนี้

ก. เกณฑ์หลัก

1. ตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรืออกุศลโดย

- พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ ban- โทสะ โมหะ
- พิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพจิต ช่วยให้อกุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

ข. เกณฑ์ร่วม

2. ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่าการกระทำ นั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่
3. พิจารณาความยอมรับของวิญญูหรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน
4. พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ
 - ต่อตนเอง
 - ต่อผู้อื่น

ก. เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

ข. เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น²⁵

การกระทำที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว คือการกระทำตามวิธีการของมรรค 8 หรือไตรสิกขา หรือทางสายกลางนั่นเอง

เกณฑ์ทั้งสองข้อนี้ สามารถสรุปได้ว่า ในการกระทำหนึ่ง ๆ ถ้าการกระทำนั้นดี จะต้องพิจารณาสองประการคือ

1. เจตนาที่เป็นกุศล (หรือฉันทะ) หรือไม่

ผู้พิจารณาคือ ตัวเอง และผู้อื่น (วิญญูชน)

2. ผลการกระทำที่ดี

เกิดความสุข (ทั้งสามระดับ) ต่อดนเอง และผู้อื่น

ผู้พิจารณาคือ ตัวเอง และผู้อื่น (วิญญูชน)

โดยภาพรวมเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำที่ดีที่สุดของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาเป็นการพิจารณาที่ให้ความสำคัญทั้งเจตนา และผล อย่างไรก็ตามผู้วินิจฉัยต้องเริ่มต้นจากตัวเองทั้งการพิจารณาเจตนาและผล กล่าวคือ ในเรื่องเจตนาตัวเองสามารถเข้าใจตัวเองได้ก่อนที่จะให้ผู้อื่นเข้าใจ แต่ถ้าหากตัวเองไม่เข้าใจ อาจต้องอาศัยผู้อื่น แต่สุดท้ายแล้วถึงแม้ผู้อื่นจะบอกอย่างไร ถ้าตัวเองไม่เข้าใจก็ไร้ประโยชน์ พุทธปรัชญาเรียกการเข้าใจหรือพิจารณาด้วยตัวเองนี้ว่า โยนิโสมนสิการ หรือวิธีการทางปัญญา ส่วนการอาศัยผู้อื่นนั้นเรียกว่า ปรโตโฆชะ หรือการมีกัลยาณมิตร

ส่วนในเรื่องของผลก็เช่นกัน ความสุขที่เกิดขึ้นกับตัวเองก่อนจะทำให้สามารถเข้าใจความสุขที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่นหรือสังคมได้ ดังในพระไตรปิฎก เล่มที่ 21 ข้อ 95 (อังคุตตรนิกาย) ที่กล่าวถึงผลของการกระทำของบุคคลไว้สี่แบบคือ

1. ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
2. ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน แต่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
3. ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
4. ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

คนประเภทที่ 1 ดีน้อยที่สุด ประเภทที่ 4 ดีมากที่สุด ส่วนระหว่าง 3 กับ 2 นั้น พระพุทธเจ้าบอกว่า 3 ดีกว่า 2²⁶

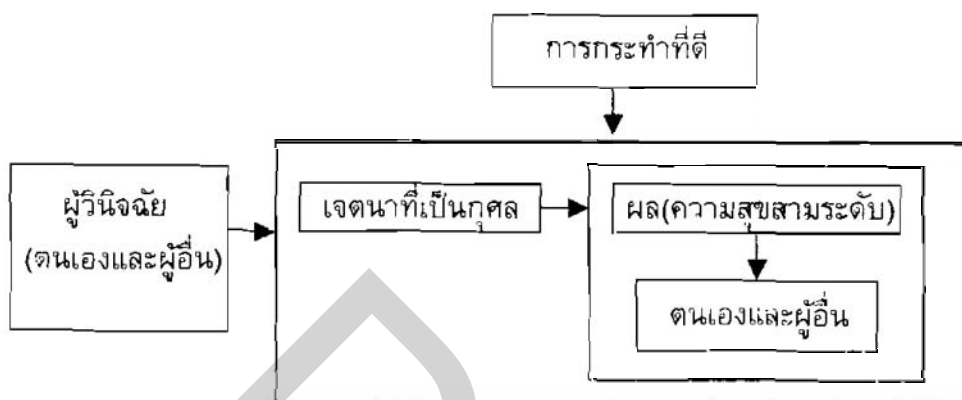
สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญานั้น ให้คุณค่าประโยชน์ที่เป็นทางใจหรือประโยชน์ภายในมากกว่า ประโยชน์ภายนอกหรือวัตถุ ดังนั้น คนประเภทที่ 2 นั้น ไม่ได้มีความสุขใจ ซึ่งหมายถึงยังไม่กำจัดกิเลส หรือยังมีตัณหา แต่พยายามทำให้ผู้อื่นมีความสุข จึงไม่ดีกว่าคนประเภท 3 เพราะถ้ายังไม่กำจัดกิเลสของตนจะชวนให้คนอื่นกำจัดได้อย่างไร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำที่ถูกต้องในจริยธรรมแบบพุทธปรัชญานั้น ต้องพิจารณาทั้งเจตนาและผล ซึ่งเป็นกระบวนการเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าเจตนาดีผลต้องดีเมื่อเป็นเช่นนั้นก็สามารถ แยกพิจารณาได้เช่นกัน กล่าวคือ ถ้าเจตนาดีแล้วผลออกมาต้องดีด้วย ไม่ใช่เจตนาดีอย่างเดียวหรือไม่ใช่ผลดีอย่างเดียว การกระทำที่ดีจึงต้องใช้ทั้งเจตนาและผล อย่างไรก็ตามถ้าจะถามว่าถ้าจะให้เลือกว่าอะไรสำคัญกว่ากัน ระหว่างเจตนาและผล พุทธปรัชญาจะตอบว่า เจตนาที่เป็นกุศลต้องสำคัญกว่า เนื่องจากเป็นเกณฑ์หลัก พุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อเจตนาที่เป็นกุศลหรือแรงจูงใจที่เป็นฉันทะมากกว่าผลของการกระทำ แต่การกระทำที่มีเจตนาดีแต่ผลไม่ดีนั้น ไม่ใช่การกระทำที่พุทธปรัชญายกย่อง การกระทำที่ดีจะต้องมาจากเจตนาที่ดีและควรที่ผลจะต้องออกมาดีด้วยทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

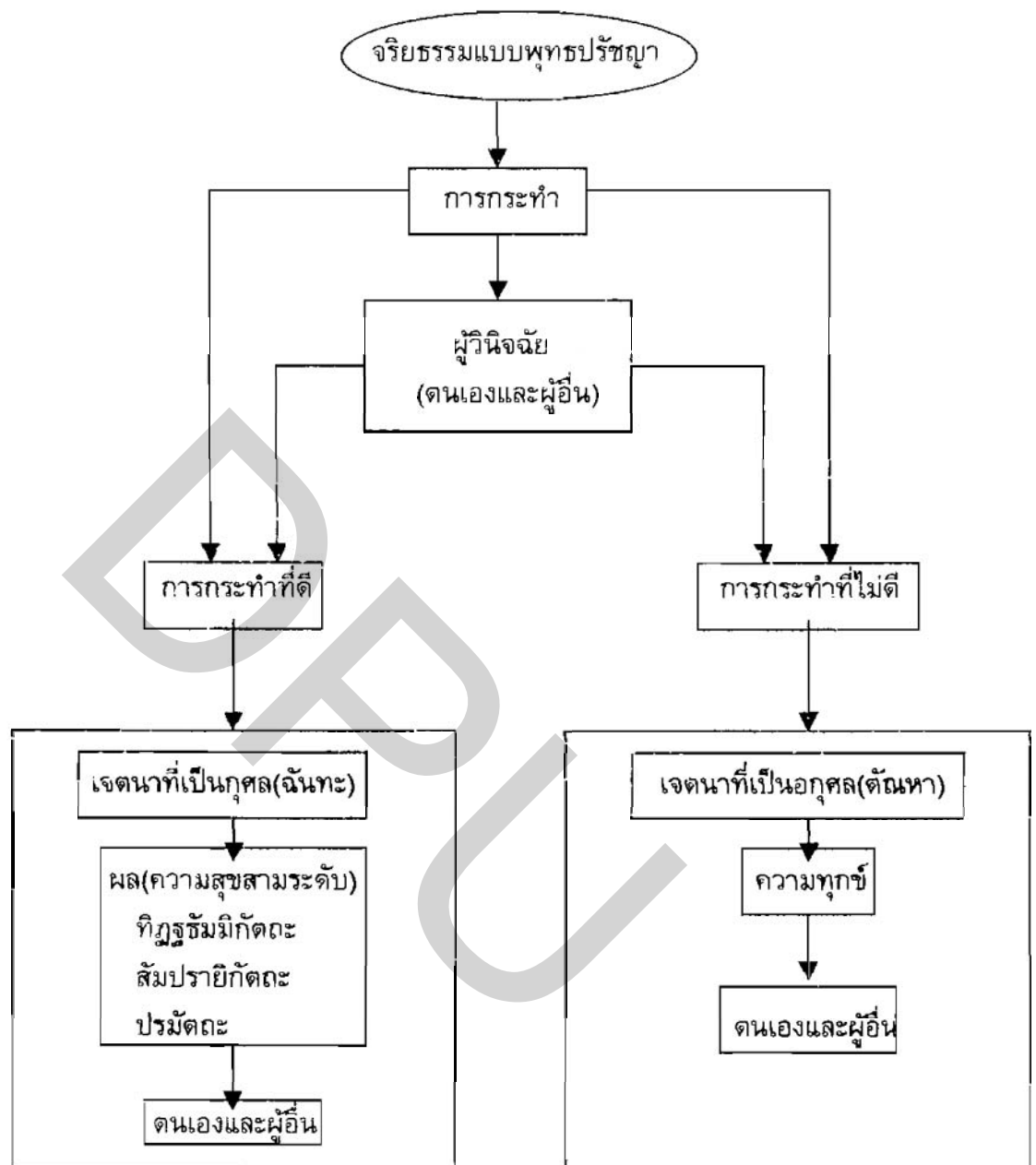
ทั้งสองกรณี ผู้วินิจฉัยควรจะเป็นทั้งตนเองและผู้อื่น (วิญญูชน) แต่การวินิจฉัยของตัวเองจะสำคัญกว่าของผู้อื่น เนื่องจากสุดท้ายแล้วการกระทำต้องเป็นวิถีทางทางปัญญา

²⁶ อังใน วิทย์ วิศทเวทย์, "พุทธจริยศาสตร์เดรวาท : บทวิเคราะห์ว่าด้วยจุดหมายของชีวิตและเกณฑ์วินิจฉัยความดีความชั่วในพุทธปรัชญาเดรวาท", วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มกราคม-เมษายน 2538), หน้า 47-61.

สามารถสรุปเรื่องเกณฑ์ตัดสินของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาเป็นรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

สามารถสรุปภาพรวมของระบบจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา เป็นรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

3.5 เป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ในข้อ 3.2 ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าโลกทัศน์ในทัศนะจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นโลกทัศน์ในลักษณะเดียวกันกับพุทธปรัชญา และในข้อ 3.3 ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการประยุกต์มาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา ดังนั้นสามารถอนุมานได้ว่าเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือส่วนหนึ่งของเป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา หรือไปในลักษณะเดียวกันเพียงแต่เป็นการใช้คำแตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ ในข้อสรุปในบทที่ 2 นั้น เป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือความมั่นคงและยั่งยืน

ความมั่นคงและยั่งยืน หมายถึงการมีชีวิตและสังคมที่มีความสุข ภายใต้โลกที่เปลี่ยนแปลง อย่างมั่นคงและยั่งยืน เป็นความสุขในระดับชีวิตและสังคม และประเด็นสำคัญจากหลักปรัชญา ความสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืนนั้น เป็นการกล่าวถึงทั้งจิตใจและวัตถุ หรือเป็นเรื่องทั้งภายในและภายนอก เป็นความสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย และสังคม

ด้วยเป้าหมายดังกล่าวนี้ สามารถตีความได้ว่าหมายถึง เป้าหมายของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา ในระดับที่ 1 และ 2 นั้นเอง กล่าวคือเป็นประโยชน์หรือความสุขในขั้นต้น และในระดับสูงขึ้นไปในเรื่องคุณภาพทางจิตใจ หรือการมีคุณภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ ด้วยความสุขในระดับนี้เท่านั้นจึงจะหมายถึงความมั่นคงและยั่งยืนได้ หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งได้ว่าถ้าความมั่นคงและยั่งยืนเกิดขึ้นจะเกิดความสุขในระดับที่ 1 และ 2 ของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาได้

อย่างไรก็ตามในการตีความว่าเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับเป้าหมายในระดับที่ 2 ของพุทธปรัชญานั้นเป็นการตีความที่มองเรื่องคุณภาพระดับจิตใจภายในด้วย ไม่ได้หมายรวมถึงการมีหลักประกันของชีวิตเมื่อละโลกนี้ไปใน เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ยืนยันไปถึงขั้นนั้น

อาจเกิดคำถามว่าทำไม ความมั่นคงและยั่งยืนจึงตีความไปไม่ถึงความสุขในระดับที่ 3 ของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา คำตอบคือ หลักจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้กล่าวถึงเป้าหมายในระดับนั้นจึงตีความไปให้ถึงไม่ได้ อย่างไรก็ตามสังคมที่มั่นคงและยั่งยืน ไม่ขัดแย้งกับความสุขในระดับที่ 3 ของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา ถ้าบุคคลสามารถมีความมั่นคงและยั่งยืนแล้ว บุคคลสามารถดำเนินชีวิตไปอีกระดับหนึ่งได้

การที่ความสุขจากความมั่นคงและยั่งยืนเป็นความสุขในระดับที่ 1 และ 2 ของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญานั้น ทำให้ความสุขทั้งสองสามารถเป็นหลักการเดียวกันได้ กล่าวคือเป็นความสุขของชีวิตและสังคม เป็นคุณค่าทั้งภายนอกและภายใน ในด้านความจำเป็นของชีวิต มีหลักประกันอย่างเพียงพอ เช่นเรื่องปัจจัยสี่ ความมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ความ

มีเสรีภาพ ในฐานะความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ขณะเดียวกันก็เห็นว่ายังมีคุณค่าที่ดีขึ้นไป จากคุณค่าภายนอก เป็นคุณค่าภายใน เป็นความสงบสุขของจิตใจ เป็นเรื่องคุณภาพ ทางจิตใจ เป็นเรื่องการมีความสุขกับการมีคุณธรรมและจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอ เพียงและขยายออกไปสู่สังคมที่ให้ค่านิยม หรือให้คุณค่าทางสังคมที่เน้นศีลธรรมและ จริยธรรม ไม่ใช่การให้คุณค่าภายนอกเพียงอย่างเดียว

ความมั่นคงและยั่งยืนจึงเป็นสองลักษณะที่สัมพันธ์กัน คือ

1. ความมั่นคงและยั่งยืนภายนอกหรือทางวัตถุ รวมถึงคุณค่าทางนามธรรมที่ เกิดจากภายนอก

2. ความมั่นคงและยั่งยืนภายในหรือทางจิตใจ

ทั้งสองลักษณะนี้มีความสัมพันธ์กัน ความมั่นคงทางวัตถุจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดความมั่น คงและยั่งยืนทางจิตใจ เพราะจิตใจที่รู้จักพอเพียง มีสติ มีปัญญา รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้องทาง วัตถุ ขณะเดียวกันถ้าขาดความมั่นคงและยั่งยืนทางวัตถุ จะทำให้ความมั่นคงและยั่งยืนทางจิต ใจเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะจิตใจที่ดีย่อมอยู่ในร่างกายที่ดี ในสภาพสังคมที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เป็นต้น

ระบบจริยศาสตร์ในเรื่องเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความ สอดคล้องกับระบบปรัชญาแบบวิมุตินิยมเช่นเดียวกับจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา กล่าว คือ เป็นการให้ความสำคัญกับความสุขทั้งในระดับวัตถุกับระดับจิตใจ ความสุขทางกาย เป็นเรื่องสำคัญพอ ๆ กับความสุขทางใจ ปรัชญาวิมุตินิยม ไม่มองว่าความสุขทางกาย เป็นเป้าหมายสูงสุด หรือการกระทำทุกอย่างของมนุษย์จะมีเป้าหมายที่ความสุขทางกาย อย่างเดียว ปรัชญาวิมุตินิยมมองว่า ความสุขทางกายที่มากจนเกินพอจะทำให้เกิดความ ทุกข์ หรือเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายอีกชั้นหนึ่งคือ ความสงบสุขทางใจ (ดูรายละเอียด เรื่องปรัชญาวิมุตินิยม ในข้อ 3.3)

3.6 เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากข้อสรุปที่ได้กล่าวในข้อ 3.2 และ 3.3 ที่ว่า จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นจริยธรรมที่ประยุกต์มาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา และได้ทราบแล้วว่าเป้าหมายและ เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำที่ถูกต้องของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญามีลักษณะอย่างไร (ดู 3.3 และ 3.4) และเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความมั่นคงและยั่งยืน ซึ่ง เป็นเป้าหมายที่มีลักษณะเดียวกันกับเป้าหมายในระดับที่ 1 และ 2 ของจริยธรรมแบบพุทธ ปรัชญา ดังนั้น ในการพิจารณาเกณฑ์ในการตัดสินของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยความสอดคล้องทางเหตุผล ทำให้สามารถใช้แนวทางเรื่องเกณฑ์ตัดสินของจริย ธรรมแบบพุทธปรัชญามาแสวงหาเกณฑ์ตัดสินของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ เหตุผลสนับสนุนอีกประการในการที่ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางดังกล่าวคือ ปรัชญาของ

จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ได้กล่าวถึงวิธีการในการมุ่งสู่จุดหมายไว้อย่างชัดเจนว่า ใช้วิธีการทางสายกลาง จึงสามารถทำให้เกิดความพอเพียง หรือความมั่นคงและยั่งยืนได้ ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วว่า ทางสายกลางนั้น คือ หลักมรรค 8 ของจริยธรรมแบบพุทธปรัชญานั้นเอง

ในหลักปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบทที่ 2 ได้อธิบายไว้ว่าทางสายกลางหมายถึง ความพอเพียง ที่เกิดจากความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความรู้และคุณธรรม มองในแง่นี้ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี โดยอาศัยความรู้และคุณธรรมคือ ทางหรือวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั่นเอง ดังนั้นมองในภาพกว้างที่สุด เกณฑ์ในการตัดสินของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี โดยอาศัยความรู้และคุณธรรม กล่าวคือ การกระทำที่ดีหมายถึง การกระทำที่มีความพอประมาณ การกระทำที่มีเหตุผล และการกระทำที่มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ทั้งหมดทำได้โดยอาศัยความรู้และคุณธรรม

ดังนั้นในประเด็นนี้สามารถสรุปเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็น เกณฑ์ที่ 1 กว้าง ๆ ได้ดังนี้

การกระทำที่ดีของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือการกระทำที่

1. มีความพอประมาณ
2. มีเหตุผล
3. มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี

ทั้งต่อตนเอง และสังคม

การกระทำที่มีความพอประมาณ คือ การกระทำที่มีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา

การกระทำที่มีเหตุผล คือ การกระทำที่มีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา

การกระทำที่มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี คือ การกระทำที่มีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา

สามารถสรุปเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงของ
เกณฑ์ที่ 1 เป็นรูปแบบได้ดังนี้

รูปแบบเกณฑ์ที่ 1

ก. กระทำ A ด้วยความรู้และคุณธรรม (ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง)
ซึ่งก่อให้เกิดความพอประมาณ การมีเหตุผล และมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ต่อตนเองและ
สังคม

ก. เป็นคนดี (เพราะมีความรู้และมีคุณธรรม) และ
A จะเป็นการกระทำที่ดี ควรกระทำ

ตัวอย่าง

แดงบริจาคช่วยเหลือคนถูกน้ำท่วม ด้วยความรู้และคุณธรรม (ของจริยธรรม
แบบเศรษฐกิจพอเพียง) ซึ่งก่อให้เกิดความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมี
ระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ต่อตนเองและสังคม

แดงเป็นคนดี (เพราะมีความรู้และมีคุณธรรม) และ
การบริจาคช่วยเหลือคนถูกน้ำท่วมเป็นการกระทำที่ดี ควรกระทำ

จะสังเกตได้ว่าเกณฑ์นี้ มองว่าการกระทำใด ๆ ที่ถูกต้อง ควรกระทำ ต้องมาจาก
บุคคลที่มีความรู้และคุณธรรมก่อน การกระทำนั้น ๆ ไม่ได้ถูกต้อง ด้วยตัวการกระทำเอง(เช่น
ใครเป็นคนทำก็ได้)หมายความว่า การบริจาคไม่ได้ถูกต้องด้วยตัวเอง แต่ที่ถูกต้องเป็นเพราะ
เป็นการกระทำของผู้มีความรู้และมีคุณธรรม

ดังนั้น เกณฑ์นี้สามารถเขียนได้อีกลักษณะหนึ่งคือ

ก. เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรม (ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง) ได้
กระทำ A ซึ่งก่อให้เกิดความพอประมาณ การมีเหตุผล และมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี

ก. เป็นคนดี (เพราะมีความรู้และมีคุณธรรม) และ
A จะเป็นการกระทำที่ดี ควรกระทำ

ตัวอย่าง

แดง เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรม (ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง) ได้
บริจาคช่วยคนถูกน้ำท่วม ซึ่งก่อให้เกิดความพอประมาณ การมีเหตุผล และการ
มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ต่อตนเองและสังคม
แดงเป็นคนดี (เพราะมีความรู้และมีคุณธรรม) และ
การบริจาคช่วยเหลือคนถูกน้ำท่วมเป็นการกระทำที่ดี ควรกระทำ

เกณฑ์ดังกล่าวเป็นเกณฑ์ที่พิจารณาจากปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
โดยตรง เป็นเกณฑ์ที่มีการกล่าวถึง คุณธรรมหรือคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ความพอประมาณ
ความมีเหตุผล การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งอาจทำให้มีคำถามเกิดขึ้นในการพิจารณาการ
กระทำเฉพาะต่าง ๆ เช่น การบริจาค การขโมย การช่วยคนข้ามถนน เป็นต้น เช่นถ้าเรา
กล่าวว่า การบริจาคช่วยเหลือคนถูกน้ำท่วม เป็นการกระทำที่ดี เนื่องจากเป็นการกระทำที่มี
ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี เราก็อธิบายต่อว่าทั้งหมด คือ
การกระทำที่มีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อ
สัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา ถ้าถามตามมาคือ ความรู้และคุณ
ธรรมเหล่านี้มีลักษณะอย่างไร มีเกณฑ์อะไรบอกว่า อย่างไรก็ตามที่เรียกว่า การกระทำที่มีความ
รอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความ
อดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา จึงอาจต้องหาเกณฑ์ที่มีความครอบคลุมการกระทำ
ทุกอย่างไว้ได้ โดยมีความสอดคล้องกับปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นนี้จึงมีทางออกโดยการประยุกต์เกณฑ์จากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา(หรืออาจ
ใช้เกณฑ์เดียวกันได้ หากไม่มองเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน) เนื่องจากจริยธรรมแบบ
เศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์มาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญานั้นเอง

เนื่องจากเป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือความมั่นคงและยั่งยืนทั้ง
เรื่องวัตถุ และจิตใจ ซึ่งมีรากฐานความคิดมาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา จึงแน่นอนว่า
จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ต้องมีการแยกแยะแรงจูงใจในการกระทำ กล่าวคือมี
การกระทำที่มาจาก จันทรหรือกุศลและตัณหาหรืออกุศล การกระทำที่มาจากจันทรเท่า
นั้นที่สามารถนำไปสู่ ความมั่นคงและยั่งยืนได้

ดังนั้นสามารถแสวงหาเกณฑ์โดยการประยุกต์มาจากเกณฑ์จริยธรรมแบบพุทธปรัชญาได้ดังนี้

การกระทำที่ดีของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ การกระทำที่

1. ตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรืออกุศลโดย

-พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ

-พิจารณาว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ความมั่นคงและยั่งยืนทางวัตถุและจิตใจหรือไม่ กล่าวคือ ทำให้เกิดปัจจัยสี่ที่พอเพียงหรือไม่ หมายถึงไม่ขาด ไม่เกิน และทำให้จิตใจมีความสงบสุข หรือมีความสุขทางใจหรือไม่

2. พิจารณาความยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

3. พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ

-เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

-เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

เกณฑ์ทั้งสามข้อนี้ เช่นเดียวกับจริยธรรมแบบพุทธปรัชญา สามารถสรุปได้ว่าในการกระทำหนึ่ง ๆ ถ้าการกระทำนั้นดี จะต้องพิจารณาสองประการคือ

1. เจตนาที่เป็นกุศล (หรือฉันทะ) หรือไม่

ผู้พิจารณาคือ ตัวเอง และผู้อื่น (วิญญูชน)

3. ผลการกระทำที่ดี

เกิดความสุข (ทั้งสามระดับ) ต่อตนเอง และผู้อื่น

ผู้พิจารณาคือ ตัวเอง และผู้อื่น (วิญญูชน)

โดยตัวเองเป็นผู้พิจารณาที่สำคัญกว่าผู้อื่น เนื่องจากเป็นผู้ที่ต้องเกี่ยวข้องโดยตรง

ตรง

(ดูรายละเอียด ในข้อ 3.4)

การกระทำที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว คือการกระทำตามวิธีการแห่งความพอเพียงหรือทางสายกลางนั่นเอง กล่าวคือ เป็นการกระทำที่ ไม่เป็นไปเพื่อความเกินพอ และไม่เป็นไปสู่ความขาดแคลน ทั้งวัตถุและจิตใจ

ดังนั้นสามารถสรุปเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเกณฑ์ที่ 2 ซึ่งเป็นการประยุกต์มาจากเกณฑ์ตัดสินการกระทำของพุทธปรัชญาได้ดังนี้

รูปแบบเกณฑ์ที่ 2

ก. กระทำ A ด้วยกุศล ก่อให้เกิดความสุขทั้งสามระดับ ต่อตนเองและผู้อื่น
ก. เป็นคนดี (เพราะมีแรงจูงใจจากกุศล) และ
A เป็นการกระทำที่ดี ควรกระทำ

ตัวอย่าง

แดง บริจาคช่วยคนถูกน้ำท่วม ด้วยใจที่เป็นกุศล (หมายถึง ให้เพื่อมนุษยชาติ ความทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่มีเงื่อนไขใด ๆ) ก่อให้เกิดความสุขทางวัตถุและจิตใจ ของตนเอง (หมายถึงทางวัตถุตัวเองไม่ขาด มีพอเพียง และมีความสุขสบายใจให้ด้วยใจกุศล))และผู้อื่น (หมายถึงผู้ได้รับบริจาค ได้รับประโยชน์จากวัตถุที่ได้รับ และมีความสุขสบายใจ(รับด้วยใจเป็นกุศล))

แดงเป็นคนดี (เพราะมีแรงจูงใจเป็นกุศล) และ

การบริจาคช่วยคนถูกน้ำท่วม เป็นการกระทำที่ดี ควรกระทำ

เกณฑ์ที่ 2 นี้เป็นเกณฑ์ที่ครอบคลุมการกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง โดยไม่กล่าวถึงชื่อคุณธรรม หรือศีลธรรมและจริยธรรมใด ๆ ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง หมายความว่า การกระทำที่มีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา ต้องเป็นการกระทำที่มาจากกุศลเท่านั้น

และเกณฑ์ที่ 2 นี้มองที่ผลการกระทำ หรือประโยชน์ หรือเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเกณฑ์ในการตัดสินด้วย นอกจากนั้นเกณฑ์ที่ 2 ยังเป็นเกณฑ์ที่เปิดให้กับคุณธรรมต่าง ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่มีความสอดคล้องกันให้เข้าเป็นคุณธรรมเสริมได้

ข้อสังเกตในเกณฑ์ที่สองจะเหมือนกับเกณฑ์แรก กล่าวคือ การกระทำที่ดี มีเงื่อนไขมาจากแรงจูงใจที่เป็นกุศล บุคคลที่ใจเป็นกุศล คือบุคคลที่มีคุณธรรมหรือศีลธรรมและจริยธรรม นั้นเอง ดังนั้นการกระทำที่ดีจึงมาจากบุคคลที่มีคุณธรรมเหมือนเกณฑ์แรก ด้วยเหตุนี้เกณฑ์ตัดสินทั้งสองเกณฑ์จึงให้คุณค่าทั้งผู้กระทำและตัวการกระทำ กล่าวคือการกระทำที่ดีหรือตัวการกระทำที่ดีต้องมาจากบุคคลที่มีคุณธรรมหรือมีใจที่เป็นกุศล จึงต้องให้คุณค่าการกระทำนั้นว่ามาจากคนดี และการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดี

ทั้งสองเกณฑ์นั้น แท้จริงเป็นเกณฑ์เดียวกัน แต่กล่าวคนละแง่ กล่าวคือ มองในแง่ปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง จะเป็นรูปแบบที่ 1 หากมองในแง่ที่ว่า

จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่ง หรือประยุกต์มาจากจริยธรรมแบบพุทธปรัชญาจะเป็นรูปแบบที่ 2

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งของทั้งสองเกณฑ์คือ ผู้ประเมินว่าการกระทำใดดีหรือไม่ดี คือ ตนเองและผู้อื่นหรือสังคม แต่ตัวเองจะเป็นผู้ที่สำคัญที่สุด เนื่องจากสุดท้ายแล้วเรื่องการรู้ดี รู้ชั่วจะเกิดมาจากตัวผู้กระทำเอง ผู้อื่นอาจเป็นคนบอกหรือเป็นตัวอย่างแต่สุดท้ายผู้กระทำจะต้องเป็นตัวเองเสมอ

3.7 ระบบจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ในข้อ 3.6 ทำให้ได้ข้อสรุปเรื่องรูปแบบเกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง จึงน่าสนใจว่าลักษณะของรูปแบบดังกล่าวเป็นระบบจริยศาสตร์แบบใด ประเด็นนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นว่า เกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถจัดให้อยู่ในระบบจริยศาสตร์แบบใด ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการจัดระบบลักษณะเกณฑ์ตัดสินในข้อ 3.6 ให้เป็นระบบจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินให้เป็นระบบมากขึ้น เนื่องจากระบบจริยศาสตร์ถือว่าเป็นมาตรฐานในการทำความเข้าใจต่อจริยธรรมต่าง ๆ ระบบจริยธรรมเป็นรากฐานของความคิดที่นำมาพิจารณาหรือตัดสินการกระทำ ดังนั้น ถ้าสามารถทราบว่ามีจริยธรรมแบบนั้น ๆ มีระบบจริยศาสตร์แบบใด ต่อไปหากมีการกระทำหนึ่ง ๆ เกิดขึ้น และอยากทราบว่า การกระทำนั้น เป็นการกระทำที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบนั้น ๆ หรือไม่ สามารถนำระบบจริยธรรมของจริยธรรมแบบนั้น ๆ มาช่วยในการตัดสินการกระทำนั้นได้ ดังนั้นข้อสรุปในข้อ 3.6 และ ข้อสรุปในการจัดระบบที่ผู้วิจัยจะเสนอในประเด็นนี้ จะช่วยตอบคำถามที่เกิดขึ้นในสังคมที่ว่า การกระทำใดเป็นการกระทำแบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ใครเป็นผู้มีชีวิตที่พอเพียง แนวทางการปฏิบัติทางสังคมแบบใด ลักษณะใดที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

3.7.1 ระบบจริยศาสตร์สองแบบ

ความรู้ทางจริยศาสตร์ในปัจจุบัน ระบบจริยศาสตร์สามารถแบ่งออกได้ 2 ระบบ คือ จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ (duty ethics) กับจริยศาสตร์คุณธรรม (virtue ethics)

I. จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ (duty ethics) จริยศาสตร์ระบบนี้ เป็นจริยศาสตร์ที่เสนอว่า เกณฑ์ในการตัดสินใจการกระทำ คือหลักการหรือกฎเกณฑ์การกระทำที่ถูกต้อง กล่าวคือการกระทำที่ถูกต้องอยู่บนรากฐานของกฎ หรือความดี (rule and good based theories) หรือการกระทำที่ถูกต้อง คือการกระทำที่สอดคล้องกับกฎทางศีลธรรมหรือจริยธรรม

จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ แบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ

1.1 จริยศาสตร์แบบกณิธีธรรม จริยศาสตร์แบบนี้ คือจริยศาสตร์ที่เสนอว่า การกระทำที่ถูกต้องจะต้องสอดคล้องกับกฎทางศีลธรรมหรือหลักการที่มาจากสาเหตุการกระทำที่ถูกต้อง

กฎทางศีลธรรมคือ

- กฎที่บัญญัติโดยพระเจ้า
- กฎที่เรียกร้องให้กระทำเพื่อเป็นกฎธรรมชาติ
- กฎที่วางไว้ให้บุคคลด้วยเหตุผลของบุคคล
- กฎที่บัญญัติด้วยหลักการและเหตุผล
- กฎที่ผูกบังคับให้กระทำโดยเป็นแนวคิดเชิงเหตุผลที่เป็นสากล
- กฎที่เป็นเป้าหมายที่เป็นทางเลือกของบุคคลที่จะต้องกระทำ ที่บุคคลผู้มีเหตุผลจะพึงเลือกเพื่อกระทำหรือปฏิบัติ²⁷

จริยศาสตร์แบบกณิธีธรรมมีหลายลักษณะ แต่ที่มีการกล่าวถึงกันมากที่สุดนอกจากหลักการทางศาสนา คือ จริยศาสตร์ของ ค่านท์

จริยศาสตร์ของค่านท์เป็นแนวคิดของอิมมานูเอล ค่านท์ (Immanuel Kant. 1724-1804) นักปรัชญาชาวเยอรมัน จริยศาสตร์ของค่านท์ ให้มองที่เจตนาหรือวิธีการหรือหลักการเป็นหลัก เกณฑ์ตัดสินการกระทำจะต้องเป็นเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว

²⁷ วิฑูรย์ แก้วแก่น, "จริยศาสตร์คุณธรรม : ทางเลือกที่ควรจะเป็นของพุทธจริยศาสตร์เถรวาท", วารสารอักษรศาสตร์ปริชาณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มกราคม 2542), หน้า 65-82.

ในงานวิจัยนี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดในการอ้างเหตุผลของค่านท์ แต่จะเป็นการสรุปความคิดสำคัญเพื่อเป็นแนวทางให้เปรียบเทียบกับระบบของจริยธรรมแบบเตนตริกของเพียเกอเพียงเท่านั้น ผู้สนใจรายละเอียด โปรดดูเนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่านท์ มิลล์ ฮอบส์ รัสส์ ชาร์ลส์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539)

ค่าน้ำที่ เชื่อว่ามนุษย์ไม่ได้ต้องการหาความสุขแต่เพียงอย่างเดียว ยังมีสิ่งอื่น ๆ ที่สำคัญกว่า เช่นปัญญาหรือเหตุผล การนำความสุขมาเป็นตัวตัดสินความถูกต้องไม่ได้ เพราะความสุขไม่ได้เป็นสิ่งที่ดีเสมอไป การที่เราจะบอกว่าอะไรดีอะไรไม่ดีไม่ใช่เพราะการกระทำนั้นให้อะไร แต่เพราะมันดีในตัวเองไม่มีเงื่อนไขใด ๆ (เช่นประโยชน์) มาเกี่ยวข้อง ความดีในตัวเองหมายถึงให้ดูที่เจตนาเป็นหลัก ถ้ามนุษย์มีเจตนาดีไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไรจะเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ล้วนแต่ดีทั้งสิ้น ค่าน้ำที่ได้กล่าวไว้ว่า

การที่เจตนาดีเป็นสิ่งดีนั้น มิใช่เพราะผลที่มันก่อให้เกิดขึ้น หรือเพราะมันทำให้เราบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง แต่มันดีเพราะมันมีเจตนาอย่างนั้น กล่าวคือมันดี ในตัวมันเอง โดยตัวมันเอง เราจะต้องถือว่ามันมีค่าสูงกว่าสิ่งใด ๆ ที่มันก่อให้เกิดขึ้นและดีกว่าแรงโน้มใด ๆ หรือแม้แต่แรงโน้มทั้งสิ้นรวมกัน แม้เรื่องจะกลายเป็นโชคร้าย หรือข้อจำกัดโดยธรรมชาติอื่น ทำให้เจตนาที่ดีอันนี้ไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์ และแม้จะใช้ความพยายามที่สุดแล้วก็ยังไม่บรรลุเป้าหมาย แต่มันก็ยังจะส่องแสงเรืองรองในตัวมันเอง ประหนึ่งเพชร ฉะนั้นความเป็นประโยชน์หรือผลที่ได้ไม่สามารถที่จะบั่นทอนหรือเพิ่มค่าให้แก่มันได้ ความมีประโยชน์ของมันเป็นเพียงสิ่งล่อใจที่ทำให้คนอื่นยึดมันอยู่กับมัน หรือเพียงดึงดูดให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักมันได้มาลิ้มรสของมันเท่านั้น แต่สำหรับผู้รู้จักค่าของมันแล้ว ก็ไม่มีความหมายอะไร²⁸

ประเด็นต่อไปเราอาจถามว่าแล้วเจตนาดีมีลักษณะอย่างไร สำหรับค่าน้ำที่เจตนาดี หมายถึงการทำตามเหตุผลของมนุษย์ ไม่ใช่จากอารมณ์ความรู้สึก ค่าน้ำที่แยกเหตุผลกับอารมณ์ออกจากกัน ถ้ามนุษย์กระทำโดยอารมณ์ความรู้สึกจะถูกกำหนดด้วยสถานการณ์หรือเงื่อนไขต่าง ๆ จึงทำให้ความดีไม่ได้ดีด้วยตัวเองแต่มีเงื่อนไข แต่เหตุผลสามารถใช้ได้ทุกสถานการณ์ไม่มีเงื่อนไขใด ๆ มากำหนดเหตุผลของมนุษย์ได้ เช่นนาย ก. เป็นตำรวจ นาย ก. มีหน้าที่รักษากฎหมาย นาย ก. ได้พบนาง ข. มีลูกอายุ 2 เดือน นาง ข. ยากจน ไม่มีนมให้ลูกกินจึงไปขโมยของ นาย ก. รู้สึกสงสารไม่ยอมจับกุม กรณีนี้ดูเหมือนหน้าเห็นใจทั้งนาย ก. และ นาง ข. แต่สำหรับค่าน้ำ นาย ก. ทำผิดศีลธรรม เพราะไม่ทำตามหน้าที่ ส่วน นาง ข. ก็ผิดศีลธรรมเช่นเดียวกัน คือไปขโมยของ ดังนั้นสำหรับค่าน้ำ กฎศีลธรรมจะต้องมาจากเหตุผลไม่ใช่ความ

²⁸ เนื่องน้อย บุญชนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่าน้ำ มัลล สอนต์ รอดส์ ชาร์ก

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 18-19.

รู้สึก ถึงแม้ความรู้สึกนั้นเป็นความรู้สึกด้านบวกเช่น เห็นใจ สงสาร เป็นต้น ก็ไม่สามารถอ้างได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามศีลธรรม เนื่องจากอารมณ์ความรู้สึกทำให้กฎศีลธรรมมีเงื่อนไข กล่าวคือ ดีเพราะสิ่งอื่น หรือดีเพราะนำไปสู่ผลบางอย่าง แต่ถ้านาย ก. ใช้เหตุผล นาย ก. จะต้องจับกุม นาง ข. เพราะถ้าไม่จับกุมจะทำให้คนอื่น ๆ ไม่ทำตามกฎหมาย โดยใช้ข้ออ้างเดียวกันได้ และด้วยเหตุผล นาย ก. รู้ว่าตัวเองเป็นตำรวจ มีหน้าที่รักษากฎหมาย ถึงแม้การจับกุมอันนั้นจะส่งผลให้นาง ข. ลำบากยิ่งขึ้นก็ต้องทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คำถามที่ไม่ได้ปฏิเสธผลหรือเงื่อนไขการกระทำ แต่บอกว่าสิ่งที่มีความหมายต่าง ๆ เหล่านั้นจะใช้เป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานไม่ได้ เพราะถ้าสถานการณ์เปลี่ยนไป ความดีที่มีความหมายอาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเปลี่ยนแปลงก็จะมีมาตรฐานที่แน่นอนมาตัดสิน เช่น กรณี นาย ก. 61 เมื่อไรนาย ก. ไม่รู้สึกสงสาร นาย ก. ก็จะจับกุม นาง ข. ขณะเดียวกันนาง ข. ถ้าไม่มีเงื่อนไขที่ลูกหิวนม นาง ข. อาจไม่ขโมย หรืออาจขโมยเพื่อนำของไปขายก็ได้ แสดงให้เห็นว่าการทำตามความรู้สึกหรือทำตามเงื่อนไขทำให้การกระทำเดียวกัน (เช่น ขโมย) บางครั้งถูกอ้างว่าทำได้ บางครั้งทำไม่ได้ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาไม่มีมาตรฐานตายตัว

ถึงแม้คำถามนี้จะเชื่อว่าเราทุกคนยอมรับว่าคุณลักษณะหรือสิ่งอื่นอาจดีได้ เช่นความฉลาด ลากยศ อำนาจ เกียรติยศ ความสุข ฯลฯ กระนั้นความดีของสิ่งเหล่านี้ก็เป็นความดีที่มีความหมาย ในบางสถานการณ์สิ่งเหล่านี้อาจไม่ดีก็ได้ “เจตนาดี” เท่านั้นที่ดีย่างสมบูรณ์ คำที่เชื่อว่า “เจตนาดี” เป็นคุณลักษณะทางศีลธรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคลผู้หนึ่งทำสิ่งที่เขาเชื่อว่าถูกต้องหรือสิ่งที่เห็นเป็นพันธะหน้าที่ที่ต้องทำ ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะปราศจากความรู้สึก เมตตาสงสาร หรือแม้แต่ปราศจากความสนใจในประโยชน์ส่วนตนหรือประโยชน์ของผู้อื่น เขาก็ยังจะถือว่าบุคคลผู้นั้นมีความดีเป็นคุณลักษณะพื้นฐานทางศีลธรรมอยู่ นั่นก็คือ เขามี “เจตนาดี” นั่นเอง”

นอกจากนั้นการทำตามเจตนาดีผู้กระทำจะต้องไม่หวังผลตอบแทนด้วย เพราะผลไม่ใช่เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำ ถ้าบุคคลทำตามเจตนาดี คือใช้เหตุผลถูกต้อง ไม่ว่าผู้นั้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ คุณค่าของความดีจากเจตนาดีอันนั้นก็ยิ่งเหมือนเดิม เพราะมันดีในตัวเอง

ดังนั้นสำหรับคำถามการทำความดี คือการทำตามเจตนาดี เจตนาดีคือการทำตามเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก และไม่มีเงื่อนไขใด ๆ มาเกี่ยวข้อง เช่น สถานการณ์ ผลที่จะเกิดขึ้น เป็นต้น

1.2 จริยศาสตร์ประโยชน์นิยม . คือจริยศาสตร์ที่เสนอว่าการกระทำที่ถูกต้องจะต้องพิจารณาที่ผลของการกระทำที่ดีที่สุด

ปรัชญาประโยชน์นิยมเป็นปรัชญาสำนักหนึ่งที่มีมองว่าความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหา หรือความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ปรัชญาประโยชน์นิยมจึงเป็นปรัชญาสุขนิยมประเภทหนึ่งนั่นเอง แต่ปรัชญาประโยชน์นิยมได้พัฒนาปรัชญาสุขนิยมให้มีความรัดกุมในเหตุผล และได้ให้รายละเอียดมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะได้ให้เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ไว้ด้วย นักปรัชญาที่ถือว่าเป็นตัวแทนของปรัชญากลุ่มนี้คือ จอห์น สจวต มิลล์ (John Stuart Mill, 1806-1873)

ปรัชญาประโยชน์นิยมคือ หลักปรัชญาที่มีทัศนะว่า

“ประโยชน์” (Utility) หรือ “หลักมสุข” (The Greatest Happiness) เป็นรากฐานของศีลธรรม (ด้วยเหตุนี้) การกระทำที่ถูกต้อง คือการกระทำที่มีแนวโน้มก่อให้เกิดความสุข การกระทำที่ผิด คือ การกระทำที่มีแนวโน้มไปสู่ผลที่ตรงกันข้ามกับความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่หมายความว่า **รื่นรมย์ (Pleasure) และหมายถึงการไม่มีความเจ็บปวด (Pain) (ในทำนองเดียวกัน) การไม่มีความสุข หมายความว่า เป็นความเจ็บปวดและไม่มีความรื่นรมย์³⁰**

จากแนวคิดดังกล่าวปรัชญาประโยชน์นิยมจึงถือว่า ผลของการกระทำเป็นสิ่งสำคัญกว่าวิธีการ และผลของการกระทำอันนั้นก็มีความสุขนั่นเอง หมายความว่าความสุขคือผลของการกระทำ การกระทำที่ถูกต้องจึงหมายถึงการกระทำนั้นส่งผลที่ดีและผลที่ดีนั้นคือความสุข การกระทำที่ไม่ดีคือการกระทำที่ส่งผลไม่ดีและผลที่ไม่ดีนั้นคือการไม่มีความสุข ปรัชญาประโยชน์นิยมจึงถือว่าผล (ความสุข) เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยการกระทำของมนุษย์ ทัศนะประโยชน์นิยมจึงมีทัศนะเหมือนกับปรัชญาสุขนิยมในเรื่องเป้าหมายที่มนุษย์ควรแสวงหา อย่างไรก็ตาม ปรัชญาสุขนิยมได้ถูกโต้แย้งว่าการที่มนุษย์มุ่งแสวงหาความสุขอย่างเดียว มนุษย์จะ

ในงานวิจัยนี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดในการอ้างเหตุผลของจริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยม แต่จะเป็นการสรุปความคิดสำคัญเพื่อเป็นแนวทางให้เปรียบเทียบกับระบบของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น เช่นเดียวกับจริยศาสตร์แบบค่านิยม ผู้สนใจรายละเอียด โปรดดู เนื่องน้อย บุญนคร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่านิยม มิลล์ สจวต มิลล์ ชาร์ลส์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

³⁰ John Stuart Mill, *introduction to Philosophy*. John Beny and michael Bratman. Edited. (New York: Oxford university press, 1986), p.532.

ต่างอะไรกับสัตว์ และปรัชญาสุขนิยมนั้นสอนคนให้เห็นแก่ตัว เพราะมนุษย์แต่ละคนนั้นล้วนแต่ต้องการความสุข ทุกคนก็ขวนขวายหาความสุขใส่ตัวกันทั้งสิ้น ทำให้คนบางคนอาจไม่มีความสุข

ปรัชญาประโยชน์นิยมได้หาเหตุผลเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการบอกว่าความสุขหรือความรื่นรมย์นั้นไม่ได้หมายถึงปริมาณอย่างเดียว แต่หมายถึงคุณภาพด้วย มนุษย์ไม่ได้ต่ำต้อยเหมือนสัตว์ เช่นสุกร ที่วัน ๆ เอาแต่แสวงหาความสุขคือ กินมาก นอนมาก แต่มนุษย์ได้มีความสามารถแสวงหาความสุขโดยมีคุณภาพด้วย บางคนมีปริมาณความสุขมาก แต่คุณภาพอาจต้อย บางคนอาจมีปริมาณความสุขน้อยแต่มีคุณภาพความสุขมากก็ได้ ปรัชญาประโยชน์นิยมให้พิจารณาคุณภาพด้วย ดังที่มีลัทธิกล่าวว่า

ถ้ามีคนถามข้าพเจ้าว่าข้าพเจ้าหมายความว่า อย่างไรเมื่อพูดถึงความรื่นรมย์ suer ว่าจะมีความแตกต่างกันทางคุณภาพหรืออะไร ทำให้ความรื่นรมย์อันหนึ่งมีค่าน่าพึงปรารถนามากกว่าอันอื่น won ไปจากว่าฉันมีปริมาณมากกว่า มีเพียงคำตอบเดียวที่จะตอบได้ เมื่อมีความรื่นรมย์สองอัน ถ้าคนทุกคนหรือเกือบทุกคนที่เคยรู้จักทั้งสองอันนี้ บักใจชอบอันหนึ่งมากกว่าอีกอันหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงพันธะทางศีลธรรม ก็หมายความว่าอันแรกน่าพึงปรารถนามากกว่า เมื่อมีความสุขสองอันถ้าคนที่รู้จักความสุขทั้งสองอย่างดี.พอใจอันหนึ่งมากกว่าอีกอันหนึ่งอย่างมากมา โดยไม่คำนึงว่าจะมีความทุกข์อย่างสาหัสติดตามอันนั้นมา และจะไม่ยอมละทิ้งความสุขอันแรก แม้ว่าโดยธรรมชาติของเรานั้น อันหลังจะให้ปริมาณความสุขมากกว่า เราก็มีสิทธิที่สรุปว่าคุณภาพของความสุขที่ถูกเลือก เมื่อเปรียบเทียบกับอีกอันหนึ่งแล้ว มีค่าสูงกว่าปริมาณความสุขอันหลังอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ ดังนั้นจึงเป็นความจริงอย่างปราศจากข้อสงสัยว่า ผู้ที่คุ้นเคยและสามารถชื่นชมกับความสุขทั้งสองแบบจะสมัครใจดำรงชีวิตในทางที่อาจสามารถชื่นชมสิ่งสูงกว่า คงมีคนไม่กี่คนที่จะยอมลดตัวลงมีชีวิตแบบสัตว์เดรัจฉาน แม้จะได้รับคำมั่นสัญญาว่าจะได้มีชีวิตที่รื่นรมย์เต็มอัมแบบเดียวกับสัตว์ ไม่มีคนฉลาดคนใดที่จะยอมกลายเป็นคนโง่...ไม่มีคนที่ปรารถนามโนธรรมและจิตสำนึกคนใดจะยอมกลายเป็นคนสกุล....เป็นมนุษย์ไม่สมอยากดีกว่าเป็นสุกรที่เฒ่าอัม เป็นโสคราติสที่ไม่เป็นสุขดีกว่าเป็นเจ้าจิ้งที่เปรมปรีดี³¹

³¹ เนื่องน้อย บุญชนนคร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่านั้ มัลล์ ฮอบส์ รอดส์ ชาร์ทรี, หน้า 78-79.

ปรัชญาประโยชน์นิยมจึงให้มองคุณภาพของความสุขด้วย ซึ่งคุณภาพของความสุขนั้น อาจหมายถึงความมีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ ความฉลาด เป็นต้น

ขณะเดียวกันปรัชญาประโยชน์นิยมก็ให้เหตุผลเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัวในการแสวงหาความสุขของมนุษย์ โดยการให้ทัศนะว่าความสุขที่มนุษย์ควรแสวงหานั้นไม่ใช่ความสุขส่วนตัว แต่เป็นความสุขของคนจำนวนมาก หรือเป็นความสุขของคนทุกคน เป็นประโยชน์สุขของคนทั่วไป ประโยชน์นิยมมิได้สอนให้คนเห็นแก่ตัว กล่าวคือมิได้สอนว่าสิ่งที่ฉันควรทำคือสิ่งที่ให้ผลประโยชน์ต่อตัวฉันมากที่สุด แต่สอนว่าสิ่งที่ควรทำคือสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด หลักนี้รู้จักกันในนามว่า “หลักมสุข” (The Greatest Happiness Principle)³² ดังที่มิลล์ กล่าวไว้ว่า

หลักตัดสินของเรามีใช้ความสุขที่มากที่สุดของผู้กระทำแต่เป็นความสุขที่มากที่สุดของทั้งหมด เราอาจสงสัยได้ว่าคนที่สูงสุดมีความสุขกับความสูงสุขของเขาหรือไม่ แต่ข้อที่สงสัยไม่ได้ก็คือ เขาได้ทำให้คนอื่น ๆ มีความสุขมากขึ้นดังนั้นลัทธิประโยชน์นิยมจะบรรลุเป้าหมายได้ก็โดยปลูกฝังบุคลิกที่สูงส่งให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป³³

ในประเด็นนี้จึงมีความแตกต่างกับปรัชญาสุขนิยมแบบสุดโต่ง เพราะว่าปรัชญาสุขนิยมได้ให้เกณฑ์ในการวินิจฉัยความสุขโดยมองที่ความสุขของผู้กระทำอย่างเดียว แต่ปรัชญาประโยชน์นิยม ได้มองความสุขของทุกคนเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัย เวลาเราจะทำอะไรปรัชญาประโยชน์นิยมจะให้มองว่าผลจากการกระทำนั้นมีประโยชน์ (ความสุข) ต่อคนจำนวนมากเท่าไร ถ้ามีประโยชน์ต่อคนจำนวนมากการกระทำนั้นก็ดี เช่น การสร้างเขื่อน (การกระทำ) ปรัชญาประโยชน์นิยมให้มองว่าผลจากการสร้างเขื่อนอันนั้นมีประโยชน์ต่อคนจำนวนเท่าไรทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนั้นแนวคิดนี้ยังหมายรวมถึงผลกระทบต่อสิ่งอื่น เช่น ธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อม ด้วย เพราะอาจส่งผลกระทบต่อความสุขของมนุษย์ในอนาคตด้วย เป็นต้น

อาจมีข้อสงสัยว่าเราจะใช้อะไรในการเป็นข้อมูลในการวินิจฉัยว่าการกระทำใดก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนจำนวนมากกว่า เช่น กรณีมีข้อถกเถียงในโครงการของกรุงเทพมหานครว่าจะแก้ปัญหาจราจรโดยให้มีขนส่งมวลชนขนาดใหญ่ โดยจะให้มีรถไฟฟ้าลอยฟ้า หรือรถไฟฟ้าใต้ดิน โครงการไหนให้ประโยชน์มากกว่า และส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมน้อยกว่า ปัญหานี้ ปรัชญาประโยชน์นิยมมองว่าเป็นปัญหาข้อเท็จจริงเราสามารถแก้ได้โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ

³² วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 159.

³³ เมื่อน้อย บุญยเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่านิยม ออบสั รอดส์ ชาร์ต, หน้า 84.

โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ เช่น วิศวกรรม แพทย์ศาสตร์ ชีววิทยา ฟิสิกส์ เคมี สังคมวิทยา เป็นต้น เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ และเป็นไปได้ในอนาคตอาจมีการตัดสินใจผิดพลาด การกระทำนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีก็จะต้องแก้ไขใหม่ เป็นต้น

ดังนั้นปรัชญาประโยชน์นิยมจึงถือว่า ถ้าเราจะตัดสินว่าการกระทำไหนดีหรือไม่ดีให้มองที่ผลของการกระทำ โดยมองว่าผลอันนั้นก่อให้เกิดประโยชน์หรือความสุขแก่คนจำนวนมากหรือไม่ ถ้าคนจำนวนน้อยได้รับประโยชน์โดยที่คนจำนวนมากเสียประโยชน์ การกระทำนั้นที่ไม่ถูกต้องหรือผิดศีลธรรมนั่นเอง

จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ทั้งสองแบบมีรายละเอียดแตกต่างกันมากซึ่งผู้วิจัยจะไม่พิจารณาเนื่องจากไม่ได้เกี่ยวข้องอย่างจำเป็นในงานวิจัยนี้ แต่จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ทั้งสองแบบมีความเหมือนกันในแง่ที่ว่า การประเมินคุณค่าของจริยธรรมจะพิจารณาที่ ตัวการกระทำ เป็นสำคัญ กล่าวคือ มีกฎหรือหลักการบางอย่างอยู่ก่อน เมื่อบุคคลกระทำ ให้พิจารณาว่าการกระทำนั้นสอดคล้องกับหลักการนั้นหรือไม่ (เช่นประโยชน์นิยมดูที่ผล จริยศาสตร์ของค่านักที่เจตนา) ถ้าสอดคล้องถือเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ถ้าไม่สอดคล้องก็เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง การกระทำที่ถูกต้องในทัศนะจริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่นั้น หากถูกต้องตามหลักการไม่ว่าใครกระทำก็ถูกต้อง บุคคลไม่ใช่ตัวตัดสิน แต่การกระทำเป็นตัวตัดสิน

2. จริยศาสตร์คุณธรรม (virtue ethics)

จริยศาสตร์คุณธรรม คือ จริยศาสตร์ที่วางรากฐานการกระทำอยู่บนลักษณะของบุคลิกภาพ (Character-based theory) โดยไม่เห็นด้วยกับการประเมินคุณค่าทางจริยธรรมโดยพิจารณาที่ตัวการกระทำ (action) ยอมรับการประเมินคุณค่าทางจริยธรรมที่บุคคลผู้กระทำ (actor) ลักษณะบุคลิกภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล (character) และคุณธรรม (virtues) ที่บุคคลคนนั้นมีอยู่

จริยศาสตร์คุณธรรมถือว่า บุคคลที่ดีทางศีลธรรม คือ บุคคลที่มีคุณธรรม (virtuous person) คุณธรรมหมายถึง บุคลิกภาพที่ดี บุคลิกภาพที่ดี คือ บุคลิกภาพที่มีความพร้อมอย่างเป็นปกติ (disposition) ที่จะกระทำในวิถีทางที่ถูกต้องทางศีลธรรม จริยศาสตร์คุณธรรม เชื่อว่าจริยธรรมที่มีภายในบุคคลเป็นพื้นฐานในการประเมินการกระทำ ได้ดีกว่าตัวการกระทำ ดังนั้น เมื่อบุคคลจะใช้เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำจะประเมินที่บุคคลที่มีศีลธรรม ในฐานะภาพรวม (as a whole) ของชีวิตของบุคคล ไม่ใช่แยกพิจารณาแต่ละการกระทำแล้วประเมินว่า การกระทำนี้ดีหรือไม่ดี อย่างที่จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่กระทำ

จริยศาสตร์คุณธรรมถือว่า บุคคลผู้มีศักยภาพที่สามารถบรรลุความมีศีลธรรม จะต้องผ่านการเรียนรู้จากบุคคลที่สามารถเป็นแบบในเรื่องการมีคุณธรรม หรือการเลียนแบบ (Imitation) บุคคลที่เป็นแบบทางศีลธรรมต่าง ๆ เช่น โสเครดีส (ความมีคุณธรรมด้านปัญญา และความกล้าหาญ เป็นต้น) พระเยซูคริสต์ (ด้านความรัก ความเสียสละ เป็นต้น) พระพุทธเจ้า (ด้านสติปัญญา ความเพียร เป็นต้น) มหาตมะ คานธี (ด้านความซื่อสัตย์ ความเสียสละ เป็นต้น) การเรียนรู้ที่เป็นคนมีศีลธรรม เป็นการเรียนที่จะกระทำให้ถูกต้อง (How to do the right thing) การกระทำสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรม จริยศาสตร์คุณธรรม ถือว่าไม่อาจจัดให้อยู่ในรูปแบบของกฎแบบเบ็ดเสร็จได้ เพราะบุคคลมีคุณธรรมไม่ได้กระทำอย่างเดียวกันเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหาทางศีลธรรมในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน

จริยศาสตร์คุณธรรมเป็นแนวคิดแบบอันตนนิยม (teleological) ที่เน้นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต คือ การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและบรรลุความเป็นเลิศ เมื่อกล่าวถึงการกระทำ จริยศาสตร์ว่าด้วยคุณธรรม พิจารณาคุณภาพทางจริยธรรม (moral quality) เช่นการกระทำที่กล้าหาญหมายถึง คุณภาพคุณของบุคคลหรือลักษณะบางอย่างที่เกิดขึ้นและแสดงออกมาในตัวของกระทำ (เราได้เพียงหมายถึงตัวการกระทำ และ/หรือผลของการกระทำเท่านั้น) การกระทำที่กล้าหาญได้รับการยกย่องเพราะบุคคลิกภาพแห่งความกล้าหาญเป็นสิ่งที่ดี หรือดีกว่าอย่างอื่น หรือเป็นคุณธรรม และในสถานการณ์เฉพาะหนึ่ง ๆ จริยศาสตร์ว่าด้วยคุณธรรมก็ถือว่า คำถามหลักที่ต้องตอบคือ “สิ่งที่เราควรทำคืออะไร” แต่แทนที่เราจะอ้างกฎจริยธรรม เราจะพิจารณาถึงคุณสมบัติของบุคคลิกภาพ (ซึ่งก็คือคุณธรรม) เช่น เรากล่าวว่า “จงกล้าหาญ” หรือ “จงมีความอดทน” หรือ “จงมีความกรุณา” เป็นต้น³⁴

จริยศาสตร์คุณธรรมจึงมีความแตกต่างกับจริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ กล่าวคือ คำถามที่จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ต้องการตอบคือ “ในสถานการณ์นี้ สิ่งที่ถูกหรือการกระทำที่ถูกต้องคืออะไร” แต่จริยศาสตร์คุณธรรม ต้องการตอบว่า “ในสถานการณ์นี้ เราควรเป็นคนเช่นไร” จริยศาสตร์คุณธรรมจึงให้ความสำคัญกับการกระทำที่ออกมาจากลักษณะบุคลิกลักษณะของบุคคลผู้มีคุณธรรม โดยปฏิเสธ (หรือไม่ให้ความสำคัญ) ต่อการกระทำที่มาจากภาวะบังคับภายนอก เช่นกฎหรือหลักการทางศีลธรรม

³⁴ ชัชชัย กุ่มทวีพร, “จริยว่าด้วยคุณธรรม”, บทความประกอบการสัมมนา เรื่อง ปรัชญาปัจจุบัน, จัดโดยสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย, วันที่ 30 พฤษภาคม - 1 มิถุนายน 2545 ณ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.

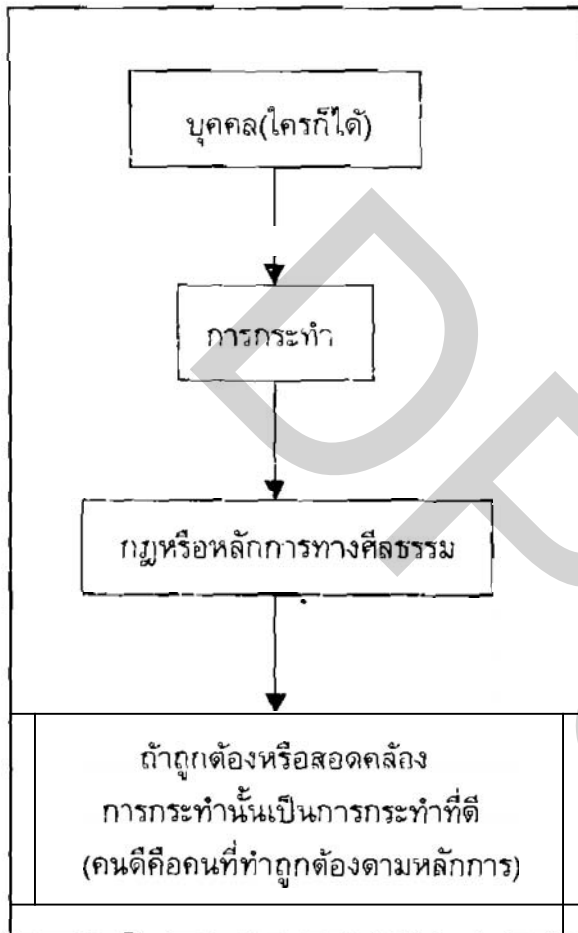
เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยศาสตร์คุณธรรมจึงอยู่ในรูปแบบดังนี้

1. การกระทำที่ถูกต้องเมื่อและต่อเมื่อ เป็นสิ่งที่บุคคลผู้มีคุณธรรมควรกระทำในสถานการณ์นั้น ๆ
2. บุคคลผู้มีคุณธรรม คือ บุคคลผู้บรรลุศักยภาพที่จะกระทำทางศีลธรรม มีและใช้คุณธรรม
- 3 คุณธรรมคือ ลักษณะนิสัยที่บุคคลต้องการ เพื่อความเจริญและการดำเนินชีวิตด้วยดี³⁵

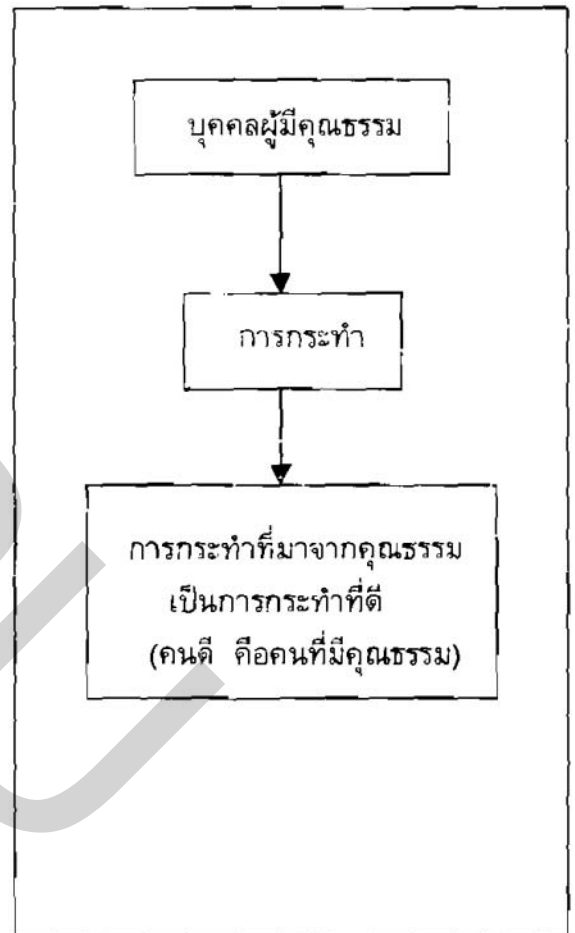
³⁵ วิจารณ์ แก้วแก่น, “จริยศาสตร์คุณธรรม : ทางเลือกที่ควรจะเป็นของพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”,

เปรียบเทียบแนวคิดของจริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่กับจริยศาสตร์คุณธรรม เป็นรูปแบบได้ดังนี้

จริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่

จริยศาสตร์คุณธรรม

3.7.2 เกณฑ์ตัดสินของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับจริยศาสตร์สองแบบ

จากข้อ 3.6 ผู้วิจัยได้ข้อสรุปเรื่องเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสองเกณฑ์ ที่สอดคล้องกัน ทั้งสองเกณฑ์มีจุดที่เหมือนกันคือ มองว่า การกระทำที่ดีต้องมาจากคนดี หรือมาจากผู้มีคุณธรรม และผู้วินิจฉัยก็ให้พิจารณาด้วยตัวผู้กระทำเองเป็นหลัก โดยมีคนอื่น ๆ หรือผู้มีคุณธรรมอื่น ๆ มีส่วนร่วม

และจากข้อ 3.7.1 เราได้ทราบว่าระบบจริยศาสตร์สองระบบมีแนวคิดอย่างไร เมื่อนำเกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาวิเคราะห์ลักษณะแนวคิด ทำให้ได้ข้อสรุปว่า เกณฑ์ตัดสินของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับระบบจริยศาสตร์แบบ จริยศาสตร์คนธรรม เนื่องจากเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำเน้นที่ตัวผู้กระทำในสองลักษณะ คือ

1. การกระทำที่ดีต้องเกิดจากผู้กระทำเป็นคนมีคุณธรรม กล่าวคือ การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่มีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา หรือมองในแง่แรงจูงใจ คือการกระทำที่มีแรงจูงใจจากกุศล หรือฉันทะ นั้นเอง
2. ผู้วินิจฉัย คือตัวผู้กระทำและผู้อื่น โดยผู้วินิจฉัยขั้นสุดท้ายคือ ตัวผู้กระทำเอง แต่ทั้งผู้กระทำและผู้อื่น ก็เป็นเรื่องของตัวบุคคล ไม่ใช่เรื่องของหลักการที่เป็นเรื่องภายนอก กล่าวคือเป็นเรื่องของการมีคุณธรรมของตัวเองและผู้อื่นที่เป็นนิสย และใช้นิสัยที่มีคุณธรรมอันนั้นมาพิจารณา วินิจฉัยการกระทำต่าง ๆ

ผู้วิจัยมีสมมุติฐานเบื้องต้นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมไม่ขัดแย้งกับจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญา แต่ไม่ได้หมายความว่าจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญาจะเป็นระบบเดียวกันกับจริยศาสตร์คุณธรรม ประเด็นนี้ยังต้องพิสูจน์กันต่อไป ในงานวิจัยนี้ต้องการแสดงความสอดคล้องในเชิงมโนทัศน์เป็นหลักเพื่อจะให้เห็นภาพกว้างๆของการเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง ความสอดคล้องในเรื่องเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์โดยนามโนทัศน์ทางจริยศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปมาวิเคราะห์ความสอดคล้อง

อาจมีคำถามตามมาว่า ถ้าเราพิจารณาเกณฑ์ตัดสินการกระทำในจริยศาสตร์ของค่าน้ำที่เน้นเรื่องเจตนาดีที่เป็นสากล ทำไมไม่สามารถจัดให้เกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแบบจริยศาสตร์ของค่าน้ำ เนื่องจากเน้นที่การมีเจตนาดีดีเหมือนกัน คำตอบคือ จริยศาสตร์ของค่าน้ำนั้น ไม่ให้ความสำคัญกับผลการกระทำ แต่ให้ความสำคัญกับเจตนาอย่างเดียว ซึ่งไม่สนใจว่าผลจะเป็นอย่างไร แต่จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีเป้าหมาย หรือผลที่ชัดเจนคือ ความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ การกระทำที่ดี คือการกระทำที่มีเกณฑ์เรื่องความสุขมาเกี่ยวข้องด้วย ไม่ใช่เจตนาอย่างเดียว และที่สำคัญ ลักษณะของเจตนาดีของจริยศาสตร์ของค่าน้ำกับเจตนาดีที่เป็นคุณธรรมหรือกุศลของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความแตกต่างกัน คุณธรรมหรือกุศล เป็นคุณสมบัติที่เป็นองค์รวมกล่าวคือ เป็นเรื่องของความรู้สึกทางคุณธรรมรวมกับความมีเหตุผล เช่น ความรู้สึกสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่น หรือมีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ความมีน้ำใจ เป็นต้น ซึ่งจริยศาสตร์ของค่าน้ำ ไม่ให้ความสำคัญ แต่ให้ความสำคัญกับเหตุผลเป็นหลัก การกระทำที่ดีต้องออกมาจากหน้าที่ หรือจากการมีเหตุผลอย่างเดียว

อาจมีคำถามตามมาอีกว่า ในเมื่อจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับผล ทำไมจัดให้เป็นระบบจริยธรรมแบบประโยชน์นิยม คำตอบคือ จริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยมให้ความสำคัญเฉพาะผลอย่างเดียว ไม่มองเจตนา ซึ่งจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมองที่เจตนาดีที่เป็นคุณธรรมหรือเป็นกุศลด้วย เป็นไปได้ว่า การกระทำที่ส่งผลดีหรือเป็นประโยชน์ต่อคนจำนวนมากหรือมหาชนอาจมาจากเจตนาที่ไม่เป็นกุศลก็ได้ เช่นการกระตุนความสุขในการบริโภค ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิเลสคือความโลภ ซึ่งจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมองว่าเป็นการไม่พอประมาณ ซึ่งเป็นการนำไปสู่ความทุกข์ในอนาคต จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้มองที่ผลอย่างเดียวแบบจริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยม

อย่างไรก็ตามถึงแม้ใช้เกณฑ์ในการมองที่ผล ทั้งจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับจริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยมก็มีความแตกต่างกัน เนื่องจากผลที่เป็นความสุขมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ความสุขแบบจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมนั้นเป็นความสุข แบบกลุ่มสุขนิยม ที่เน้นเป้าหมายคือความสุข โดยเฉพาะความสุขทางกายถึงแม้จะเป็นความสุขของมหาชนก็ตาม แต่ความสุขแบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความสุขทั้งทางกายและทางใจ ซึ่งเป้าหมายสุดท้ายไม่ใช่ความสุขแบบกลุ่มสุขนิยม แต่เป็นความสงบ ความศานติ ซึ่งเป็นความสุขทางใจ หมายความว่า เป้าหมายที่แท้จริงของจริย

¹ ผู้สนใจโปรดดูการเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของค่าน้ำ กับพุทธปรัชญา ในไพลิน เศรษฐวิวัฒนาการ "การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธจริยศาสตร์เถรวาทกับปรัชญาของค่าน้ำ" วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533. หรือ วิทยุ วิศนุศาสตร์ "พุทธจริยศาสตร์เถรวาท" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา (มกราคม-มิถุนายน 2538) : 47-61.

ธรรมชาติแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือ ความสุขทางใจ นั่นเอง โดยมองความสุขทางกายเป็นเรื่องความจำเป็นทางกายภาพ ไม่ใช่การมีมากเกินไปจนเกินความต้องการ เป้าหมายในชีวิตของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม กับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงวางอยู่บนฐานความเชื่อที่ต่างกัน ประโยชน์นิยมเชื่อในความสุขเป็นเป้าหมาย แต่จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อในความสงบทางจิตใจเป็นจริยศาสตร์แบบวิมุตินิยม

ดังนั้นจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่เป็นทั้งระบบจริยศาสตร์แบบค่านิยมและแบบประโยชน์นิยม แต่เป็นระบบจริยธรรมแบบจริยศาสตร์คุณธรรม เมื่อนำเกณฑ์ตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์กับเกณฑ์ตัดสินแบบจริยศาสตร์คุณธรรม จะได้ดังต่อไปนี้

1. การกระทำที่ถูกต้องของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อและต่อเมื่อ เป็นสิ่งที่ผู้มีคุณธรรมควรกระทำในสถานการณ์นั้น ๆ
2. บุคคลผู้มีคุณธรรมของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ บุคคลผู้บรรลุศักยภาพที่จะกระทำทางศีลธรรม มีและใช้คุณธรรม
3. คุณธรรมของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือ ลักษณะนิสัยที่บุคคลต้องการ เพื่อความเจริญและการดำเนินชีวิตด้วยดี ซึ่งก็คือ การมีความรอบรู้ มีความรอบคอบ มีความระมัดระวัง มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร มีสติ และมีปัญญา

ข้อสรุปดังกล่าวมีที่มาจากการใช้เหตุผลและการอนุมานจากหลักปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก อย่างไรก็ตามยังมีเหตุผลประกอบอื่น ๆ ที่สนับสนุนว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจัดอยู่ในระบบจริยศาสตร์แบบจริยศาสตร์คุณธรรม กล่าวคือ ในสังคมไทยมีการยกตัวอย่างตัวบุคคลที่ดำเนินชีวิตแบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาพอสมควร บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้มีคุณธรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น เป็นผู้รู้จักพอ เป็นผู้มีความอดทน เป็นผู้แก้ปัญหา เป็นผู้รู้จักประหยัด เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น ทั้งหมดเป็นการแสดงให้เห็นว่า เกณฑ์ตัดสินว่าใครเป็นผู้มีจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ให้ดูที่การกระทำของผู้มีคุณธรรมเป็นหลัก ไม่ได้ดูที่การกระทำ หรือผลของการกระทำอย่างเดียว จริยศาสตร์คุณธรรมเชื่อว่าผู้มีคุณธรรมจะกระทำไปตามคุณธรรมที่มีอยู่ และการกระทำนั้นส่วนใหญ่มักมีผลที่ดีตามมา ซึ่งพิสูจน์ด้วยการกระทำที่เป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร จึงไม่แปลกที่คนดีแต่ละคนจะมีการกระทำที่แตกต่างออกไป ผู้ที่ยกย่องคนดีนั้นไม่ได้ยกย่องตัวการกระทำอย่างเดียว แต่ยกย่องจากที่คนกลุ่มนี้เป็นผู้มีคุณธรรมต่าง ๆ และกระทำสิ่งที่ดี หรือมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

ตัวอย่างบุคคลที่ดำเนินชีวิตแบบจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง¹ เช่น

“ผู้ใหญ่”วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ทำวนเกษตร ที่อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
“พ่อ”บัวสี ศรีสูง ผู้ที่ใช้คุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมอีสานในการพัฒนาหมู่บ้าน
“พ่อใหญ่”ผาย สร้อยสระกลาง ผู้ก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านที่บ้านสระคูณ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

“พ่อจารย์”ทองดี นันทะ ผู้ประยุกต์คุณค่าทางวัฒนธรรม กับการพึ่งพาตนเองในสังคมสมัยใหม่ ที่อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น

“ครู”ซบ ยอดแก้ว ผู้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต ที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

“หลวงพ่อ” นาน สุทธิสีโล ผู้ใช้ธรรมะในการแก้ปัญหาชาวบ้าน ที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

“พ่อ”คำเตื่อง ภาณี ผู้ทำเกษตรธรรมชาติ ที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

“ป๊ะ”หรณ หมดหลี ผู้ทำเกษตรชาติสืบพื้นฐานภูมิปัญญาไทย อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นต้น

บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้มีคุณสมบัติร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ เป็นผู้มีความดีในลักษณะต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้บุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ สังเกตได้จากคำนำหน้าชื่อที่เป็นการกล่าวยกย่องหรือให้เกียรติ บุคคลเหล่านี้เป็นผู้นำชุมชนและเป็นแบบอย่างทั้งในด้านความรู้และคุณธรรมในการกระทำต่าง ๆ ตัวอย่างบุคคลเหล่านี้ไม่ได้มีแต่ในชนบทอย่างเดียวในเมืองก็มีไม่น้อย เช่น ผู้นำชุมชนต่าง ๆ ในเมือง ที่ช่วยแก้ปัญหาการศึกษาเด็ก ๆ ในชุมชนแออัด หรือการช่วยแก้ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

¹ สามารถดูลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้มีคุณธรรมต่าง ๆ แบบเศรษฐกิจพอเพียงได้จาก คู่มือปัญหาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท iau 1 และ 2 เสรี พงษ์พิศ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536). หนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึงบุคคลที่อยู่ในชนบทหรือภาคเกษตรเป็นหลัก แต่พอเป็นตัวอย่างให้เห็นภาพของบุคคลผู้มีคุณธรรมที่ได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับการยกย่องจากสังคม

ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

4.1 ความนำ

ในบทที่ 4 นี้ผู้วิจัยจะพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปเรื่องปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายและเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งข้อสรุปในบทนี้จะเป็นคำตอบให้กับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ในข้อที่ 2

ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ เป็นปรัชญาที่ประยุกต์มาจากจริยศาสตร์ เนื่องจากความเชื่อเรื่องอุดมคติของชีวิต จะเป็นตัวกำหนดหรือเป็นแนวทางให้กับการปฏิบัติของบุคคล ดังนั้นเมื่อบุคคลต้องมาเกี่ยวข้องกับสังคม ความเชื่อในเรื่องอุดมคติก็จะถูกนำมาใช้ในสังคมด้วย รวมถึงเรื่องเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำที่ว่า การกระทำอย่างไรเป็นการกระทำที่ดี หรือการกระทำที่ดีเกิดมาจากบุคคลอย่างไร ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น และเมื่อบุคคลหลายคน ๆ มารวมตัวกันเป็นสังคม แนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินที่สังคมนั้นเชื่อก็คงจะถูกนำมาใช้เป็นแนวทางให้กับการปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคมด้วย เช่น การวางนโยบายต่าง ๆ การกำหนดระเบียบหรือกฎหมาย เป็นต้น

ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจมีขอบเขตกว้างมาก เนื่องจาก

เป็นการศึกษาปัญหาทางปรัชญาที่เกิดจากเศรษฐกิจ มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์และจิตวิทยาสังคม ยังรวมความหมายกว้างไปถึงจิตปรัชญา เนื่องจากปรัชญาสังคมยังศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับการกระทำ เช่น แรงขับ ความพอใจ เจตจำนงเสรี ความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตามปรัชญาสังคมมุ่งเน้นไปที่บทบาทของบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่ม และกลุ่มในฐานะตัวการ ดังนั้นปรัชญาสังคมจะพิจารณาถึงปัญหาทางจริยธรรมในฐานะความรับผิดชอบร่วมกัน และปัญหาทางอภิปรัชญา และวิธีการเกี่ยวกับธรรมชาติของกลุ่มและรูปแบบของพฤติกรรมของกลุ่มนั้น ๆ พฤติกรรมของกลุ่มจะสามารถได้รับการคาดการณ์ และให้อยู่ในกฎสากลได้เพียงใด เรื่องเศรษฐกิจจะเข้ามาเกี่ยวข้องมากเพียงใด และ

จะใช้การอธิบายแบบไหน...ปรัชญาสังคมยังมีส่วนร่วมกับปัญหาทางจริยธรรม¹

ดังนั้นการศึกษาปรัชญาสังคมจึงมีประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาก ในงานวิจัยนี้ จะศึกษาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจในแง่ อุดมคติทางสังคมและปรัชญาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

โดยทั่วไปสามารถแยกศึกษาปรัชญาสังคมกับปรัชญาหรือลัทธิเศรษฐกิจออกจากกันได้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือความต้องการของผู้ศึกษา ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาไปด้วยกัน เนื่องจากผู้วิจัยเชื่อว่าปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจนั้นแยกจากกันไม่ได้ มีความเกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะในทางความคิดหรือปรัชญานั้น ถือว่าปรัชญาสังคมกับปรัชญาเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กัน เนื่องจากอุดมคติทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดว่าคนในสังคมนั้นควรดำเนินการทางเศรษฐกิจอย่างไร หรืออาจกล่าวได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาสังคมนั่นเอง เช่น ปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยม ที่ให้คุณค่าหรืออุดมคติทางสังคมว่า สังคมควรให้เสรีภาพต่อคนในสังคมให้มากที่สุด ความเชื่อนี้จะทำให้สังคมนั้น ๆ ดำเนินการในทางเศรษฐกิจที่ให้มีเสรีภาพมากที่สุด เช่น ให้คนในสังคมมีเสรีภาพในการกำหนดการผลิต หรือการบริโภคอย่างเต็มที่ตามความต้องการ โดยที่รัฐบาลเป็นเพียงผู้ดูแลกติกาเท่านั้น แต่ไม่เข้าไปแทรกแซงให้เสรีภาพในทางเศรษฐกิจสูญหายไป เป็นต้น

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยพิจารณาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจในงานวิจัยนี้ไปพร้อม ๆ กันเพื่อต้องการต้องการให้เห็นในภาพรวม ของการประยุกต์ระบบจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในทางสังคม ซึ่งแน่นอนว่าต้องมีการกล่าวถึงระบบเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประเด็นสำคัญในบทนี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นว่า ถ้าระบบจริยศาสตร์ของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างไรที่ผู้วิจัยได้สรุปไปในบทที่สาม ระบบจริยศาสตร์แบบนี้จะสอดคล้องกับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบใด หรือระบบจริยศาสตร์แบบนี้จะสามารถเกิดขึ้นจริงในทางสังคมได้ ควรใช้ระบบปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบใด

¹ A. R. Lacey, A Dictionary of Philosophy (London : Routledge & Kegan Paul, 1976), P.

4.2 แนวคิดทางปรัชญาสังคมที่สำคัญในยุคปัจจุบัน

ประเด็นนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาให้เห็นถึง แนวคิดทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญในรูปแบบกว้าง ๆ เพื่อเป็นฐานความคิดในการพิจารณาหาปรัชญาสังคมที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในการพิจารณาในส่วนนี้จะเน้นพิจารณาเฉพาะปรัชญาสังคมเป็นหลัก ซึ่งจะมีปรัชญาเศรษฐกิจแฝงอยู่ด้วย เนื่องจากผู้วิจัยคิดว่าปรัชญาสังคมเป็นฐานให้กับปรัชญาเศรษฐกิจ การเข้าใจปรัชญาสังคมจะทำให้เข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจไปด้วยเนื่องจากทั้งสองส่วนนี้ไม่ได้แยกจากกันดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปในข้างต้น

ภายใต้สังคมการเมือง ได้มีเนื้อหาต่าง ๆ ในการกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ การกำหนดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ได้จะต้องมีแนวคิดบางอย่างมาอธิบาย โดยมีเหตุผลจำนวนหนึ่งมาอธิบายว่าแนวคิดต่าง ๆ เหล่านั้น มีความสำคัญอย่างไร ทำไมมนุษย์ภายใต้สังคมการเมืองต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างนั้น แนวคิดหรือมโนทัศน์ต่าง ๆ เหล่านี้มีอยู่หลายอย่าง เช่น มโนทัศน์เรื่องสิทธิ (Right) และเสรีภาพ (Freedom) ความเสมอภาค (Equality) และความยุติธรรม (Justice) เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้จะไม่พิจารณาความหมายและรายละเอียดของมโนทัศน์เหล่านั้น แต่จะพิจารณาลักษณะมโนทัศน์ทางปรัชญาสังคมที่สำคัญ ซึ่งยอมรับคุณค่ามโนทัศน์ทางสังคมต่าง ๆ เหล่านั้น แต่ยอมรับแตกต่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อในเรื่องคุณค่าทางสังคมที่แตกต่างกัน

ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญต่อการเกิดปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน เป็นเรื่องความเชื่อในทางสังคมและมีความเห็นที่แตกต่างกัน สังคมไทยในปัจจุบันก็มีความเชื่อทางปรัชญาสังคมแบบหนึ่งเช่นกัน ถ้าสังคมใดมีความเชื่อปรัชญาสังคมใด ปรัชญาสังคมแบบนั้น ๆ จะส่งผลต่อปรัชญาเศรษฐกิจและแนวปฏิบัติทางสังคมต่าง ๆ ตามมา การที่สังคมไทยเสนอจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นจริยธรรมหรือการดำเนินชีวิตให้กับคนในสังคม หากไม่ได้พิจารณาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจให้รอบคอบพอ จะทำให้ไม่เกิดผลในทางปฏิบัติเนื่องจากอาจมีความคิดที่ขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการพิจารณาเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ ปรัชญาเสรีนิยมและปรัชญาสังคมนิยม โดยแต่ละปรัชญามีแนวคิดสำคัญ ๆ ดังนี้

4.2.1 ปรัชญาเสรีนิยม (liberalism)

ปรัชญาเสรีนิยม เชื่อว่ามนุษย์ในฐานะปัจเจกชน ต่างก็มีสิทธิและเสรีภาพก่อนที่จะมาร่วมกันสร้างสังคมการเมือง สังคมการเมืองจึงไม่ควรทำลายหรือควบคุมเสรีภาพให้มากเกินไป สังคมการเมืองถูกตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความไม่สะดวกสบายในสภาวะธรรมชาติเท่านั้น แต่ไม่ควรทำลายเสรีภาพ ถึงแม้มนุษย์จะอยู่ในสังคมการเมืองแล้ว ก็ควรรักษาเสรีภาพที่มีมาแต่เดิมเอาไว้ให้มากที่สุด เพราะเสรีภาพเป็นคุณค่าที่ควรยกย่อง ปรัชญาเสรีนิยมเห็นว่า

(ควร) สนับสนุนอิสรภาพมากที่สุด เท่าที่จะให้ได้ คือ ให้เทียบเท่ากับอิสรภาพของผู้อื่น เขาจะมองว่าหน้าที่เบื้องต้นของรัฐ คือ ปกป้องเสรีภาพของประชาชนทุกคน การที่จะทำเช่นนี้ได้จำเป็นต้องจำกัดเสรีภาพ แต่ต้องเป็นการจำกัดที่น้อยที่สุด²

การจำกัดเสรีภาพให้น้อยที่สุดนั้นมีเกณฑ์วัดอยู่ว่า เสรีภาพที่ควรถูกจำกัดขอบเขตนั้นน่าจะเป็นเสรีภาพชนิดที่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น ไม่มีเหตุผลที่เสรีภาพซึ่งไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่นจะต้องถูกจำกัด³

เมื่อเกณฑ์เป็นเช่นนั้น อะไรคือเสรีภาพชนิดที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น คำตอบคือ การใช้เสรีภาพไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น เช่น นาย ก. มีเสรีภาพในการแสวงหาอาหารเพื่อให้มีชีวิตรอดได้ นาย ก. จึงไปเห็นผลไม้ในสวนของ นาย ข. นาย ก. ใช้เสรีภาพโดยเก็บผลไม้ในสวน นาย ข. เท่ากับเป็นการละเมิดสิทธิ นาย ข. สังคมการเมืองจึงต้องจำกัดขอบเขตการใช้เสรีภาพของนาย ก. ขณะเดียวกัน นาย อ. เกิดไปพบ นาย ก. กำลังใช้เสรีภาพ (ขโมย) ผลไม้ของตัวเอง นาย ข. ก็ใช้เสรีภาพในการปกป้องสิทธิของตน โดยการใช้ปืนยิงนาย ก. ดาวย นีอา กระทำของ นาย อ. ถึงแม้เป็นการปกป้องสิทธิของตัวเอง แต่อาจมีคำถามว่าเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ หรือไม่ และถ้ากฎหมายไม่ได้ให้อำนาจไว้ นาย ข. ได้ใช้เสรีภาพละเมิดสิทธิ นาย ก. หรือไม่ โดยเฉพาะสิทธิในชีวิตซึ่งมีความสำคัญที่สุด ดังนั้นสังคมการเมืองเมื่อพิจารณาปัญหา

² D.D. Raphael . Maral Philosophy . แปลโดย พรพิไล อมวังรักษ์สัตย์ (กรุงเทพมหานคร : AD-: กรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2537), หน้า 152.

³ สมภาร พรหมทา , ปรัชญาสังคมและการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538). หน้า 61-62.

ต่าง ๆ แล้ว จึงได้ออกกฎหมายมาควบคุมการใช้เสรีภาพในกรณีที่เสรีภาพจะเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญของปรัชญาเสรีนิยม

มีนักปรัชญาสายเสรีนิยมคนสำคัญ คือ จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill, 1806-1873) ได้เขียนหนังสือชื่อ *On Liberty* เพื่อสนับสนุนหลักการดังกล่าวนี้อย่างชัดเจน โดย มิลล์ ได้ให้หลักการการใช้อำนาจของสังคมการเมืองต่อปัจเจกชน ดังนี้

ประการแรก หลักความประพฤติเหล่านี้มีอยู่ว่า ปัจเจกชนไม่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมในการกระทำของเขา ตราบเท่าที่การกระทำเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของผู้ใด นอกจากตัวของเขาเอง คำแนะนำ การสืบสวน การชักชวน ตลอดจนการหลีกเลียงโดยประชาชนอื่น ๆ ถ้าพวกเขาคิดว่าจำเป็นเพื่อประโยชน์ของพวกเขาเอง ย่อมเป็นมาตรการเพียงอย่างเดียวที่สังคมสามารถใช้ได้อย่างชอบธรรม ในการแสดงความรังเกียจหรือการตำหนิต่อความประพฤติของเขา ประการที่สอง เนื่องจากการกระทำเช่นนั้น ไม่เป็นธรรมต่อผลประโยชน์ของผู้อื่น ปัจเจกชนย่อมต้องรับผิดชอบ และอาจขึ้นอยู่กับกลไกทางสังคมหรือทางกฎหมาย ถ้าสังคมมีความเห็นว่า คนใดคนหนึ่งก็ตามจำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองจากสังคม¹

จะเห็นว่าข้อเสนอของมิลล์ทั้งสองหลักการ ถ้าปัจเจกชนใช้เสรีภาพ โดยไม่ไปละเมิดผู้อื่น สังคมไม่มีสิทธิจะไปควบคุม ถึงแม้การกระทำของเขาจะทำให้เขาไม่ดีเอง เช่น นาย ก. ชอบสูบบุหรี่ หรือดื่มสุรา เห็นชัดว่าการกระทำนี้ไม่ดีต่อนาย ก. แต่ตราบเท่าการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดผู้อื่น เช่น นาย ก. กระทำคนเดียวในบ้านของเขา คนภายนอกอาจมองว่า นาย ก. ทำไม่ดี แต่ไม่มีสิทธิไปควบคุมเขา อาจแนะนำสั่งสอนได้ แต่ไม่สามารถออกกฎหมายควบคุมได้ การออกกฎหมายกระทำได้ในกรณีที่เกิดตามหลักการที่สองเท่านั้น กล่าวคือ ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

ดังนั้น ในทัศนะเสรีนิยม เมื่อปัจเจกบุคคลมารวมอยู่ในสังคม ทำให้เสรีภาพต้องถูกจำกัดขอบเขต แต่เป็นการจำกัดขอบเขตที่เป็นอุดมคติของพวกเสรีนิยม

ลักษณะสังคมของปรัชญาเสรีนิยมจะเป็นสังคมที่ให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพให้มากที่สุด และยอมรับสิทธิของมนุษย์ ด้วยความคิดนี้ทำให้เกิดความคิดที่ว่า ปัจเจกบุคคลสามารถมีเสรีภาพในการกำหนดการดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้ด้วยตัวของตัวเอง เพราะเป็นสิทธิและ

¹ John Stuart Mill, *On Liberty*. แปลโดย ภักธร สิริกาญจน (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2530), หน้า 108.

เสรีภาพ ด้วยความคิดนี้ทำให้ปรัชญาเสรีนิยมสอดคล้องหรือยอมรับปรัชญาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalism)

ปรัชญาทุนนิยมมีเกณฑ์สำคัญที่เป็นหลักการกว้าง ๆ คือ การให้สิทธิแก่เอกชนในการประกอบธุรกิจเต็มที่ หรือที่เรียกว่า *lassies faire* ซึ่งมีองค์ประกอบได้แก่

1. เอกชนมีกรรมสิทธิในทรัพย์สิน
2. ธุรกิจมีเสรีภาพในการแข่งขันการผลิตและการทำกำไร
3. ผู้บริโภคมีเสรีภาพในการเลือกบริโภคเต็มที่ หลักอิสระภาพของเอกชนจะเป็นเสมือน “ระเบียบแห่งธรรมชาติ” (natural order) หากปล่อยให้เอกชนดำเนินการผลิตไปโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐแล้ว ประเทศหรือสังคมนั้นจะได้รับผลผลิตสูงสุดและสังคมจะมีความเป็นอยู่อย่างดีไปเอง⁵

การที่ปรัชญาเสรีนิยมให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพเป็นอุดมคติทางสังคม และพัฒนาไปสู่ปรัชญาทุนนิยมนั้น ปรัชญาเสรีนิยมและทุนนิยมจะไม่ไถ่กล่าวถึงอุดมคติในชีวิตว่ามีเป้าหมายอะไร เนื่องจากการใช้เสรีภาพ และการมีเสรีภาพในการบริโภค อาจมีเป้าหมายในชีวิตที่แตกต่างกันได้ แต่โดยทั่วไปสามารถตีความได้ว่า เป็นการแสวงหาความสุขให้กับชีวิต ปรัชญาเสรีนิยมและทุนนิยมจึงสอดคล้องกันมากหรือไปด้วยกันได้ดีกับปรัชญาเสรีนิยมพิจารณาได้จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น กล่าวคือ สังคมที่ใช้ปรัชญาเสรีนิยมและทุนนิยมจะมองว่าคนในสังคมต้องการแสวงหาความสุขอย่างเต็มที่โดยอิสระ การบริโภคและการผลิตในสังคมแบบนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการตอบสนองความต้องการทุก ๆ อย่าง ไม่มีการแยกความต้องการในลักษณะต่าง ๆ อะไรที่เป็นความต้องการ ควรจะได้รับการตอบสนอง เพราะทุกคนมีเสรีภาพ อย่างเท่าเทียมกัน ปรัชญาเสรีนิยมและทุนนิยมจึงไม่แยกระหว่างความสุขที่เกิดจากตัณหา กับความสุขที่มาจากฉันทะเหมือนกับพุทธปรัชญาและจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง การกระทำที่มาจากเสรีภาพ ไม่ว่าจะมาจากตัณหาหรือฉันทะในสังคมแบบนี้ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี

⁵ เสรี ลีธาลย์, “ทุนนิยมสากล กระแสหลักหรือกระแสล้น”, เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก, ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 36.

4.2.2 ปรัชญาสังคมนิยม (Socialism)

ปรัชญาสังคมนิยมมีความเชื่อพื้นฐานว่า สังคมมีความสำคัญกว่าปัจเจกบุคคล มนุษย์ไม่ได้มีสารัตถะเป็นปัจเจกชนอย่างเดียว แต่มีสารัตถะที่เป็นสัตว์สังคมด้วย ทักษะนี้มองว่าปัจเจกชนจะอยู่ไม่ได้ถ้าขาดสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้น ความคงอยู่ของสังคมมีความสำคัญกว่าปัจเจกบุคคล แนวคิดสังคมนิยมได้แย่งความคิดของเสรีนิยมว่า ถ้าสังคมให้เสรีภาพแก่ปัจเจกชนมากที่สุดอาจทำให้สังคมล่มสลายได้ เพราะเสรีภาพนั้นถึงแม้โดยตัวมันเองจะดี แต่ไม่ได้หมายความว่า การใช้เสรีภาพจะดีไปหมดทุกอย่าง เช่น ถ้าประชาชนในสังคมติดยาเสพติด ถึงแม้จะเสพในบ้านของตัวเองเป็นผู้ผลิตเอง ไม่มีใครเดือดร้อนเหมือนกับการสูบบุหรี่และดื่มสุรา สองนี้ถูกถ้าสังคมไม่ออกกฎหมายควบคุมจะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต ดังนั้น เพื่อความมั่นคงของสังคม สังคมจะต้องจำกัดเสรีภาพบางอย่างของปัจเจกบุคคลด้วย ถึงแม้ไม่ไปละเมิดสิทธิของใครก็ตาม เพราะการใช้เสรีภาพของปัจเจกชนไม่ได้ดีไปทุกอย่าง แนวคิดสังคมนิยมจึงเกิดจาก

เจตคติอย่างเดียวกันที่ให้ความสำคัญอย่างมากแก่อำนาจของรัฐ เป็นความห่วงใยในความมั่นคงและความสำคัญอย่างแรงกล้าถึงอันตรายของการยอมให้ใครต่อใครทำอะไรได้ตามใจชอบของตน มโนทัศน์นี้ไม่ยอมรับความคิดอย่างสามัญสำนึกที่ว่า การยอมอะไรก็ได้ตามใจนั้น คือเสรีภาพ เสรีภาพเป็นคำที่มีเกียรติ ทุกคนพอใจในเสรีภาพ ถ้าท่านพูดว่าเสรีภาพเป็นสิ่งไม่ดี ท่านจะไม่ได้รับการสนับสนุนมากนัก และเนื่องจากเสรีภาพได้รับการยกย่องทุกหนทุกแห่ง จึงต้องมีเหตุผลที่ดีให้การยกย่องเสรีภาพที่แท้จริง ความคิดที่ควรได้รับเกียรติต้องเป็นสิ่งที่แตกต่างจากความคิดผิด ๆ ที่ว่าเสรีภาพ คือการยอมทำอะไรตามใจชอบ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ความคิดตามแนวนี้สนับสนุนอำนาจสูงสุด อำนาจสูงสุดของรัฐได้พยายามโต้แย้งว่าเสรีภาพที่แท้จริงนั้นอยู่เคียงคู่กับอำนาจรัฐ⁶

ปรัชญาสังคมนิยมจึงไม่ได้ปฏิเสธเสรีภาพ แต่ให้ความสำคัญน้อยกว่าปรัชญาเสรีนิยมสำหรับปรัชญาเสรีนิยม เสรีภาพเป็นเป้าหมาย แต่สังคมนิยมเสรีภาพเป็นวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมายอย่างอื่น เช่น ความเสมอภาค หรือความยุติธรรมทางสังคม เป็นต้น ถ้าการละเมิดเสรีภาพเป็นไปโดยมีเหตุผลเพื่อความยุติธรรม หรือความมั่นคงของสังคมสามารถทำได้ เช่น ในสังคมที่มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากในทางเศรษฐกิจ คนบางคน บางกลุ่ม มีสิทธิในทรัพย์สินมาก จนทำให้คนบางคน หรือบางกลุ่ม ไม่มีทรัพย์สินเลย ในอนาคตสังคมจะปั่นป่วนได้

⁶ D.D Raphael , Moral Philosophy, แปลโดย พรพิไล อมรรักษ์ศักดิ์, หน้า 152-153.

รัฐจะต้องออกกฎหมายบางประเภทเพื่อให้มีการกระจายทรัพย์สินจากคนรวยไปสู่คนจนให้มากยิ่งขึ้น เช่น ออกภาษีมรดก ภาษีที่ดิน การเก็บภาษีจากสินค้าฟุ่มเฟือย ควบคุมสินค้าที่จำเป็นต่อชีวิต เป็นต้น การทำเช่นนี้ถึงแม้ละเมิดสิทธิของคนบางคน บางกลุ่ม แต่เพื่อความเสมอภาคและความยุติธรรมทางสังคมที่คนละสังคมนิยมถือว่าทำได้

ทัศนะสังคมนิยมมองว่า ถ้าเรายกย่องเสรีภาพแต่ในความเป็นจริง คนบางคน บางกลุ่ม ไม่มีโอกาสใช้เสรีภาพ เช่น ไม่มีทรัพย์สินอะไรเลย จะใช้เสรีภาพไปทำอะไรก็ทำไม่ได้ สังคมจึงต้องสร้างความเสมอภาคก่อนจึงจะให้ใช้เสรีภาพได้ ในทัศนะสังคมนิยม อุดมคติทางสังคมคือความเสมอภาคไม่ใช่เสรีภาพ ดังได้กล่าวมาในข้างต้น

จะเห็นว่าแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้น ภายใต้สังคมนิยมทั้งสองกลุ่ม ต่างก็เห็นร่วมกันว่าสิทธิเสรีภาพภายใต้สังคมนิยม บังคับชนจะต้องมีการขัดแย้งกัน ไม่มีใครใช้เสรีภาพสมบูรณ์แบบได้ จะต้องมีการกีดกันในการใช้เสรีภาพ แต่ทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันในขอบเขตของการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ทัศนะเสรีนิยมอนุญาตให้อำนาจอธิปไตยจำกัดขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพได้ ในกรณีที่การใช้สิทธิเสรีภาพนั้นไปในทางละเมิดเสรีภาพผู้อื่น นอกนั้นไม่มีสิทธิทำ แต่ในทัศนะสังคมนิยม ถ้าสังคมมีเหตุพอที่จะสนับสนุนได้ว่า การใช้เสรีภาพจะนำไปสู่ความไม่มั่นคงของสังคม หรือคุณค่าของสังคม หรือจริยธรรมอันดีของสังคม สังคมมีสิทธิเข้าไปควบคุมการใช้เสรีภาพอันนั้นได้ ถึงแม้บางครั้งการใช้เสรีภาพจะไม่ไปละเมิดบุคคลอื่นก็ตาม

ปรัชญาสังคมนิยมจึงเน้นเรื่องความยุติธรรมทางสังคม โดยการสร้างความเสมอภาคทางสังคม ไม่เน้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพ ลักษณะการสร้างความเสมอภาคของปรัชญาสังคมนิยม นั้นไม่ใช่การให้ทุกคนเท่าเทียมกันทุกอย่าง แต่เป็นหลักการที่มีแนวคิดเรื่องการวางแผนการผลิตจากสังคมหรือรัฐไม่ใช่เอกชน โดยพิจารณาจากความจำเป็นที่สังคมต้องการ และพิจารณาความสามารถของคนในสังคม และให้มีการกระจายผลผลิตให้ทั่วถึงตามความจำเป็น คนในสังคมจึงได้รับผลตอบแทนจากการวางแผนการผลิตอย่างเหมาะสม เช่น รายได้ ความมั่นคงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมให้มากที่สุด

ปรัชญาสังคมนิยมจึงคล้าย ๆ กับปรัชญาเสรีนิยมที่ได้กล่าวถึงตรง ๆ ว่า อุดมคติทางจริยศาสตร์ว่าเป็นอย่างไร นอกจากบอกว่าเป้าหมายทางสังคมคือ การสร้างความยุติธรรมโดยการเน้นที่ความเสมอภาคก่อน แต่ก็สามารถตีความได้เช่นเดียวกันว่า เป้าหมายคือ **ความสุขเช่นเดียวกับปรัชญาเสรีนิยม** แต่มุมมองแตกต่างกัน กล่าวคือ ปรัชญาสังคมนิยมมองที่ความสุขทางสังคม แต่ปรัชญาเสรีนิยมมองความสุขของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก

ดังนั้น ถ้ามองในแง่อุดมคติทางจริยศาสตร์ปรัชญาเสรีนิยมและสังคมนิยมไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ **เป็นปรัชญาสุขนิยม และไม่ได้แยกเรื่องแรงจูงใจในการกระทำเช่นเดียวกัน** ความปรารถนาของมนุษย์คือ **ความสุข** นอกจากนั้นถ้ามอง ในเรื่องเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำปรัชญาสังคมทั้งสองก็ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องคุณธรรม แต่มองเกณฑ์ตัดสินที่ระบบมากกว่าตัวคน มีลักษณะเป็นจริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ โดยเฉพาะปรัชญา

ประโยชน์นิยม และปรัชญาของค่าน้ำ เป็นต้น คุณธรรมอื่น ๆ เช่น ความเมตตา กรุณา ความไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน มีการกล่าวถึงน้อยมากในปรัชญาสังคมทั้งสองแบบ และไม่ได้มองว่า คุณธรรมเหล่านี้เป็นเรื่องหลักการทางสังคม แต่มองว่าเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลเท่านั้น

4.3 เป้าหมายของปรัชญาสังคม

สังคมทุกสังคมจะมีความเชื่อเรื่องคุณค่าทางสังคมว่า สังคมที่ดีควรเป็นอย่างไรและพยายามรักษาคุณค่าอันนั้นไว้ หรือพยายามไปให้ถึงคุณค่าอันนั้น คุณค่าทางสังคมนี้เองที่ทำให้เกิดปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคมเกิดมาจากคุณค่าหรือเป้าหมายทางจริยศาสตร์ การมีชีวิตที่ดีจะต้องอยู่ในสังคมที่ดีเพื่อรักษาคุณค่าทางจริยศาสตร์เอาไว้ อริสโตเติลนักปรัชญาชื่อดังของโลกถือว่า จริยศาสตร์เป็นสาขาของรัฐศาสตร์ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจริยศาสตร์จะมีขอบเขตกว้างกว่ารัฐศาสตร์ แต่ความหมายของอริสโตเติลสามารถตีความได้ว่า

จริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ไม่อาจแยกจากกันได้ ซึ่งหมายความว่าจุดหมายของการมีชีวิตที่ดีของปัจเจกบุคคลไม่ได้แยกขาดจากสิ่งที่ดีที่เป็นจุดหมายของรัฐ คุณธรรมในฐานะปัจเจกบุคคลกับคุณธรรมในฐานะพลเมืองของรัฐย่อมเกี่ยวเนื่องกันและกัน⁷

คุณค่าสูงสุดในทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจความจริงแล้วเป็นคุณค่าในทางจริยศาสตร์นั่นเอง กล่าวคือ ถ้าสังคมใดเชื่อในเรื่องความสุขเป็นเป้าหมาย ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของสังคมนั้นจะอ้างไปถึงเป้าหมายอันนั้นในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ดังเช่นปรัชญาเสรีนิยมและสังคมนิยมที่มีเป้าหมายอยู่ที่ความสุข จึงมีการจัดระเบียบสังคมเพื่อมุ่งไปสู่ความสุขอันนั้น ถึงแม้ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทั้งสองจะมีแนวทางที่แตกต่างกันก็ตาม

อย่างไรก็ตามถ้ามองในทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจอย่างเดียวโดยไม่มองลึกไปถึงเป้าหมายทางจริยศาสตร์ คุณค่าทางสังคมจะมุ่งไปที่ความยุติธรรมทางสังคม กล่าวคือสังคมที่ดีคือ สังคมที่มีความยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องเป้าหมายสูงสุดในทางจริยศาสตร์หรือในทางสังคมอย่างไร ก็จะต้องพยายามสร้างสังคมนั้นให้มีความยุติธรรม เพราะสังคมที่ยุติธรรมจะรักษาคุณค่าสูงสุดในทางสังคมเอาไว้ ดังเช่น

⁷ สุรพล ทวีศักดิ์, "ปัญหาทางปฏิบัติกับความเป็นอิสระทางจริยธรรมและการมีชีวิตที่ดีในทัศนะของอริสโตเติล", วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรังสิต (กันยายน-ธันวาคม 2544) : 47-63.

ในสังคมเสรีนิยม มองว่าสังคมที่ดีหรือสังคมที่ยุติธรรม คือสังคมที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเอาไว้ และความยุติธรรมอันนี้จะรักษาคุณค่าสูงสุดทางจริยศาสตร์เอาไว้คือ ความสุข นั่นเอง ในสังคมแบบสังคมนิยมก็เช่นกันที่มองว่าสังคมที่ดีหรือยุติธรรม คือสังคมที่สร้างความเสมอภาคให้มากที่สุด และเช่นเดียวกันคือ ความเสมอภาคทางสังคมก็จะรักษาคุณค่าทางจริยศาสตร์เอาไว้ คือความสุขของสังคม

ดังนั้น เป้าหมายของปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทุกระบบจะต้องมีมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าจะมองความยุติธรรมในลักษณะอย่างไร

4.4 คุณค่าทางสังคมสูงสุดของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากข้อ 4.3 ที่มีข้อสรุปว่าปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทุกระบบจะมีเป้าหมายทางสังคมคือความยุติธรรมเพียงแต่จะเป็นแบบไหน อย่างไรเท่านั้น ดังนั้นก่อนที่จะไปพิจารณาเพื่อเปรียบเทียบปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีความจำเป็นต้องพิจารณาเพื่อหาเป้าหมายทางสังคมของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนต่อความสัมพันธ์ระหว่างระบบจริยศาสตร์กับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ

คุณค่าสูงสุดของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงสามารถพิจารณาได้จากเป้าหมายสูงสุดในทางจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง กล่าวคือ เป้าหมายของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือ ความมั่นคงและยั่งยืน และมีเกณฑ์ตัดสินคุณค่าอันนั้นโดยใช้การกระทำของผู้มีคุณธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง (ดูรายละเอียดในบทที่ 3)

ความมั่นคงและยั่งยืนหมายถึงการมีชีวิตและสังคมที่มีความสุข ภายใต้โลกที่เปลี่ยนแปลง อย่างมั่นคงและยั่งยืน เป็นความสุขในระดับชีวิตและสังคม และประเด็นสำคัญจากหลักปรัชญา ความสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืนนั้น เป็นการกล่าวถึงทั้งจิตใจและวัตถุ หรือเป็นเรื่องทั้งภายในและภายนอก เป็นความสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย และสังคม กล่าวคือ เป็นประโยชน์หรือความสุขทั้งขั้นต้น และในระดับสูงขึ้นไปในเรื่องคุณภาพทางจิตใจ หรือการมีคุณภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ หรือให้คุณค่าทางสังคมที่เน้นศีลธรรมและจริยธรรม ไม่ใช้การให้คุณค่าภายนอกเพียงอย่างเดียว

ความมั่นคงและยั่งยืนจึงเป็นสองลักษณะที่สัมพันธ์กัน คือ

1. ความมั่นคงและยั่งยืนภายนอก หรือทางวัตถุ รวมถึงคุณค่าทางนามธรรมที่เกิดจากภายนอก
2. ความมั่นคงและยั่งยืนภายใน หรือทางจิตใจ

ทั้งสองลักษณะนี้มีความสัมพันธ์กัน ความมั่นคงทางวัตถุจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดความมั่นคงและยั่งยืนทางจิตใจ เพราะจิตใจที่รู้จักพอเพียง มีสติ มีปัญญา รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้องทางวัตถุ ขณะเดียวกันถ้าขาดความมั่นคงและยั่งยืนทางวัตถุ จะทำให้ความมั่นคงและยั่งยืนทางจิตใจเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะจิตใจที่ดีย่อมอยู่ในร่างกายที่ดี ในสภาพสังคมที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี

เป็นต้น และการกระทำที่นำไปสู่คุณค่าดังกล่าว คือการกระทำของผู้มีคุณธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คุณค่าทางสังคมดังกล่าวนี้เองที่จะเป็นตัวกำหนดว่าปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจควรจะเป็นอย่างไร และจากที่ได้กล่าวไปในบทข้อ 4.3 ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจจะต้องทำให้สังคมมีความยุติธรรมเพื่อรักษาคุณค่าสูงสุดทางจริยศาสตร์เอาไว้ ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณค่าทางสังคมของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าสังคมที่ยุติธรรมของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นสังคมที่มีวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ คุ้มครองรักษา ให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนภายนอก หรือทางวัตถุ รวมถึงคุณค่าทางนามธรรมที่เกิดจากภายนอก

2. เป็นสังคมที่มีวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ คุ้มครองรักษา ให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนภายใน หรือทางจิตใจ

ทั้งสองข้อเป็นเป้าหมายหลักที่สังคมของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องมีวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมายอันนั้น ซึ่งต้องมีการจัดการสองส่วนคือ

1. การส่งเสริม สนับสนุน ให้คนในสังคมมีคุณธรรม
2. ระบบโครงสร้างสังคม

ระบบโครงสร้างทางสังคมจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายทางสังคม ขณะเดียวกันสังคมก็ต้องส่งเสริม สนับสนุน ให้คนในสังคมมีคุณธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งสองส่วนนี้แยกจากกัน ไม่ได้ต้องทำไปพร้อม ๆ กัน

4.5 ลักษณะมโนทัศน์ทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยศาสตร์แบบคุณธรรม

จากที่ผู้วิจัยได้พิจารณาให้เห็นภาพกว้าง ๆ ของมโนทัศน์ทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญในปัจจุบันทั้งสองกลุ่ม จะเห็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือ ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญต่อหลักการหรือระบบบางอย่างที่ไม่ใช่ตัวบุคคล กล่าวคือ ปรัชญาเสรีนิยมจะมองว่ามนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพอย่างเสมอภาคกันไม่มีใครสามารถละเมิดได้ ส่วนปรัชญาสังคมนิยมก็ต้องอาศัยถึงความเสมอภาคทางสังคม เกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์จึงขึ้นอยู่กับหลักการไม่ขึ้นกับบุคคลแต่ขึ้นอยู่กับมโนทัศน์ทางสังคมบางอย่าง เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค เป็นต้น รากฐานทางจริยศาสตร์ของปรัชญาทั้งสองจึงเป็นแบบจริยศาสตร์แบบหน้าที่ (ดูข้อ 3.7.1) เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าจริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยมมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อปรัชญาเสรีนิยมหรือแม้แต่ปรัชญาสังคมนิยมด้วย ถึงแม้ปรัชญาสังคมนิยมจะมองถึงความเสมอภาคเป็นหลักก็ตาม เพราะสุดท้ายแล้วเป็นการทำเพื่อประโยชน์ของมหาชนเช่นเดียวกัน ขณะเดียวกันปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทั้งสองก็นำหลักการของจริยศาสตร์แบบค่านิยมในเรื่องวิธีการที่ดีมาเสริมด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นไม่ว่าปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทั้งสองจะมีหลักการอย่างไร ไม่ว่าจะเน้นจริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยมหรือแบบ

ของค่าน้ำ ก็จะต้องอยู่ในประเภทเดียวกันคือ เป็นจริยศาสตร์ว่าด้วยหน้าที่ หรือจริยศาสตร์ว่าด้วยหลักการ ไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล

แต่ข้อสรุปในข้อ 3.7.2 ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จัดอยู่ในระบบจริยศาสตร์ของจริยศาสตร์คุณธรรม ซึ่งมีความแตกต่างจากจริยศาสตร์แบบหน้าที่ ลักษณะจริยศาสตร์คุณธรรมมีประเด็นสำคัญคือ ให้ความสำคัญต่อบุคคลมากกว่าระบบ กล่าวคือปรัชญาแบบนี้มองว่าถ้าคนดี สังคมก็จะดีตามมา การจัดระบบสังคม การเมือง การปกครองจะต้องมาจากคนดี มีคุณธรรม เกณฑ์การตัดสินการกระทำก็ต้องมาจากการมีคุณธรรมของคน ไม่ใช่จากหลักการใด ๆ ที่ไม่ขึ้นกับบุคคล จริยศาสตร์คุณธรรมเชื่อว่า หลักการที่ถูกอ้างเหตุผลจากสิ่งภายนอก ไม่ได้ประกันว่าสังคมจะมีคุณธรรม ดังนั้นแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาคที่มีเหตุผลมาจากภายนอก ไม่ใช่มีโน้ตที่จำเป็นของปรัชญาสังคม มโนทัศน์เหล่านี้จะมีในสังคมได้ในกรณีที่เกิดจากการให้คุณค่าของผู้มีคุณธรรม ถ้าผู้มีคุณธรรมไม่ยอมรับก็ไม่ได้ คุณธรรมเพียงอย่างเดียวก็เพียงพอต่อการสร้างสังคมที่ดี มโนทัศน์ที่สอดคล้องกับจริยศาสตร์คุณธรรมมีแต่ มโนทัศน์เรื่องหน้าที่เท่านั้น และต้องเป็นหน้าที่ที่เกิดจากการกำหนดจากจริยธรรมที่สังคมนั้น กำหนดหรือจากผู้มีคุณธรรม เช่น นาย ก. เป็นผู้มีคุณธรรม กำหนดว่า คนในสังคม ควร พึ่ง หรือต้อง ทำตามหน้าที่ต่อไปนี้ คือ รักษาความสะอาดของบ้านเรือน ของชุมชน เป็นต้น ใครไม่ทำตามก็มีบทลงโทษตามที่สังคมหรือผู้มีคุณธรรมนั้นกำหนด ในสังคมนี้ ไม่จำเป็นต้องมีการกล่าวถึงสิทธิว่าประชาชนมีสิทธิอะไรบ้าง เพราะไม่จำเป็น เนื่องจากการมีสิทธิไม่อาจประกันได้ว่าสังคมจะมีคุณธรรม ตรงกันข้ามอาจทำให้สังคมเสื่อมถอยจากคุณธรรมก็ได้ ถ้าประชาชนอ้างแต่สิทธิ โดยไม่ต้องทำหน้าที่ใด ๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวในข้างต้นจึงสามารถตีความได้ว่าจริยศาสตร์คุณธรรมสามารถสอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบยึดตัวบุคคล เช่น ระบบราชาธิปไตย ระบบเผด็จการ เป็นต้น ทั้งนี้หมายความว่าผู้ปกครองเหล่านั้นต้องมีคุณธรรม

อย่างไรก็ตามในสังคมปัจจุบันที่มีการปกครองโดยอาชญากรรมโน้ตที่เรื่องสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาค เช่น กลุ่มเสรีนิยม และสังคมนิยม ก็สามารถอ้างได้ว่าไม่ขัดแย้งกับจริยศาสตร์คุณธรรม กล่าวคือ ในสังคมเสรีนิยมและสังคมนิยมที่ ส่งเสริม สนับสนุน การมีคุณธรรมได้เช่นกัน แต่ถ้าเป็นแบบนี้จริยศาสตร์คุณธรรมจะต้องยอมรับมโนทัศน์เรื่องสิทธิและเสรีภาพรวมถึงความเสมอภาคว่ามีความจำเป็นในทางสังคม หรือเป็นหลักการที่เข้ามาเสริมให้เพียงพอต่อการรักษาคุณธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้น และปรัชญาสังคมที่ยอมรับมโนทัศน์ต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องยอมรับคุณธรรมมาเป็นหลักการทางสังคมด้วย ดังนั้นภาพกว้าง ๆ ของปรัชญาสังคมที่สอดคล้องกับจริยศาสตร์คุณธรรมจึงเกิดขึ้นได้สามแบบด้วยกันคือ

1. กลุ่มนี้เห็นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมเป็นหลักการที่มีความสมบูรณ์อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องอาศัยมโนทัศน์อื่นใดอีกที่มีได้มาจากหลักการจริยศาสตร์คุณธรรม แนวคิดนี้จะสนับสนุนปรัชญาสังคมแบบราชาธิปไตย แบบเผด็จการ ที่มีคุณธรรมเป็นต้น

2. กลุ่มนี้เห็นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมเป็นหลักการที่จำเป็น แต่ไม่เพียงพอที่จะรักษาเป้าหมายทางสังคมไว้ได้ จึงยอมรับให้ใช้มโนทัศน์ทางปรัชญาสังคมที่จำเป็นอื่น ๆ แนวคิดนี้สามารถยอมรับปรัชญาสังคมแบบใดก็ได้ แต่ขอให้มีความดีคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเสรีนิยมหรือสังคมนิยม หรือกลุ่มอื่น ๆ

3. กลุ่มนี้เชื่อว่าจริยศาสตร์คุณธรรมเป็นเพียงส่วนเสริมให้กับสังคม หรือเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลในสังคม ไม่ใช่หลักการทางปรัชญาสังคม ดังนั้นจะมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ สังคมสามารถใช้หลักการทางสังคมอื่น ๆ ที่จะรักษาสังคมให้สงบสุขได้

ผู้วิจัยคิดว่า กลุ่มที่ 3 ไม่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ที่ผู้วิจัยจะสนับสนุนหรือโต้แย้ง เนื่องจากผู้วิจัยมีความเชื่อพื้นฐานว่า จริยศาสตร์ทฤษฎีระบบมีความสัมพันธ์อย่างจำเป็นต่อปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ และในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการเสนอว่า ถ้าปรัชญาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแบบจริยศาสตร์คุณธรรม ระบบปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบใดหรืออย่างไรที่มีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจึงจะพิจารณาแนวคิดในกลุ่มที่ 1 และ 2 เท่านั้น

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดในกลุ่มที่ 2 ที่เห็นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมเป็นหลักการทางสังคมที่จำเป็น แต่ไม่เพียงพอที่จะรักษาคุณค่าทางสังคมไว้ได้ โดยความคิดของกลุ่มที่ 1 นั้นอาจมีปัญหาก่อเกิดขึ้นได้ดังต่อไปนี้

I. จริยศาสตร์คุณธรรมเรียกร้องให้ปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม และคุณธรรมนั้นเกิดจากผู้มีคุณธรรม อริสโตเติลจึงกล่าวว่า “จงปฏิบัติอย่างคนดีกระทำ”⁸ ความคิดนี้เกิดปัญหาคือ หากเราไม่มีความคิดเกี่ยวกับคุณธรรมใด ๆ มาก่อน ใครคือคนดีที่เราควรยึดเป็นแบบอย่าง และเรารู้ได้อย่างไรว่าเขาเป็นคนดีจริง ๆ

ปัญหานี้จริยศาสตร์คุณธรรมจะตอบว่า คนดีคือคนที่มีคุณธรรมที่สังคมนั้นยอมรับอย่างน้อยเป็นระยะเวลาหนึ่ง ปัญหาคือถ้าในสังคมที่แคบ มีคนอยู่น้อย ปัญหานี้พอแก้ไปได้ แต่ในสังคมที่มีความซับซ้อนในปัจจุบัน สังคมมนุษย์มีคุณธรรมหลากหลายทำให้ไม่สามารถหาบุคคลิกทางจริยธรรมที่ปรารถนาพร้อมกันได้ แม้กระทั่งจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ถึงแม้มีตัวอย่างของบุคคลที่ดำรงชีวิตแบบพอเพียง แต่ก็มีความแตกต่างกันไป และถ้ามองในทางสังคมผู้มีความดีเหล่านั้นมาเป็นผู้ปกครองเราจึงไม่สามารถมั่นใจได้ว่าคน ๆ เป็นผู้มีคุณธรรมจริง ๆ

⁸ ชัชชัย คุ่มทวีพร, “จริยว่าด้วยคุณธรรม”, บทความประกอบการสัมมนา เรื่อง ปรัชญาปัจจุบัน, จัดโดยสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย, วันที่ 30 พฤษภาคม - 1 มิถุนายน 2545 ณ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.

2. เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาแรก กล่าวคือ เนื่องจากการเน้นที่ตัวผู้กระทำ ทำให้อาจเกิดปัญหาในการพิจารณาการกระทำเฉพาะ การที่จริยศาสตร์คุณธรรมไปเน้นที่บุคคล หรือพฤติกรรมในระยะยาว จึงทำให้มีจุดอ่อนในการตัดสินปัญหาเฉพาะ เช่น การทำแท้ง หรือ การทำการุณยฆาต กล่าวคือ ถ้าผู้มีความคุณธรรม ตัดสินว่าควรทำแท้งได้ หรือการุณยฆาต สามารถทำได้ คำถามคือเป็นการตัดสินที่ถูกต้องหรือไม่ ควรมีหลักการอื่น ๆ เข้ามาช่วยผู้มีความคุณธรรมเหล่านี้หรือไม่เพื่อสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจ เช่น เรื่องสิทธิและเสรีภาพ หรือ ความเสมอภาค เป็นต้น

3. จริยศาสตร์คุณธรรมมีความเชื่อพื้นฐานอย่างหนึ่งว่า **คุณธรรมคือบุคลิกภาพที่มั่นคงและไม่เปลี่ยนแปลง** แต่ในความเป็นจริงแล้วบุคลิกภาพทางจริยธรรมของมนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อช่วงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไป มุมมองและประสบการณ์ใหม่ ๆ ทำให้ความสนใจ ผลประโยชน์ และทักษะของมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้บุคลิกภาพทางจริยธรรมของมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

4. แนวคิดจริยศาสตร์คุณธรรมอาจสร้างภาวะถดถอยทางจริยธรรม (moral backsliding) เนื่องจากการเน้นพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพในระยะยาวของผู้กระทำ บางครั้งผู้มีความคุณธรรมกระทำบางอย่างที่ไม่ดี เช่น มีความเห็นแก่ตัวในบางครั้ง แนวคิดนี้ก็อาจจะอธิบายว่าเป็นภาวะชั่วครว หรือการถูกสถานการณ์บังคับ ซึ่งในทางสังคมแล้วอาจมีผลเสียต่อสังคมส่วนรวมได้ สังคมจึงไม่สามารถแน่ใจต่อบุคคลที่มีคุณธรรมเพียงคนเดียวได้

ดังนั้นด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ ดังกล่าว จริยศาสตร์คุณธรรมจึงอาจต้องมีหลักการที่เป็นวัตถุประสงค์บางอย่างมาเสริมเพื่อให้การนำจริยศาสตร์คุณธรรมมาใช้กับสังคมมีความเป็นไปได้และถูกต้องน่าเชื่อถือในสังคมปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

การเสนอหลักการเสริมให้กับจริยศาสตร์คุณธรรมสามารถทำได้สองลักษณะคือ

1. ใช้มโนทัศน์เรื่องสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาค ที่ยอมรับกันในทัศนะปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยม และสังคมนิยม

2. แสวงหาหรือตีความมโนทัศน์เรื่องสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาคจากหลักการจริยศาสตร์คุณธรรมนั้น ๆ เอง

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาในลักษณะที่ 2 เนื่องจากผู้วิจัยคิดว่าแนวทางที่ 1 นั้น เป็นการนำหลักการสองหลักที่มีพื้นฐานความเชื่อทางจริยศาสตร์แตกต่างกันมารวมอยู่ด้วยกัน ซึ่งอาจมีความขัดแย้งกันในความเชื่อพื้นฐานได้ และอาจไม่ได้รับการยอมรับจากระบบจริยศาสตร์คุณธรรม เพื่อแก้ปัญหาที่ผู้วิจัยจึงต้องแสวงหามโนทัศน์เรื่องสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาคจากหลักการของจริยศาสตร์คุณธรรมเอง ซึ่งอาจเป็นมโนทัศน์ที่แตกต่างจากปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทั้งสอง เช่น มโนทัศน์เรื่องสิทธิแบบเสรีนิยมและสังคมนิยม มีพื้นฐานความเชื่อจากความเห็นแก่ตัว แต่สิทธิในแบบจริยศาสตร์คุณธรรมอาจวางอยู่บนพื้นฐานความไม่เห็นแก่ตัวก็ได้ เป็นต้น

4.6 ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากที่ได้กล่าวในบทที่ 2 และ 3 จะเห็นได้ว่าจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้กล่าวถึงปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจโดยตรง แต่สามารถตีความถึงความสอดคล้องได้ ดังกรณีการตีความของนักคิดในทางเศรษฐกิจที่ได้พยายามนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่การปฏิบัติจริงในทางสังคม แนวคิดต่าง ๆ เหล่านั้นพอจะแยกได้กว้าง ๆ ได้สองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ

กลุ่มแรกอธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ใช้อยู่ในประเทศไทยหรือเกือบทั่วโลกในปัจจุบันซึ่งมีฐานความคิดมาจากลัทธิเสรีนิยมและลัทธิทุนนิยม^๙

กลุ่มที่สองอธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือไม่สอดคล้องกับลัทธิเสรีนิยมและทุนนิยม^{๑๐}

กลุ่มแรกตีความปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเชื่อว่า ในระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันสามารถปรับเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้ กล่าวคือ

เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ (budget constraint) และแนวทางในการบริหารความเสี่ยง (risk management) โดยมีการกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุล ทั้งนี้

สังคมไทยเป็นสังคมที่ใช้หลักการทางสังคมและเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและทุนนิยมเป็นหลัก ถึงแม้ว่าจะมีบางส่วนเป็นแบบผสมระหว่างรัฐสวัสดิการกับเสรีนิยมอยู่บ้าง แต่ไม่ใช่ในหลักการที่เป็นประเด็นหลักพิจารณาได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจหรือนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล ที่เน้นการส่งเสริมตลาดเสรีและการลงทุนของเอกชน ซึ่งเป็นประเด็นหลักของเสรีนิยมและทุนนิยม

เสรีนิยมกับทุนนิยมมีความแตกต่างกัน แต่โดยส่วนใหญ่ถ้าประเทศใดใช้ระบบเสรีนิยมมักจะเกิดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสมอรวมทั้งสังคมไทย เนื่องจากการที่รัฐเข้าไปแทรกแซงน้อยปล่อยให้ระบบตลาดทำงานของมันเอง สุดท้ายก็จะมีปัญหาโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่เสมอ เนื่องจากการแสวงหากำไรมาก ๆ ทำให้เงินทุนที่แข็งแกร่งขึ้นโดยรัฐไม่สามารถควบคุมได้เพราะขัดแย้งกับระบบเสรีนิมนั่นเอง ในงานวิจัยนี้ผู้เขียนจึงใช้คำว่าเสรีนิยมและทุนนิยมไปพร้อม ๆ กันเนื่องจากมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

^๙ ผู้สนใจโปรดดูการแบ่งกลุ่มความเห็นของนักคิดต่าง ๆ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงใน เอกสารการสัมมนาเรื่อง **เศรษฐกิจพอเพียง**, “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์” รวบรวมโดย อภิชาติ พันธเสน, จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ปทุมมา , วันที่ 16 กันยายน 2545, หน้า 9-13.

เพราะจะต้องคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกับประสิทธิภาพ นั่นคือ ถ้าหากไม่พึ่งพาทายนอกมากนักก็สามารถลดความเสี่ยงได้มาก แต่ก็เสียโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์ในแง่ของประสิทธิภาพที่ได้รับเพิ่มขึ้น จากการที่แต่ละฝ่ายเห็นความชำนาญเฉพาะอย่างแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกัน หรืออาจจะเปรียบเทียบระหว่างการบริโภคและการลงทุน...ขึ้นอยู่กับว่าสามารถควบคุมกลไกที่ทำงานของตลาดหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น การค้ากับต่างประเทศหรือการใช้เทคโนโลยีไม่ได้หมายถึงการสูญเสียการควบคุมโดยอัตโนมัติ หากแต่ขึ้นอยู่กับกฎกติกาที่ตกลงกันไว้¹⁰

กลุ่มที่สองเชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการทางเศรษฐกิจที่อยู่เหนือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในปัจจุบัน กลุ่มนี้เชื่อว่า

เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง การลดความอยากลงมาสู่ระดับที่พึ่งพาตนเองได้พอเพียง เป็นสิ่งเดียวกับภูมิปัญญาไทย และเป็นการประยุกต์ศาสนาเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้นมีได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่น ๆ... ดังนั้นถ้าจะทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจพอเพียง นักเศรษฐศาสตร์จะต้องหันเหความสนใจจากระบบทุนและการศึกษาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในบริบทของตะวันตกซึ่งเน้นปัจเจกชน มาสนใจระบบเศรษฐกิจแบบชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของไทย¹¹

¹⁰ อภิชัย พันธเสน, "เศรษฐศาสตร์พอเพียงของในหลวง กับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์", เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง, จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์พลาซ่า, วันที่ 16 กันยายน 2545, หน้า 12-13.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ผู้วิจัยคิดว่าหากพิจารณาข้อสรุปในบทที่ 2 และ 3 ในเบื้องต้นนี้เราสามารถสรุปได้
เลยว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับความเห็นของนักคิดกลุ่มที่
2 มากกว่า (ดูข้อสรุปในบทที่ 2 และ 3) คำถามที่ตามมาคือ หากมีความสอดคล้องกับ
ความเห็นของนักคิดกลุ่มที่ 2 มีปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจอะไรเป็นตัวสนับสนุน และ
ทำให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาหาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องและสนับสนุน
จริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างละเอียด เพราะเป็นประเด็นสำคัญของงานวิจัย ในการ
พิจารณาในส่วนนี้ผู้วิจัยจะแยกเป็นสองส่วนคือ ในส่วนที่เป็นปรัชญาสังคม และในส่วนที่เป็น
ปรัชญาเศรษฐกิจ การแยกพิจารณาในประเด็นนี้เนื่องจากในส่วนของปรัชญาสังคมที่ผู้วิจัยเสนอ
นั้นผู้วิจัยต้องการเน้นในส่วนของมโนทัศน์ทางปรัชญาสังคมโดยเฉพาะ หากกล่าวถึงเรื่อง
เศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กันอาจทำให้ไม่มีความชัดเจน แต่ไม่ได้หมายความว่าปรัชญาสังคมและ
เศรษฐกิจแยกออกจากกัน และในส่วนของปรัชญาเศรษฐกิจนั้นผู้วิจัยมีทฤษฎีสนับสนุนมากกว่า
หนึ่งทฤษฎี ซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นทฤษฎีเดียวกันกับปรัชญาสังคม ส่วนอีกทฤษฎีหนึ่งนั้นเป็น
ทฤษฎีที่สอดคล้องกับทฤษฎีของปรัชญาสังคมและสามารถเป็นตัวอย่างให้กับปรัชญาสังคมและ
เศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติมาแล้วในประเทศอินเดีย

4.6.1 ปรัชญาสังคมที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

การแสวงหาปรัชญาสังคมที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในงานวิจัยนี้
ผู้วิจัยจะพิจารณาจากปรัชญาสังคมที่จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงยอมรับด้วยเหตุผล
หมายความว่า ระบบปรัชญาสังคมนั้น ๆ เป็นที่มาของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง
เอง ไม่ใช่จากความคิดเรื่องมโนทัศน์ทางสังคมแบบเสรีนิยมหรือสังคมนิยม การแสวงหา
ปรัชญาสังคมแบบนี้จึงต้องมีทฤษฎีรองรับ และผลสรุปในประเด็นนี้จะเป็นการยืนยันว่า ถ้า
สังคมไทยต้องการให้จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ ควรใช้ปรัชญา
สังคมที่สอดคล้องกัน ไม่ใช่ขัดแย้งกันทางความคิดดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จากบทที่ 3 ผู้วิจัยได้ข้อสรุปอย่างหนึ่งว่า จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีโลกทัศน์
มาจากพุทธปรัชญา ด้วยเหตุนี้ทำให้เป้าหมายสูงสุดในทางจริยศาสตร์ของจริยธรรมแบบ
เศรษฐกิจพอเพียงอิงอยู่กับเป้าหมายของพุทธปรัชญา รวมถึงเกณฑ์ในการตัดสิน ซึ่งเกณฑ์
ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็สามารถประยุกต์ได้จากเกณฑ์ของพุทธปรัชญา นั่นก็
หมายความว่า จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของพุทธปรัชญานั้นเอง
ดังนั้นสามารถใช้ปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาเป็นปรัชญาสังคมของจริยธรรมแบบ
เศรษฐกิจพอเพียงได้เช่นกัน

มีงานวิจัยหลายเรื่องที่แสวงหาปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญา^๑ ซึ่งมีผลสรุปร่วมกันอย่างหนึ่งคือ **ปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญานั้น ไม่เป็นทั้งแบบเสรีนิยมและสังคมนิยม** ด้วยข้อสรุปอันนี้ทำให้ปรัชญาสังคมแบบพุทธไม่เห็นด้วยกับปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยมและสังคมนิยม และนั่นก็หมายความว่าด้วยเหตุผลในทางปรัชญาแล้ว จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็ไม่เห็นด้วยกับปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยมและสังคมนิยมเช่นกัน

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยเหล่านั้นมีข้อสรุปที่ไม่ตรงกันอยู่ประเด็นหนึ่งคือ **มีกลุ่มที่สรุปว่าพุทธปรัชญามีโน้ตส์เรื่องสิทธิและเสรีภาพรวมถึงความเสมอภาคในแบบพุทธปรัชญาเอง** ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งสรุปว่าพุทธปรัชญา ไม่จำเป็นต้องใช้มีโน้ตส์เรื่องสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาค ซึ่งผู้วิจัยมีความเชื่อพื้นฐานและเห็นด้วยกับผลสรุปของงานกลุ่มแรก ผู้วิจัยจึงจะเสนอว่าปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญานั้นสามารถมีหลักสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาคในแบบพุทธปรัชญาเอง และแนวคิดนี้เป็นปรัชญาสังคมที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

เช่น ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

หรือ พระมหาอุทัย สรสวัสดิ์, “ปรัชญาการเมืองของพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือสังคมนิยม”, (วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533).

หรือ พระมหาอุทัย สรสวัสดิ์, พุทธวิธีแห่งสังคม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร , 2538). เป็นต้น

เช่น มรกต สิงห์แพทย์ “พุทธศาสนากับประชาธิปไตย”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มกราคม – เมษายน 2538) : 62-82.

หรือ สมภาร พรหมทา “สิทธิในทัศนะพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มกราคม – เมษายน 2537) : 44-64.

หรือ เสน่ห์ oiuin, พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

หรือ ประชา หุตานุวัตร, พุทธศาสนากับความยุติธรรมทางสังคม (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533).

เช่น บุญธรรม พูนทรัพย์ “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท”, (วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533).

หรือ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

ปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญา

ในการพิจารณาถึงปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญา สามารถพิจารณาได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้พิจารณา ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาจากเป้าหมายของปรัชญาสังคม ซึ่งก็คือ ความยุติธรรม ซึ่งถือว่าเป็นมโนทัศน์ที่ปรัชญาสังคมทุกสำนักอ้างถึง และมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมนั้น เป็นที่รวมของมโนทัศน์อื่น ๆ ทางปรัชญาสังคม เช่น สิทธิและเสรีภาพรวม ถึงความเสมอภาค และมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมนี้เองนอกจากจะเป็นตัวกำหนดปรัชญาสังคมแล้วยังเป็นตัวกำหนดปรัชญาเศรษฐกิจด้วย

ความยุติธรรมทางสังคมแบบพุทธปรัชญา

ความยุติธรรมทางสังคมแบบพุทธปรัชญานั้น มีหลักการอยู่สองหลักการคือ

หลักการข้อที่ 1 ความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทคือ การไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในสังคมอย่างเสมอภาคกัน

หลักการข้อนี้มาจากหลักการของศีล 5 กล่าวคือ ศีล 5 คือหลักการที่กล่าวถึงสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ การตีความเรื่องศีล 5 นำไปสู่แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ และสิทธิที่ได้จากสิทธิธรรมชาติ สิทธิตามธรรมชาตินั้นเป็นสิทธิที่สำคัญที่สุด ไม่มีใครสามารถละเมิดสิทธิชนิดนี้ได้ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม สิทธิชนิดนี้ยังรวมไปถึงการได้รับความลำบากในชีวิต การถูกละเมิดโดยไม่ได้รับประโยชน์ในระดับต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชีวิตด้วย

ส่วนสิทธิที่ได้มาจากธรรมชาตินั้น เป็นสิทธิที่ได้มาจากการกระทำของมนุษย์ เช่น คนที่ทำมากย่อมได้รับประโยชน์มาก การยอมรับสิทธิชนิดนี้จะทำให้เกิดความแตกต่างในด้านทรัพย์สิน การยอมรับสิทธิชนิดนี้อาจทำให้มีการไปละเมิดสิทธิชนิดตามธรรมชาติได้เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีจำกัด จึงดูเหมือนว่าสิทธิชนิดนี้จะขัดแย้งกับสิทธิชนิดแรก แต่สิทธิตามธรรมชาติมีความสำคัญกว่า พุทธปรัชญาจึงได้ให้หลักการแก้ไขเอาไว้ เพราะจุดมุ่งหมายที่แท้จริงคือการไม่ละเมิดสิทธิตามธรรมชาติเอาไว้ ซึ่งประเด็นนี้เป็นจุดเด่นของปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญา กล่าวคือ สิทธิในพุทธปรัชญานั้นมีความแตกต่างกับสิทธิในแบบปรัชญา

ความยุติธรรมทางสังคมของพุทธปรัชญา ผู้วิจัยจะเสนอในลักษณะที่เป็นข้อสรุปว่าความยุติธรรมทางสังคมของพุทธปรัชญามีลักษณะอย่างไร ข้อสรุปนี้มีฐานความคิดจากผลงานวิจัย ที่เป็นวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยเอง ผู้สนใจที่จะดูข้ออ้าง หรือที่มาของแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาโปรดดู วันนร จະนะ ,

"มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2541)

เสรีนิยมและสังคมนิยม เนื่องจากพุทธปรัชญามีหลักการพื้นฐานอยู่ที่การไม่มีอัตตา แต่สิทธิแบบเสรีนิยมนั้นเป็นสิทธิที่วางอยู่บนอัตตา กล่าวคือ เนื่องจากพุทธปรัชญาเป็นจริยศาสตร์คุณธรรม การยอมรับเรื่องสิทธิจึงเป็นหลักการที่จำเป็นทางสังคมแต่ไม่เพียงพอ จึงต้องมีหลักการที่จำเป็นอีกหลักการหนึ่งคือ หลักเบญจธรรมซึ่งเป็นหลักการที่อยู่คู่กับหลักเบญจศีล (ศีล5) เสมอ

หลักเบญจธรรม คือ ธรรม 5 เป็นธรรมอันดีงาม เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่การรักษาศีลผู้รักษาศีลควรมีไว้ประจำใจมีดังนี้

1. เมตตาและกรุณา (คือ) ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญและความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อ 1
2. สัมมาอาชีวะ (คือ) การเลี้ยงชีพในทางสุจริตคู่กับศีลข้อ 2
3. กามสังวร (คือ) ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูปรสและสัมผัส คู่กับศีลข้อ 3
4. สัจจะ (คือ) ความสัตย์ ความซื่อสัตย์ คู่กับศีลข้อ 4
5. สติสัมปชัญญะ (คือ) ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้คนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อ 5¹²

หลักเบญจธรรมนี้เป็นเรื่องทางคุณธรรมที่ใช้คู่กับศีล 5 สิทธิจึงต้องคู่กับคุณธรรมเสมอเพื่อไม่ให้มีการละเมิดสิทธิ และหลักการนี้ทำให้เรื่องสิทธิในพุทธปรัชญาไม่ว่าอยู่บนฐานของอัตตา แต่เป็นหลักทางสังคมที่เกื้อกูลกัน ศีล 5 เป็นหลักการทางสังคมที่เป็นฐาน จึงมีการกล่าวถึงเรื่องสิทธิ แต่เนื่องจากอาจมีการละเมิดสิทธิได้ เบญจธรรมจึงเป็นหลักการที่เข้ามาแก้ปัญหาประเด็นนี้

หลักการอีกหลักการหนึ่งที่เข้ามาเสริมให้สังคมของพุทธปรัชญาเป็นสังคมคุณธรรมคือหลักพรหมวิหาร⁴ ซึ่งหมายถึง

¹² พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 7

ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่
ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิต
หมดจด และปฏิบัติต่อมนุษย์ทั้งหลายโดยชอบ (มีดังนี้)

1. เมตตา คือความรักใคร่ ปราบปรามนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิต
อันแยไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ สัตว์ทั่วหน้า
2. กรุณา (คือ) ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันจะปลด
เปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของปวงสัตว์
3. มุทิตา (คือ) ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตย่องใยบันเทิง
กอบปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงใน
ปกติสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป
4. อุเบกขา (คือ) ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตาม
ที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงดุจตราขึง ไม่เอนเอียง
ด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควร
ได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันคนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย
และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดู ในเมื่อไม่
มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบ
ของตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักรับผิดชอบของตน
ผู้ดำรงตนในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วย
เมตตา กรุณาและย่อมรักษากฎไว้ด้วยอุเบกขา ดังนั้นแม้จะมี
กรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ แต่ก็ต้องมีอุเบกขาที่จะไม่ให้
เสียธรรม¹³

หลักการพรหมวิหารนี้เป็นหลักการที่สอดคล้องกับความเป็นไตรลักษณ์ของโลกและ
สังคม ในทางสังคมสามารถแยกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันออกได้ 3 สถานการณ์
และในสถานการณ์เหล่านั้นก็มีหลักธรรมแต่ละข้อมาสนับสนุนการกระทำที่ดี กล่าวคือ

1. ในยามที่เขาอยู่เป็นปกติสุข เราก็มีไมตรีจิต มิตรภาพ มีความ
ปรารถนาดี เรียกว่า เมตตา
2. ในยามที่เขาตกต่ำลง เดือดร้อน เป็นทุกข์ประสบปัญหา เราก็เห็นใจ
พลอยห่วงใยด้วย ปรารถนาจะช่วยเหลือปลดเปลื้องให้เขาพ้นจากความ
ทุกข์ เรียกว่า กรุณา

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148-149

3. ในยามที่เขาขึ้นสูง ประสบความสำเร็จได้ดีมีสุข เขาก็มีความยินดีด้วย พลอยส่งเสริมสนับสนุน เรียกว่ามูทิตา¹⁴

ส่วนในข้อที่ 4 นั้น เป็นการวางหลักการให้มนุษย์ไปสัมพันธ์กับธรรมชาติ เนื่องจาก

ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ไปกระทบต่อตัวหลักการที่เป็นตัวธรรม หรือวินัย...เราจะต้องหยุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ใน 3 ข้อข้างต้น เพื่อเปิดโอกาสให้แก่การทำหน้าที่ของธรรมวินัย... หมายความว่ามนุษย์ จะต้องปฏิบัติตามตัวหลักการ หรือกฎเกณฑ์ที่เป็นความจริงหรือที่ตกลงไว้...ในกรณีที่ความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างบุคคลในข้อ 1 2 3 จะส่งผลกระทบเสียหายหรือทำลายหลักการแห่งความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นธรรม ความชอบธรรม ในบรรดาแห่งธรรมชาติ(ธรรม)ที่ดีที่บัญญัติจัดวางเป็นกฎหมาย กฎเกณฑ์กติกาสังคม มนุษย์ (วินัย)ที่ดี เราจะต้องหยุดหรือระงับการปฏิบัติในข้อ 1 2 3 เสีย ...การปฏิบัติในกรณีนี้คือ การมีทำที่เป็นกลาง โดยวางเฉยต่อบุคคล..... คือให้บุคคลรับผลตามธรรม ตามวินัย เรียกว่า อุเบกขา¹⁵

หลักพรหมวิหาร 4 นี้จึงเป็นหลักการที่ให้บุคคลปฏิบัติต่อกันภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ แต่ต้องมีศีล 5 เป็นฐานในทุก ๆ สถานการณ์ แต่มีข้อสังเกตว่า ในสถานการณ์ปกตินั้น จะมีหลักเมตตาและอุเบกขาอยู่ด้วยเสมอ ประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญ กล่าวคือ การไม่ละเมตตานั้น จะต้องเป็นหลักเมตตาและอุเบกขาเกี่ยวข้องเสมอ นั่นก็หมายความว่าในทุก ๆ สถานการณ์ ก็จะต้องมีหลักศีล 5 และเมตตากับอุเบกขาเสมอเช่นเดียวกัน ทุกหลักการจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

เมื่อนำหลักสถานการณ์ต่าง ๆ มาพิจารณาสามารถสรุปหลักการทางสังคมของพุทธปรัชญาได้ดังนี้

1. สถานการณ์พื้นฐาน (ทุกสถานการณ์) มนุษย์จะละเมตตีสล 5 ไม่ได้ และมนุษย์ย่อมมีเมตตาและอุเบกขาไปพร้อม ๆ กัน
2. สถานการณ์ไม่ปกติ เช่น เลวร้าย หรือเจริญ มนุษย์ก็มีหลักการในข้อที่ 1 และเพิ่มกรุณาและมูทิตาเข้ามา

¹⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), วินัยใหญ่กว่าที่คิด, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 43-44.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45.

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าในสถานการณ์ปกติจะใช้กรุณาและมุนิตาไม่ได้ แต่เป็นการแยกพิจารณาเท่านั้น นั่นก็หมายความว่าในทุก ๆ สถานการณ์ หลักการทั้งสี่ 5 เบญจธรรม และพรหมวิหาร 4 นั้น เป็นหลักการที่รวมอยู่ด้วยกัน เป็นการแสดงให้เห็นว่า **ปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาเป็นหลักการที่วางอยู่บนจริยศาสตร์คุณธรรม แต่มีหลักการเรื่องสิทธิเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย**

ด้วยเหตุผลจากการที่หลักการเรื่องการไม่ละเมิดสิทธิเป็นหลักการที่จำเป็น แต่ไม่เพียงพอจึงต้องใช้หลักการเบญจธรรมและพรหมวิหาร 4 เข้ามาเป็นหลักการที่เพียงพอนี้เองจึงทำให้ปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาจึงต้องมีหลักการข้อที่สองเข้ามาคือ

หลักการข้อที่ 2 ความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทคือ การปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคลต่าง ๆ ในสังคมให้ได้พัฒนาตัวเองเพื่อบรรลุภาวะตามที่จำเป็น หรือความยุติธรรมในโอกาสให้ได้รับการพัฒนาตัวเองอย่างเสมอภาคกัน

หลักการนี้เป็นประเด็นที่สืบเนื่องมาจากหลักการข้อที่ 1 การมีหลักการข้อที่ 1 อย่างเดียวไม่เพียงพอ เนื่องจากทุกคนที่เกิดมาในสังคมจะต้องได้รับประโยชน์ต่าง ๆ ตามความจำเป็นของชีวิตเพื่อจะพัฒนาตัวเองได้ การไม่ละเมิดสิทธิอย่างเดียวจึงอาจทำให้คนในสังคมขาดประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ทางปัจจัยสี่ เป็นต้น หลักการที่ 2 จึงจำเป็นต้องนำมาเป็นหลักการทางสังคม เพื่อเป็นการประกันการได้รับประโยชน์ต่าง ๆ หรือเป็นการประกันสิทธิที่ได้รับการพัฒนาตัวเองในทางสังคม หลักการข้อที่ 2 จึงเป็นหลักการที่ทำให้หลักการในข้อที่ 1 ดำรงอยู่ได้ ซึ่งก็หมายความว่า หลักสิทธิจะต้องคู่กับหลักเมตตาอันเอง

มีหลักธรรมมากมายในพุทธปรัชญาที่สนับสนุนหลักการในข้อที่ 2 นี้ เช่น ใน **จกกวัตตรติสูตร** ที่เน้นในเรื่องการแบ่งปันทรัพย์ให้แก่ผู้ยากไร้ เพราะถ้าไม่ทำเช่นนั้นจะเกิดความไม่สงบต่อบางเมือง หรือใน **กฎทันตสูตร** ที่เป็นการกล่าวถึงการได้รับสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้กับประชาชน หรือ **หลักสังคหวัตถุ 4** ที่ว่าด้วยเรื่องหลักการสังคมสงเคราะห์ หรือ **หลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการ** ที่กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะต้องให้สวัสดิการต่าง ๆ ต่อประชาชน หรือใน **ทศพิธราชธรรม** ก็มีการกล่าวถึงเรื่องการสละทรัพย์เพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ต่อสังคม เป็นต้น

หลักความยุติธรรมทางสังคมประเด็นนี้นอกจากจะเป็นปรัชญาสังคมแล้วยังเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับปรัชญาเศรษฐกิจด้วย ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกประการใดเนื่องจากผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วว่า ปรัชญาสังคมและปรัชญาเศรษฐกิจนั้น แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน

จากหลักการเรื่องความยุติธรรมทั้งสองหลักการนั้น จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือ **ปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญานั้นมองว่าลำพังเพียงการป้องกันการไม่ละเมิดสิทธิแต่ประการเดียวไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคมได้เนื่องจากสังคม**

เป็นสิ่งสำคัญที่จะให้ปัจเจกบุคคลดำรงชีวิตอยู่ได้ หากปัจเจกบุคคลขาดแคลนทรัพย์สินที่จำเป็นและการพัฒนาตัวเองแล้วแล้ว จะเป็นการไปละเมิดสิทธิตามธรรมชาติด้วย หมายความว่า หลักการข้อที่ 2 จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีหลักการข้อที่ 1 ขณะเดียวกัน หลักการข้อที่ 2 ก็จะเป็นการรักษาและปกป้องให้หลักการข้อที่ 1 ดำรงอยู่ได้และมีผลจริงในการปฏิบัติ

ด้วยหลักการเรื่องความยุติธรรมของพุทธปรัชญาดังกล่าว ปรัชญาสังคมของพุทธปรัชญาจึงไม่เป็นทั้งแบบเสรีนิยมและสังคมนิยม ปรัชญาสังคมแบบนี้จะมีลักษณะต่อไปนี้

ประการแรก สังคมของพุทธปรัชญานั้น เป็นสังคมแบบให้สิทธิและเสรีภาพ แต่เป็นสังคมแบบสวัสดิการ (welfare) ต่อบุคคลในสังคม กล่าวคือ การกระจายผลประโยชน์ทางสังคมนั้น สามารถทำได้ทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคลและสังคมหรือรัฐ โดยเฉพาะในส่วนของสังคมหรือรัฐจะต้องมีสวัสดิการให้กับสังคม อย่างน้อยในระดับต่ำสุด เช่น เรื่องปัจจัยสี่ เป็นต้น

ประการที่สอง เป็นประเด็นที่ต่อเนื่องจากประเด็นที่ 1 ในประเด็นที่ 1 นั้นเป็นสิ่งที่สังคมพุทธปรัชญาต้องทำให้เกิดขึ้นโดยความจำเป็น แต่ในประเด็นที่ 2 นี้เป็นประเด็นในเรื่องการให้โอกาสในการพัฒนาตัวเองของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ทั้งผู้มีความสามารถและด้อยความสามารถ ตามที่บุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นเลือกตามที่ตัวเองสนใจ เช่น การศึกษา หรือการส่งเสริมความสามารถในการประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยทั้งหมดไม่เสียค่าใช้จ่าย หรือเสียค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลนั้น ๆ

ประการที่สาม เป็นประเด็นที่ต่อเนื่องมาจากประเด็นที่ 1 และ 2 กล่าวคือ เมื่อเราสร้างโอกาสให้กับบุคคลมากเท่าไร จะมีความเป็นไปได้ 2 อย่างคือ คนมีความสามารถมากจะมีทรัพย์สินแตกต่างกันมากกันคนมีความสามารถน้อย หรือ คนในสังคมจะมีความเสมอภาคทางทรัพย์สินมากขึ้น ทั้งสองลักษณะนี้เป็นการสนับสนุนว่าสังคมของพุทธปรัชญาสนับสนุนให้มีทรัพย์สินส่วนตัวได้ (private property) ได้ตามความรู้ความสามารถและตามสถานการณ์ทางสังคม

ในประเด็นนี้จึงอาจมีคำถามตามมาว่า ถ้าคนในสังคมมีความแตกต่างทางทรัพย์สินกันมากสังคมจะรักษาหลักความยุติธรรมทั้งสองหลักได้อย่างไร คำตอบคือ ในการวางระบบของสังคมจากหลักความยุติธรรมนั้นจะต้องมีหลักการที่จะทำให้สังคมรักษาความยุติธรรมให้ได้โดยไม่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ เนื่องจากสังคมรู้ว่าหลักของความยุติธรรมในข้อที่ 2 นั้นจะต้องมีหลักประกันสำหรับการให้รับประโยชน์ต่าง ๆ ทางสังคม อย่างน้อยในเรื่องปัจจัย 4 สังคมจึงต้องออกกฎหมายในการกระจายทรัพย์สินหรือการมีหลักประกันสังคมที่ดี เช่น การออกกฎหมายในการเก็บภาษีแบบก้าวหน้า เป็นต้น ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องการนำหลักปรัชญาทางสังคมมาใช้ในทางปฏิบัติโดยเกี่ยวข้องกับการจัดรูปแบบและองค์กรทางสังคมซึ่งมีรายละเอียดมาก อาจต้องมีการคิดในด้านการจัดรูปแบบองค์กรมาช่วยคิดในโอกาสต่อ ๆ ไป

ประการที่สี่ สังคมแบบพุทธปรัชญาจะเป็นสังคมที่น่าแนวคิดเรื่องคุณธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลักการทางสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่แยกแหว่งทางโลกกับทางธรรม ซึ่งหลัก

ความยุติธรรมทั้งสองข้อนั้นเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีแนวคิดเรื่องคุณธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง สังคมแบบนี้จึงมีความสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งต่อจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพราะจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความรู้กับคุณธรรม

4.6.2 ปรัชญาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากที่ได้กล่าวปรัชญาเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาสังคม ดังนั้นในข้อ 4.6.1 ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญาสอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเหตุผลเดียวกันก็สามารถอนุมานได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือ ปรัชญาเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญาเช่นเดียวกัน ซึ่งในปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญานั้นก็มีหลักการทางเศรษฐกิจอยู่แล้วแต่ยังไม่ชัดเจนพอ ประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงจะเสนอปรัชญาเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญาซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะรากฐานทางปรัชญาเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีลัทธิทางเศรษฐกิจอีกลัทธิหนึ่งที่สอดคล้องและสนับสนุนจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือ ปรัชญาเศรษฐกิจของมหาตมะ กานธี

ปรัชญาเศรษฐกิจของพุทธปรัชญา

ปรัชญาเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกับปรัชญาสังคมที่มีรากฐานมาจากจริยศาสตร์ จริยศาสตร์แบบพุทธนั้นเป็นจริยศาสตร์ที่มีเป้าหมายอยู่ที่ นิพพานหรือความสงบทางจิตใจ เป้าหมายในทางจริยศาสตร์จึงไม่ใช่ความสุขในความหมายของปรัชญาสุขนิยม แต่เป็นเรื่องของความสงบและความหลุดพ้นจากความทุกข์หรือเป็นแบบปรัชญาวิมุตตินิยม การบรรลุเป้าหมายสูงสุดจะต้องทำลาย อวิชชา หรือความไม่รู้ให้หมดสิ้น สิ่งที่เป็นอวิชชา เกิดจากสิ่งอกุศล ก็คือ โลภะ โทษะ และโมหะ หรือโลภ โกรธ หลง นั่นเอง ดังนั้นปรัชญาสังคมของพุทธจึงตั้งอยู่บนฐานความเชื่อเช่นนี้ ในปรัชญาเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจทั้งหมดของมนุษย์ในพุทธปรัชญาจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง

วิธีในเข้าสู่ความสงบทางจิตใจนั้น คือหลักมรรค 8 นั่นเอง หรือที่เรียกว่าทางสายกลาง หรือทางที่ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งสุดขั้วสองอย่างคือ ความทรมานและความสุขที่เป็นเรื่องของกิเลสและตัณหา หลักเศรษฐกิจของพุทธปรัชญาจึงวางอยู่บนฐานความเชื่อเรื่องทางสายกลางดังกล่าว

คำถามที่ตามมาคือ เศรษฐกิจทางสายกลาง มีลักษณะอย่างไร เป็นประเด็นที่ต้องพิจารณากันต่อไป

เศรษฐกิจทางสายกลาง

หัวใจสำคัญของเรื่องเศรษฐกิจก็คือ เรื่องการผลิตและการบริโภค เพื่อเป้าหมายของชีวิต เป้าหมายของชีวิตของพุทธปรัชญาคือ ความสงบทางจิตใจ ทำได้โดย ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ดังนั้นการผลิตและการบริโภคในพุทธปรัชญาคือ การผลิตและการบริโภค โดยไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงนั่นเอง ซึ่งหมายความว่า ในกระบวนการทางเศรษฐกิจทั้งหมดต้องไม่เป็นไปเพื่อความต้องการอยากได้มากเกินไปจนความจำเป็นต่อชีวิต การไม่เน้นการแข่งขันแต่เป็นการร่วมมือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการผลิตและการบริโภคที่ไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น เป็นเรื่องการมีคุณธรรมคือความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่น และถ้าจะกล่าวให้กว้างไปกว่านั้นเป็นการไม่เบียดเบียนโลกธรรมชาติเกินความจำเป็นอีกด้วย

เป้าหมายของการบริโภคในพุทธปรัชญาคือ การหลีกหนีความทุกข์ ความทุกข์ในพุทธปรัชญามีอยู่สองระดับ

คือทุกข์ทางกาย เกิดจากการขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค คนจะได้รับความทุกข์ทรมานอย่างรุนแรงถ้าไม่ได้รับอาหารอย่างเพียงพอ มีคำกล่าวในพุทธศาสนาว่า ความทุกข์ที่เกิดจากการขาดแคลนอาหารเป็นความทุกข์ที่เลวร้ายที่สุด มากกว่าความทุกข์อื่นใดทั้งสิ้น ดังนั้นผู้หิวโหยจึงไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างดีพอและไม่สามารถพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้นได้ในขณะที่ความทุกข์ดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ รองลงมาคือทุกข์ที่เกิดจากการขาดแคลนยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย สาเหตุของทุกข์ทางกายแก้ไขได้โดยการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของบุคคลให้เพียงพอ ไม่มีวิธีการอื่นใดในการแก้ปัญหาหากไปกว่านี้ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์จะต้องได้รับการตอบสนอง ความต้องการนี้รู้จักกันในนาม “ความต้องการแท้ (Essential Needs)”

ทุกข์ในระดับที่สองคือ ทุกข์ที่เกิดจาก ความอยาก ซึ่งผลักดันโดยความโลภ ของมนุษย์ เป็นทุกข์ที่เกิดจากความรู้ไม่เท่าทันในกฎธรรมชาติ หรืออวิชา คือความไม่รู้ว่ามีสิ่งเรียกว่า “ตัวตน”ดำรงอยู่ ความโลภหรือความอยากจะเผาผลาญมนุษย์จากภายในใจของตนเอง ถ้า“ความ

**ต้องการเทียม”นี้ไม่ได้รับการตอบสนอง ร่างกายของมนุษย์ของมนุษย์จะ
ไม่ได้รับผลกระทบจากความอยากหรือทุกข์ในระดับที่สองนี้¹⁶**

แนวคิดนี้เป็นหัวใจสำคัญของหลักเศรษฐกิจของพุทธปรัชญา เนื่องจากการมองว่าสาเหตุของความทุกข์คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง การบริโภคและการผลิตที่เกิดจากอวิชชาดังกล่าวควรได้รับการแก้ไข ซึ่งทำได้โดยการลดความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือการลดความอยากนั่นเอง การลดความอยาก ลดความต้องการ ที่ไม่ใช่ความต้องการแท้ของเราที่เป็นหัวใจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หลักเศรษฐกิจที่ถูกต้องของพุทธปรัชญา อยู่ที่การผลิตและการบริโภค ที่ตอบสนองต่อความต้องการแท้ แต่ลดความต้องการเทียม ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นชัดว่าประสิทธิภาพในการบริโภคในแบบพุทธปรัชญา หมายถึง การบริโภคที่ตอบสนองต่อความต้องการแท้ (ทุกข์ในระดับแรก) ไม่ใช่การตอบสนองต่ออุปสงค์ (Demand) (แม้ว่าจะมีรายได้เพียงพอ) ที่สร้างขึ้นโดยความต้องการเทียม (artificial want) (ทุกข์ในระดับที่สอง)”

ทางสายกลางในทางเศรษฐกิจจึงหมายถึง การไม่เกิดความทุกข์ทรมานจากการขาดความต้องการแท้ และการไม่เข้าไปสนองความต้องการเทียม โดยการลดความอยากนั่นเอง

เศรษฐกิจของพุทธปรัชญาจึงไม่ใช่การอยู่แบบทรมาณหรือลำบาก ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่การมีเกินความต้องการแท้ เศรษฐกิจของพุทธปรัชญาจึงมีแนวคิดอยู่บนฐานของคุณธรรม กล่าวคือ เป็นเรื่องการลดความโลภ ความโกรธ ความหลง ถ้ามองในทางจริยศาสตร์ เป็นการกระทำที่มาจากกุศล นั่นเอง กุศลเป็นเรื่องทางจิตใจ เป็นเรื่องการควบคุมตนเอง พุทธปรัชญามองว่าเรื่องเศรษฐกิจนั้นเป็นเรื่องที่เป็นวิถี เพื่อไปสู่เป้าหมายที่เป็นความสงบทางจิตใจ ไม่ได้มีความหมายสูงสุดในตัวมันเอง

จะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา มีความสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งต่อจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง แท้จริงแล้วเศรษฐกิจพอเพียงเป้าหมายหลักที่เน้นในเรื่องเศรษฐกิจนั้น เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญานั้นเอง

¹⁶ อภิรัช หันธเสน, “วิกฤตเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก : บทวิเคราะห์จากมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์”, เศรษฐศาสตร์กระแสทวน (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง, 2542) หน้า 71-72.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

ถ้าจะพิจารณาคำจำกัดความเศรษฐกิจพอเพียง ตามความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ไว้เอง ในความหมายที่แปลว่า ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือกล่าวย่อ ๆ ก็คือ พอประมาณ และมีเหตุผล ..ซึ่งหมายถึงความมีเหตุผลแบบพุทธ นั่นก็คือ ซื่อตรง ไม่โลภ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งต่างกับเหตุผลในเศรษฐศาสตร์ตะวันตก นั่นก็คือ การที่มนุษย์มุ่งที่จะแสวงหาประโยชน์ให้ตนเองเป็นหลักเป็นสิ่งที่ชอบด้วยเหตุผล¹⁸

ดังนั้น การเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และเรื่องคุณธรรมต่าง ๆ ของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการแท้และลดความต้องการเทียมลง การที่จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงกล่าวถึงเรื่องความรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้เข้าใจในเรื่องความต้องการแท้และความต้องการเทียมในทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ถ้ามีความรู้ มีความรอบคอบ และมีความระมัดระวัง จะทำให้มีเหตุผลในการผลิตและบริโภคมากขึ้น ประกอบกับการต้องมีคุณธรรมต่าง ๆ ทำให้สามารถควบคุมตัวเอง มีสติในการผลิตและบริโภคมากขึ้นนั่นเอง

¹⁸ อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544), หน้า 568.

ปรัชญาเศรษฐกิจของมหาตมะ คานธี

ปรัชญาเศรษฐกิจของมหาตมะ คานธี เป็นปรัชญาเศรษฐกิจสำนักหนึ่งที่ถูกจัดว่า มีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญา และจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง และที่สำคัญเป็นแนวคิดทางสังคมและเศรษฐกิจแบบจริยศาสตร์คุณธรรมด้วย ปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธีจึงเป็นตัวอย่างอันหนึ่งในการแสดงให้เห็นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมนั้นสามารถมีหลักการทางสังคมและเศรษฐกิจได้โดยไม่ขัดแย้งกับหลักการ เช่นเดียวกับพุทธปรัชญา และเป็นการแสดงให้เห็นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมนั้นหากนำมาใช้ในทางสังคมจะต้องมีหลักการทางสังคมอื่น ๆ มาสนับสนุน เช่น หลักการเรื่องสิทธิและเสรีภาพรวมถึงความเสมอภาค

ปรัชญาเศรษฐกิจของคานธี เกิดมาจากความคิดของมหาตมะ คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi 1869-1948) นักคิดและนักต่อสู้ทางสังคมและการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ของอินเดียและของโลก

ปรัชญาเศรษฐกิจของคานธี มีหลักการอยู่ 6 หลักการ¹⁹ คือ

1. ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ
2. แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ
3. แนวคิดเรื่องกฎการใช้แรงงานเพื่ออาหาร
4. แนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและเทคโนโลยี
5. แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง
6. แนวคิดเรื่องทรัพย์สิน

แนวคิดทั้ง 6 นี้ของคานธีมีความเกี่ยวข้องกัน ทั้งทางปรัชญาและทางปฏิบัติ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาเฉพาะประเด็นทางปรัชญา คือ เรื่องระบบเศรษฐกิจต้องมีคุณธรรมกำกับ แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ และแนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง

ระบบเศรษฐกิจต้องมีคุณธรรมกำกับ

คานธีเชื่อว่าหลักเศรษฐกิจที่จะนำมาใช้กับสังคมต้องมีคุณธรรมเป็นตัวควบคุมกำกับ หมายความว่า การที่สังคมเกิดปัญหาเพราะขาดคุณธรรม หรือการให้คุณค่าที่ผิดพลาด สังคมต้องเข้าไปแก้ที่ระบบคุณค่าที่เป็นความคิดที่เป็นพื้นฐาน แนวคิดนี้ไม่เห็นด้วยกับลัทธิทุนนิยม โดยคานธีได้แย้งระบบทุนนิยมว่า

¹⁹ จักรทิพย์ นาถสุภาและคณะ, ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา (กรุงเทพมหานคร : วิถีธรรม, 2541) หน้า 181-207.

ระบบทุนนิยมได้สร้างคุณค่าใหม่ขึ้นมาแทนที่คุณค่าในสังคมแบบดั้งเดิม เช่น ยอมให้มีการยอมรับเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การแข่งขันโดยเสรีเพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและผลกำไร โดยไม่สนใจผู้อื่น..ในขณะที่สังคมดั้งเดิมจะเน้นการแบ่งปันและการร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน...เป้าหมายของการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจคือการยุติการเอาเปรียบ (จากระบบทุนนิยม) การสร้างความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ²⁰

จะเห็นว่าปรัชญาของคานธีประเด็นนี้สอดคล้องอย่างยิ่งต่อจริยศาสตร์คุณธรรม โดยเฉพาะจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งคุณธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น ถ้าคนในสังคมมีคุณธรรม แนวคิดที่จะแสวงหากำไรโดยทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนนั้นเป็นไปได้ คุณธรรมจะทำให้เกิดความเมตตา ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมมือกัน จริยศาสตร์คุณธรรมทุกระบบจะไม่เห็นด้วยกับปรัชญาของลัทธิทุนนิยมทั้งสิ้น

แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ

เป็นแนวคิดที่ต่อเนื่องมาจากประเด็นแรก คานธีเชื่อว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องควบคู่ไปกับพฤติกรรมทางศีลธรรม โดยคานธีมองว่า

ความพึงพอใจของมนุษย์จะต้องผ่านกระบวนการกล่อมเกลาด้านความรู้และประสบการณ์ และกำกับโดยหลักจริยธรรม..แนวคิดนี้เป็นแนวคิดในอุดมคติ หรือมองในลักษณะ “สิ่งที่ควรจะเป็น”..เป็นความพึงพอใจที่มีฐานทางคุณธรรม (ethical preference)...

ขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเสนอว่า ความอยู่ดีกินดีของปัจเจกชนควรได้รับการตอบสนองอย่างสูงสุดตามความปรารถนา ตามข้อจำกัดประการเดียวคือ งบประมาณที่แต่ละคนมี แต่คานธีแย้งว่าเงินไม่ใช่ข้อจำกัดเพียงประการเดียว มนุษย์พึงจำกัดความต้องการด้วยความต้องการไต่ตรองถึงความต้องการของตน แล้วเลือกที่จะสนองความต้องการของตนเพียงบางอย่างเท่านั้น คานธีแยกระหว่าง ความต้องการ

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182

(desire) ความสมปรารถนา (satisfaction) ความสุข (happiness) และ
ความอยู่ดีกินดี (welfare)“

ประเด็นนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ความสุขไม่ได้ทำให้คนอยู่ดีกินดีทุก
อย่าง เช่น กินเหล้ามีความสุข แต่ไม่ทำให้คนอยู่ดีกินดี ความต้องการและความสมปรารถนา
ไม่ได้ทำให้คนมีความสุขเสมอไป ยิ่งอยากสมปรารถนา อาจยิ่งต้องสู้ดิ้นรน ทำให้ขาดความสงบ
ทางจิตใจ เช่น เราต้องการรถราแพง เราจึงต้องแสวงหาเงินเพื่อไปซื้อทำให้เราสูญเสียบาง
สิ่งบางอย่าง เช่นเวลาในการพักผ่อน เวลาให้กับครอบครัว เป็นต้น **ความสุขที่แท้จริงมิได้มา
จากการตอบสนองความต้องการทางวัตถุเพียงชั่วคราวชั่วยามเท่านั้น การรู้จักเพียงพอ
และการรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนเองมีต่างหากคือที่มาของความสุขที่แท้จริง”**

ความคิดของคานธีลักษณะนี้ ถือว่าเหมือนกันก็ว่าได้กับหลักการของจริยศาสตร์
แบบเศรษฐกิจพอเพียง ประเด็นนี้เป็นคำตอบหนึ่งที่จะสนับสนุนต่อคำถามที่ว่า คำว่าความ
พอเพียง ความพอประมาณ ของเศรษฐกิจพอเพียงหมายความว่าอย่างไร คำตอบนั้น
คือ การรู้จักลดความต้องการลงเพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริง ถ้ารู้จักลดความต้องการ ก็
เกิดความพอเพียง และความพอประมาณ ถ้าเทียบกับพุทธปรัชญา คือการลดความโลภ
นั่นเอง คานธีเองก็เคยกล่าวว่า **ธรรมชาติสามารถตอบสนองความจำเป็น (need) ของ
มนุษย์ทุกคน แต่ไม่สามารถตอบสนองความโลภ (greed) ของทุกคนได้”** ประเด็นนี้
เป็นเหตุผลหนึ่งที่ จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่สอดคล้องกับปรัชญาเสรีนิยมที่ก่อให้เกิด
เศรษฐกิจแบบทุนนิยม นอกจากนั้นประเด็นนี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่เป็นที่ยืนยันว่าจริยศาสตร์แบบ
เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้มีอุดมคติแบบสุขนิยม แต่สอดคล้องกับปรัชญาวิมุตินิยมมากกว่า (ดู
บทที่ 3 เรื่องเป้าหมายหรืออุดมคติทางจริยศาสตร์ของเศรษฐกิจพอเพียง) เนื่องจากปรัชญา
วิมุตินิยม สอนให้คนละความ ต้องการ ไม่ให้คนเกิดความโลภ

แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง

แนวคิดนี้มีความสำคัญมากต่อระบบเศรษฐกิจของคานธี โดยคานธีอธิบายความสัมพันธ์
ระหว่างปัจเจกชนและสังคมว่าเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เปี่ยมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม
ทั้งนี้ต้องเริ่มที่หน่วยย่อยที่ใกล้ชิดตัวเรามากที่สุด คือ ครอบครัวของเรา เพื่อนบ้านของเรา
เนื่องจากความสามารถในการรับใช้ของเรามีขอบเขตจำกัด เราจึงต้องเริ่มที่ส่วนใกล้ตัวที่สุดก่อน

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

²³ เรื่องเดียวกัน.

การพึ่งพาตัวเองดังกล่าวหมายถึงทุก ๆ เรื่องที่เราสามารถพึ่งพาตัวเองได้ จากนั้นจึงค่อยขยายไปสู่การพึ่งผู้อื่น แต่แนวคิดนี้แท้จริงแล้วไม่ใช่เรื่องการพึ่งพาตนเองอย่างเดียวแต่เป็นแนวคิดเรื่อง การให้และการช่วยเหลือผู้อื่น คนที่พึ่งตนเองได้จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้

ความคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองนี้ สอดคล้องอย่างยิ่งกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงหลักการหนึ่งคือ การพึ่งพาตนเอง เพราะการพึ่งพาตนเองจะทำให้มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ทั้งจากภายนอกและภายใน

สรุปได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจของคานธี เป็นเศรษฐกิจที่ใช้คุณธรรมและการพึ่งพาตัวเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางสนับสนุนการนำจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ให้เกิดผลปฏิบัติจริงในทางสังคมได้ การที่จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีความเชื่อมโยงพื้นฐานรองรับทั้งในทางปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจดังได้กล่าวไปในข้างต้นนี้จะทำให้เกิดความชัดเจนในแนวเหตุผล และสามารถนำไปอธิบายอย่างเป็นระบบได้ในอนาคต

4.7 สรุปปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

เนื่องจากจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับจริยศาสตร์แบบพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นจริยศาสตร์คุณธรรม แนวคิดแบบนี้มองว่า มนุษย์มีเป้าหมายบางอย่างในชีวิต การดำเนินชีวิตทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคม ต้องเป็นไปเพื่อเป้าหมายอันนั้น การดำเนินชีวิตที่ดีควรเป็นชีวิตที่มีคุณธรรม คุณธรรมจะทำให้การดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอันนั้นได้ ดังนั้น ในปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจก็จะต้องมีแนวคิดไว้เพื่อการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอันนั้นเช่นเดียวกัน จึงต้องเป็นปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่มีคุณธรรมกำกับ ซึ่งปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่ผู้วิจัยเสนอว่าสอดคล้องกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา และปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธี ซึ่งมีเหตุผลมาจากหลักการของจริยศาสตร์แบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีฐานความคิดมาจากจริยศาสตร์แบบพุทธปรัชญา ส่วนปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธีนั้น ไม่ขัดแย้งกับจริยศาสตร์แบบพุทธปรัชญา รวมถึงปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา **ความจริงแล้วปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญาที่เพียงพอที่เป็นปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจให้กับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง** แต่ที่ผู้วิจัยเสนอปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธีนั้น เพื่อให้เป็นหลักการเศรษฐกิจที่เสริมเข้ามา หรือก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เป็นทฤษฎีในเรื่องระบบสังคมและเศรษฐกิจที่นำเรื่องคุณธรรมมาเป็นหลักการทางสังคม เช่นเดียวกับจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและทุนนิยม รวมทั้งปรัชญาสังคมนิยมด้วย เพราะว่าจากที่ผู้วิจัยได้พิจารณาไปในข้อ 4.2 เรื่องลักษณะมโนทัศน์ทั่วไปของปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม

และสังคมนิยม และจากข้อสรุปในข้อ 4.6.1 และ 4.6.2 ทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่สอดคล้องกับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจทั้งสอง กล่าวคือไม่ว่าจะมองในแง่เป้าหมายสูงสุดทางจริยศาสตร์ หรือเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำ รวมถึงเป้าหมายทางสังคม จะมีความแตกต่างกัน

อย่างไรก็ตามถ้ามองในแง่ปรัชญาสังคมอย่างเดียว จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับการยอมรับสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล (หลักความยุติธรรม ข้อ 1) ซึ่งอาจตีความได้ว่าสอดคล้องกับปรัชญาเสรีนิยม ความจริงแล้วถูกต้องเพียงส่วนเดียว เนื่องจากหลักความยุติธรรมต้องมีหลักการข้อที่ 2 ด้วย หลักการข้อที่ 2 นั้นเองที่เป็นความแตกต่างกับปรัชญาเสรีนิยม เนื่องจากเป็นเรื่องการให้โอกาสในการได้รับประโยชน์จากสังคมตามความจำเป็น ซึ่งเป็นหลักการที่คล้าย ๆ กับปรัชญาสังคมนิยม แต่ก็มี ความแตกต่างกัน สาเหตุที่ปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญาแตกต่างจากปรัชญาสังคมทั้งสอง มาจากการยอมรับเรื่องคุณธรรมมาเป็นหลักการทางสังคม ในกรณีหลักความยุติธรรมทั้งสองข้อ แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องของความเมตตา กรุณา คุณธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จึงแตกต่างจากเรื่องความเห็นแก่ตัว ปัจเจกบุคคลในสังคมแบบพุทธปรัชญา หรือจริยศาสตร์คุณธรรมจึงเป็นปัจเจกบุคคลที่ร่วมมือกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่หรือปกป้องสิทธิของตัวเองอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องความร่วมมือกันทางสังคมด้วย เพราะหลักความยุติธรรมข้อที่ 1 ต้องอาศัยข้อที่ 2 ทั้งสองข้อมีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษของระบบจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญา

ส่วนในแง่เศรษฐกิจนั้นมีความแตกต่างกันอย่างตรงกันข้ามกับปรัชญาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและสังคมนิยมเนื่องจากเหตุผลหลักสองประการคือ

ประการแรก จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพุทธปรัชญาและสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจของคานธี มองเรื่องเศรษฐกิจโดยแยกความต้องการแท้ ออกจากความต้องการเทียม เป็นหมายการผลิตและการบริโภคมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามปรัชญาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมก็มีการแยกความต้องการที่จำเป็นและไม่จำเป็นเช่นเดียวกัน แต่หากมองให้ลึกลงไปในเรื่องแรงจูงใจในการกระทำจะมีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือพุทธปรัชญามองว่าแรงจูงใจในของมนุษย์มีทั้งสองอย่างคือ แรงจูงใจที่เป็นกุศลและอกุศล หรือฉันทะกับตัณหา สิ่งที่ดี มีประโยชน์จะเกิดจากแรงจูงใจที่มาจากกุศล ส่วนแรงจูงใจที่เป็นอกุศลนั้นยิ่งก่อให้เกิดความทุกข์มากยิ่งขึ้น ปรัชญาเศรษฐกิจทั้งสองไม่ได้แยกเรื่องแรงจูงใจทั้งสอง จึงทำให้มีความแตกต่างกัน

ประการที่สอง จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบจริยศาสตร์แบบจริยศาสตร์คุณธรรม ระบบจริยศาสตร์แบบนี้ถึงแม้จะพยายามหาหลักการให้กับสังคม แต่แก่นแท้เป็นเรื่องของคุณธรรม เป็นเรื่องความร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน ไม่ใช่การแข่งขันของปัจเจกบุคคลแบบปรัชญาเสรีนิยมหรือการต่อสู้ทางชนชั้นแบบปรัชญาสังคมนิยม แนวคิดลักษณะนี้อาจมีความ

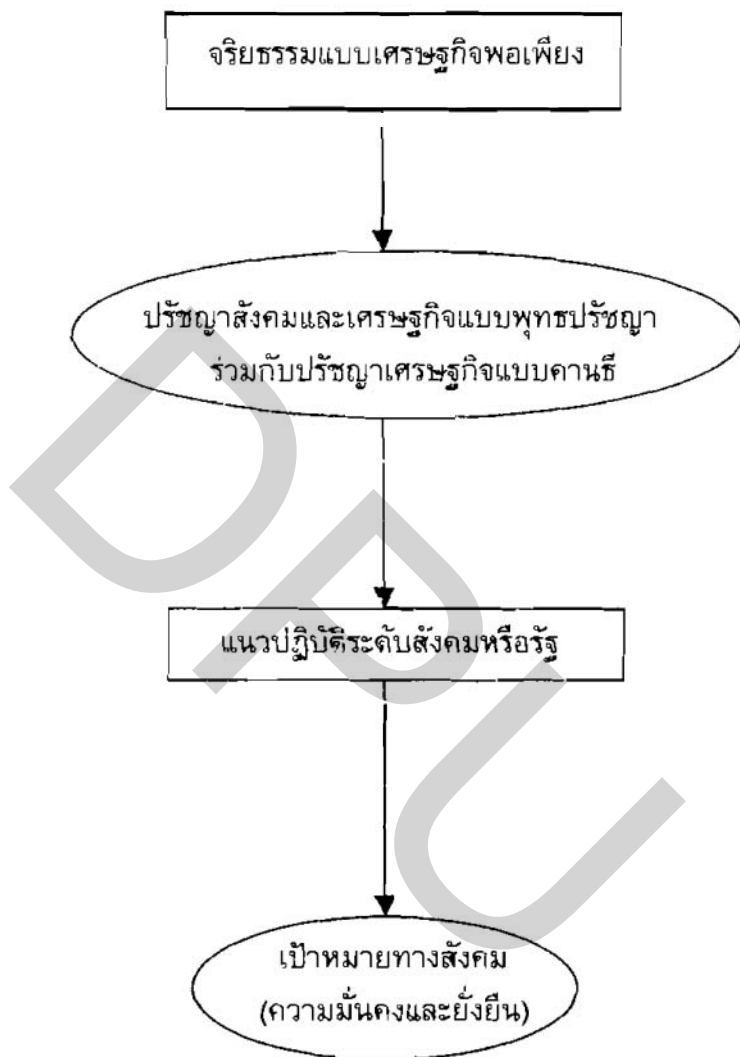
สอดคล้องกับปรัชญาชุมชนนิยม^๑ ซึ่งมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม โดยมองว่าปัจเจกบุคคลมีคุณค่าในเรื่องเสรีภาพอยู่ แต่สังคมก็มีความสำคัญจึงต้องร่วมมือเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตามแนวคิดแบบชุมชนนิยมนี้ อาจไม่ได้วางอยู่บนทฤษฎีศาสตร์คุณธรรมก็ได้ แต่อาจวางอยู่บนความร่วมมือกันเพื่อความอยู่รอดและความเห็นแก่ตัว แต่ลักษณะชุมชนนิยมแบบคุณธรรมนั้น (เช่นแบบพุทธปรัชญาและปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธี) เป็นเรื่องความร่วมมือโดยมีคุณธรรมประกอบไปด้วยเสมอ

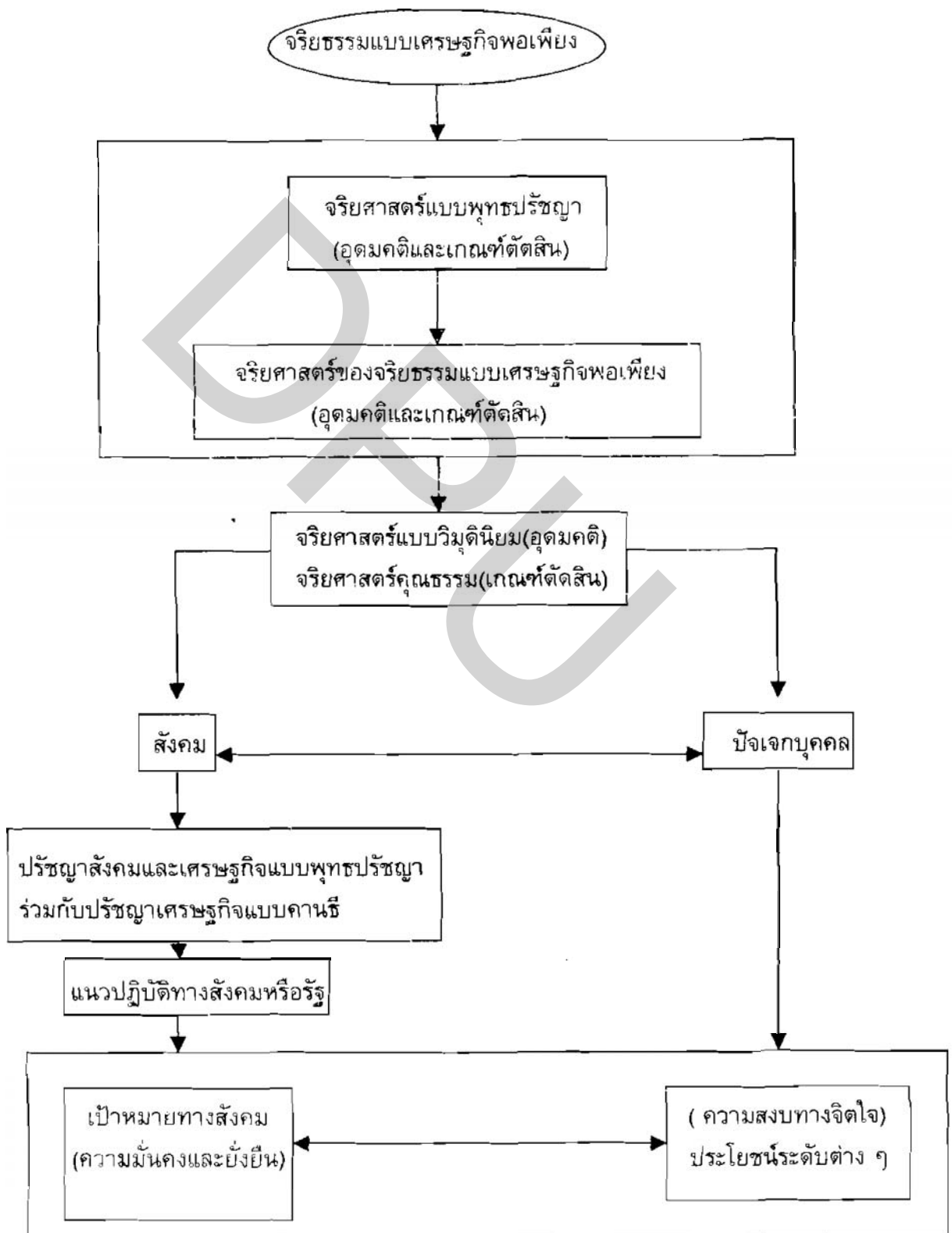
DPU

^๑ แนวคิดชุมชนนิยม เป็นแนวคิดที่แตกต่างจากปรัชญาเสรีนิยมและทุนนิยม รวมถึงสังคมนิยมด้วย ผู้สนใจโปรดดู ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา (กรุงเทพมหานคร : วิทยุวรรณ, 2541).

สามารถสรุปปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบ
ได้ดังนี้

สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างระบบจริยศาสตร์กับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจของ
จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบได้ดังนี้ (ผลสรุปที่เป็นภาพรวมของงานวิจัย)

บทสรุปและเสนอแนะ

การวิเคราะห์เพื่อหาระบบจริยศาสตร์และปรัชญาสังคม รวมถึงปรัชญาเศรษฐกิจของ จริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในบทก่อน ๆ เป็นการแสดงให้เห็นว่าลักษณะมโนทัศน์ ทางจริยธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นระบบจริยธรรมที่เชื่อในเป้าหมายแบบ วิมุตินิยม ซึ่งมีฐานความคิดที่แตกต่างกันอย่างมากกับปรัชญาแบบสุขนิยม ในส่วนของ เกณฑ์ตัดสินการกระทำนั้นเป็นการเหมาะสมที่จะจัดให้เป็นระบบจริยธรรมแบบคุณธรรม เพราะนอกจากจะให้ความสำคัญทั้งเจตนาและผลการกระทำแล้ว ประเด็นสำคัญคือ ให้ พิจารณาที่ตัวผู้กระทำที่มีคุณธรรมเป็นหลัก หมายความว่า ผู้ที่จะมีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียงได้นั้นควรหรือต้องเป็นผู้มีคุณธรรมต่าง ๆ เพราะเป้าหมายของวิถีชีวิตแบบนี้เป็นเรื่อง ความสงบทางจิตใจซึ่งกระทำได้โดยการเอาชนะตัวเองเป็นสำคัญ ผู้ที่จะทำอย่างนี้ได้จึงต้องมี คุณธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นในตัวเอง

ในส่วนของปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ ผู้วิจัยพิจารณาในลักษณะกว้าง ๆ เพื่อให้เห็น ความสอดคล้องระหว่างระบบจริยศาสตร์กับปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจ และได้ข้อสรุปว่า จริย ธรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยฐานความคิดแล้วไม่สามารถจัดให้เป็นปรัชญาเสรีนิยม และสังคมนิยมได้ ถึงแม้จะมีบางส่วนที่ไปด้วยกันได้ก็ตาม เช่น ความคิดเรื่องสิทธิและ เสรีภาพ รวมถึงความเสมอภาค เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเป้าหมายสูงสุดของจริยธรรมแบบ นี้เป็นเรื่องความสงบทางจิตใจ และเป็นเรื่องการกระทำที่มีคุณธรรม สังคมที่ดีจึงเป็นเรื่องของ การมีคุณธรรม การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบพุทธปรัชญา

เป้าหมายของการผลิตและการบริโภคทางเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องของคุณธรรม เป็น เรื่องของความเมตตา กรุณา ไม่ใช่ความเห็นแก่ตัว ด้วยเหตุนี้จริยธรรมแบบเศรษฐกิจ พอเพียงจึงแตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับปรัชญาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม รวมทั้งไม่สอดคล้องกับปรัชญาสังคมนิยมด้วย แต่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา และแบบคานธีมากกว่า เพราะปรัชญาเศรษฐกิจทั้งสองนั้นนำหลักการเรื่องคุณธรรมเข้ามาใช้ ในปรัชญาเศรษฐกิจ

ด้วยข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยหลายประการคือ

ประการแรก สังคมไทยเกิดความเข้าใจเรื่องเป้าหมายที่แท้จริง หรือคุณค่าที่แท้จริงของวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น ผู้ที่เชื่อในวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็แท้จริงควรจะเข้าใจว่าวิถีชีวิตแบบนี้เชื่อในคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตอย่างไร ผู้ที่จะเปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็จะเข้าใจว่าคุณค่าที่แท้จริงของวิถีชีวิตแบบนี้เป็นอย่างไร จะทำให้มีความมั่นใจในการเลือกใช้ชีวิตมากขึ้น

ผู้ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้สังคมมีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็ควรส่งเสริม สนับสนุน โดยอธิบายให้เห็นถึงเป้าหมายที่แท้จริงของวิถีชีวิตแบบนี้ควบคู่กันไปจะทำให้การส่งเสริม สนับสนุน ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะเกิดขึ้นได้คนในสังคมควรมีคุณธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นก่อน วิถีชีวิตแบบนี้เป็นวิถีชีวิตที่เป็นเรื่องการเอาชนะตนเอง ต่อสู้กับความอยากที่ไม่จำเป็นของตัวเอง หากสังคมไทยต้องการให้วิถีชีวิตแบบนี้เกิดขึ้นมาก ๆ สังคมจึงควรส่งเสริม สนับสนุนคุณธรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมมากยิ่งขึ้น

ประการที่สาม วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่สอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยมและทุนนิยม รวมถึงปรัชญาสังคมแบบสังคมนิยมด้วย โดยเฉพาะปรัชญาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้นหากสังคมไทยต้องการให้วิถีชีวิตแบบนี้เกิดขึ้นมาก ๆ ควรใช้ปรัชญาสังคมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบนี้คือปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา โดยอาจมีปรัชญาเศรษฐกิจแบบคานธีเป็นหลักการเสริม

อย่างไรก็ตามเนื่องจากสังคมไทยใช้ปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยมมายาวนานพอสมควร และเป็นปรัชญาที่นำไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน มองในทางเหตุผลหากพิจารณาเฉพาะปรัชญาเสรีนิยมอย่างเดียวไม่ขัดแย้งกันอย่างตรงกันข้ามกับวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง แต่ต้องเป็นปรัชญาเสรีนิยมที่มีการปรับปรุงโดยใช้แนวคิดเรื่องชุมชน การให้รัฐหันมาสนใจในเรื่องความเสมอภาคให้มากขึ้น และให้ความสำคัญต่อผู้ด้อยโอกาสในเรื่องต่าง ๆ เป็นการใช้หลักความยุติธรรมแบบพุทธปรัชญา ซึ่งตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่องจริยศาสตร์คุณธรรม

อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความขัดแย้งอย่างตรงกันข้ามกับปรัชญาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งเป็นการส่งเสริมความโลภ หรือจิตใจที่ไม่เป็นกุศล ซึ่งเป็นเรื่องยากมากที่สังคมใดใช้ปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยมแล้วจะไม่ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเกิดขึ้นได้ยากในสังคมเสรีนิยมและทุนนิยม นอกจากจะเกิดขึ้นในส่วนปัจเจกบุคคล ดังนั้นทางที่ดีที่สุดหากสังคมไทยต้องการให้เกิดวิถีชีวิตแบบนี้มาก ๆ ควรใช้ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบนี้ให้มากที่สุดซึ่งก็คือ ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญาดังกล่าวนั่นเอง

อาจมีคำถามตามมาว่าหากใช้ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญา ผู้ที่เชื่อในศาสนาอื่น ๆ อาจยอมรับได้ยาก ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ต้องมีการพิจารณากันต่อไปว่าวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับศาสนาอื่น ๆ อย่างไรบ้าง **ผู้วิจัยเชื่อว่าในศาสนาอื่น ๆ ก็สามารถนำหลักการทางศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบนี้เช่นเดียวกัน** เนื่องจากศาสนาเกือบทุกศาสนาจะมีเป้าหมายในชีวิตในลักษณะปรัชญาวิมุตินิยม ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ในการแสวงหาปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบนี้ในศาสนาต่าง ๆ ก็ไม่ใช่เรื่องยาก เพราะมีเป้าหมายในลักษณะเดียวกัน และสามารถใช้ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจในลักษณะเดียวกันได้ โดยอาจไม่จำเป็นต้องเรียกชื่อว่า ปรัชญาสังคมและเศรษฐกิจแบบพุทธปรัชญาก็ได้ ขอให้ปรัชญาสังคมแบบนี้มีความสอดคล้อง หรือไม่ขัดแย้งกันแบบตรงกันข้ามกับวิถีชีวิตแบบนี้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ร่วมด้วยช่วยกัน, 2542.
- กิริติ บุญเจือ. ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, 2534.
- คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Man). แรงงาน ค่าจ้าง และเงินทอง. แปลโดย ส.ป.ส. 110 เม่นแยม
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ป๋วยชูฉะ, 2539.
- จอห์น สจิวล มิลล์ (John Stuart Mill). On Liberty. แปลโดย ภักดิ์พร สรกาญจน์.
กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2530.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา. กรุงเทพมหานคร
: วิถีธรรม, 2541.
- ชัยชัย กุ่มทวีพร. "จริยว่าด้วยคุณธรรม". บทความประกอบการสัมมนา เรื่อง ปรัชญา
ปัจจุบัน. จัดโดยสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย วันที่ 30 พฤษภาคม -
1 มิถุนายน 2545 ณ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ. เศรษฐศาสตร์กระแสทวน. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์
เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- . ดี.ราเฟล (D. D. Raphael). Maral Philosophy. แปลโดย พรพิไล ถมัยรักษัสดี
กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2537
- ทับทิม วงศ์ประยูร. ประวัติและลัทธิเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : วิ.เจ.พรินติ้ง, 2536.
- เนืองน้อย บุญยเนตร. จริยศาสตร์ตะวันตก : คานท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ท.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- บุญธรรม พูนทรัพย์. ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์
ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2533.
- ประชา หุตานุวัตร. พุทธศาสนากับความยุติธรรมทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, 2533.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2542.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และ ฉลาดชาย รมิดานนท์. ลัทธิมาร์กซ์และสังคมนิยม. กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทย , 2524.

พงศ์เพ็ญ ศกุนดาภัย . ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2536.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2333.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่6. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2538.

พระมหาอุทัย ศรสวัสดิ์ . พุทธวิธีแห่งสังคม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, 2538.

พระมหาอุทัย ศรสวัสดิ์. ปรัชญาการเมืองของพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือสังคมนิยม. วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

พระยาอนุমানราชชน. ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม. พระนคร : บรรณาการ ,2516.

ไพสิน เตชะวิวัฒนาการ. การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธจริยศาสตร์เดรวาทกับปรัชญาของค้ำท์. วิทยานิพนธ์ ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

มรกต สิงห์แพทย์. "พุทธศาสนากับประชาธิปไตย". วารสารพุทธศาสนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มกราคม – เมษายน, 2538.

ลำตวน ศรีมณี. จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

วสิน อินทสระ . มนุษย์กับเสรีภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา , 2539.

วันวรร จะนุ. มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเดรวาท. วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต. แผนกปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

วิฑูรย์ แก้วแก่น. "จริยศาสตร์คุณธรรม : ทางเลือกที่ควรจะเป็นของพุทธจริยศาสตร์เดรวาท". วารสารอักษรศาสตร์พิจารณา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มกราคม, 2542.

วิทย์ วิศทเวทย์ , ปรัชญาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่11. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

วิทย์ วิศทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526.

วิทย์ วิศทเวทย์. "พุทธจริยศาสตร์เถรวาท : บทวิเคราะห์ว่าด้วยจุดหมายของชีวิตและเกณฑ์วินิจฉัยความดีความชั่วในพุทธปรัชญาเถรวาท". วารสารพุทธศาสนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มกราคม-เมษายน, 2538.

วิทย์ วิศทเวทย์. "พุทธจริยศาสตร์เถรวาท". วารสารพุทธศาสนศึกษา. มกราคม-เมษายน, 2538.

สมภาร พรหมทา. "สิทธิในทัศนะพุทธศาสนา". วารสารพุทธศาสนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มกราคม - เมษายน, 2537..

สมภาร พรหมทา. ปรัชญาสังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สมภาร พรหมทา. มนุษย์กับการแสวงหา : ความจริงและความหมายของชีวิต
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธชาติ ,2538.

สุชัย อิศวพันธ์ธกุล. ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันในทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. แผนกปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533.

สุภา ศิริमानนท์. แคปิตัลลิสม์. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2517.-----

สุพงษ์ ชัยนาม. มาร์กซ์และสังคมนิยม. กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร , 2524.

สุพศ ทวีศักดิ์. "ปัญหาภาคปฏิบัติกับความเป็นเลิศทางจริยธรรมและการมีชีวิตที่ดีในทัศนะของอริสโตเติล". วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรังสิต. กันยายน-ธันวาคม, 2544.

เสนห์ จามริก. พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

เสรี พงษ์พิศ บรรณาธิการ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1 และ 2.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544.

อรสุดา เจริญรัต. "เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย", เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม. ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ และคณะ บรรณาธิการ.
กรุงเทพมหานคร : ฟาอภัย, 2545.

เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง. จัดโดย Thailand Development Research Institute Foundation (T.D.R.I) ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตีจอยเมียน, วันที่ 18-19 ธันวาคม 2542.

เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง. จัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ฟลอร่า , วันที่ 16 กันยายน 2545

ภาษาอังกฤษ

Alderman. Harold. "By Virtue of a Virtue". In Ethical Theory. Edit by Louis Pojman. Wadsworth. 1995.

Bentham, Jeremy. Introduction to philosophy . Edited by. John Berry and michael Ratman. New York : Oxford university press. 1986.

Feinberd. Joel. Social Philophy. New Jersey : Prentice Hall, 1972.

Halberstam, John . Virtue and Values. Prentic -Hall, 1988.

Louden. Robert. "Some Vices of Virtue €:hi~~"In Ethical Theory. Edit by Louis Pojman. Wadsworth. 1395.

McDowell, John. "Virtue and Reason". In Anti - Theory in Ethics and Moral Conservatism. Edit by Clarke and Simpson. State University of New York Press, 1989.

Mill. Stuart. John. Introduction to philosophy . Edited by. John Berry and michael Bratman. New York : Oxford university press. 1986.

Pettit, Philip. Judging Justice. London : Billing & Sons Ltd. 1984.

Ryan, Alan. Justice. New York : oxford University Press, 1995.

ประวัติผู้วิจัย

การศึกษา

มัธยมต้น โรงเรียนฉวางรัชดาภิเษก จังหวัดนครศรีธรรมราช

มัธยมปลาย โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาปรัชญาและตรรกศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ผลงาน

1. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญากับชีวิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
3. เอกสารประกอบการสอน วิชามนุษย์กับการใช้เหตุผล (บทที่1-3) มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
4. บทความ เรื่อง มโนทัศน์เรื่องความเสมอภาคในรัฐธรรมนูญ 2540 ลงในสุทธิปริทัศน์
5. บทความ เรื่อง อภิปรัชญาทางศาสนา กับปัญหาเรื่องความชั่วร้ายและความทุกข์ ลงในสุทธิปริทัศน์
6. บทความ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง : เป้าหมายและเกณฑ์ตัดสิน ลงในสุทธิปริทัศน์
7. บทความ เรื่อง ศีลธรรมและจริยธรรม : วิธีการทางจริยศาสตร์ ลงในสุทธิปริทัศน์